Universiteti “Ismail Qemali” Vlorë

Buletini Shkencor

Nr 9, Vol 1, Botim i veçantë - 2026
ISSN 3005-8473

UNIVERSITETI "ISMAIL QEMALI" VLORË

BULETINI SHKENCOR

Numër 9, Vëllimi 1, Botim i veçantë- 2026

Punime shkencore të studenteve të paraqitura në Konferencën Studentore të Departamentit të Drejtësisë, Fakulteti i Shkencave Humane

Drejtësia fillon me ne: sot mësojmë ligjin, nesër mbrojmë drejtësinë

(Vlorë, 12 Maj 2026)

Bordi Editorial :
1. Prof.Dr. Aurela Saliaj (Editor-in-chief)
2. Prof.asoc. Denada Sota (Technical and Natural Science Section Editor-in-chief)
3. Prof.asoc. Florian Miti (Economic Section Editor-in-chief)
4. Prof.asoc. Kozeta Hyso (Education Section Editor-in-chief)
5. Prof.asoc. Enkelejd Mëhilli (Health Section Editor-in-chief)

Bordi Shkencor:

Seksioni I Shkencave Teknike dhe Natyrore
1. Prof.asoc. Hajdar Kiçaj
2. Dr. Ermal Xhelilaj
3. Dr. Ogerta Gjermëni
4. Prof.asoc. Ermal Feleqi
5. Prof.asoc. Luljeta Gusha
6. Dr. Marinela Muço
7. Dr. Dezdemona Gjylapi

Seksioni i Ekonomise
1. Prof. Dr. Evelina Bazini
2. Prof. Dr. Elenica Pjero
3. Prof. asoc. Fjoralba Velaj
4. Prof. asoc. Xhiliola Agaraj
5. Prof .asoc. Ilirian Lipi
6. Dr. Amalia Çipi
7. Dr. Dorjana Feimi
8. Dr. Arben Hysi
9. Dr. Enida Pulaj
10. Dr. Shkëlqim Sinanaj
11. Dr. Rezarta Brokaj
12. Dr. Rezarta Hasanaj
13. Dr. Sonila Berdo
14. Prof. Dr. Albert Qarri
15. Dr. Klaudja Guga
16. Prof. asoc. Filloreta Madani
17. Dr. Migena Petanaj
18. Dr. Lorena Cakërri
19. Dr. Blerina Dervishaj

Seksioni i Edukimit
1. Prof.Dr. Roland Zisi
2. Prof.Dr . Bardhosh Gaçe
3. Prof.asoc.Monika Hasani
4. Prof.asoc. Artan Xhaferaj
5. Prof.asoc. Gladiola Elezi
6. PhD. Esmeralda Laci

7. Phd. Ilva Lamaj
8. Prof.asoc. Aleks Trushaj
9. Prof.asoc. Petrit Taraj
10. Prof.asoc. Kozeta Hyso
11. Prof.Dr. Armela Panajoti
12. Prof.asoc. Frosina Londo (Qyrdeti)
13. Prof.asoc. Meri Gjoleka
14. Prof.asoc. Bledar Toska
15. Prof.asoc. Veneranda Hajrulla
16. Prof.asoc. Evis Celo
17. Prof.asoc. Zamira Alimemaj
18. Prof.asoc.Ilda Kanani

Seksioni i Drejtesise
1. Prof.asoc. Jonida Mehmeti
2. Prof.asoc. Stela Meçaj
3. Phd. Ilir Kanaj
4. Phd. Erjon Hitaj

Seksioni i Shendetit
1. Prof.asoc. Rezarta Lalo
2. PhD. Juljana Xhindoli
3. Prof.asoc. Majlinda Zahaj
4. Prof.asoc. Mimoza Çanga
5. Dr. Denada Selfo
6. Dr. Evis Allushi
7. Prof.asoc. Fatjona Kamberi
8. Prof.asoc. Petraq Mustaqe
9. Dr. Glodiana Sinanaj

Redaktor menaxher i Buletinit Shkencor:
1. Mrs.Alberta Breshanaj

Website Administrator

Altin Mahilaj

Sajmira Xhaçka

Botim i veçantë
Punime te Konferences Shkencore Studentore te Departamentit te Drejtesise, Fakulteti i Shkencave Humane.

Komiteti Shkencor

Prof. Dr. Aurela Saliaj — Rektore e Universitetit të Vlorës "Ismail Qemali"
Prof. Dr. Roland Zisi — Dekan i Fakultetit të Shkencave Humane
Prof. Asoc. Jonida Mehmetaj — Drejtuese e Departamentit të Drejtësisë, Universiteti i Vlorës "Ismail Qemali"
Prof. Asoc. Stela Mecaj — Anëtare e Senatit Akademik të Universitetit , Departamenti i Drejtësisë
Dr. Besiana Petanaj — Përgjegjëse e Grupit Mësimor "E Drejtë Penale", Departamenti i Drejtësisë
Dr. Loreta Tozaj — Përgjegjëse e Grupit Mësimor "E Drejtë Publike", Departamenti i Drejtësisë
Dr. Eriola Cakrani — Koordinatore Studentësh, Departamenti i Drejtësisë
PhD. Ilir Kanaj — Koordinator Praktike, Departamenti i Drejtësisë

Komiteti Organizativ

Alesja Hysomemaj — Viti V, PIND, Universiteti i Vlorës "Ismail Qemali"
Algert Shyti — Viti II, PIND, Universiteti i Vlorës "Ismail Qemali"
Arbri Koqiraj — Viti III, PIND, Universiteti i Vlorës "Ismail Qemali"
Delsion Korfuzi — Viti V, PIND, Universiteti i Vlorës "Ismail Qemali"
Eden Sinanaj — Viti V, PIND, Universiteti i Vlorës "Ismail Qemali"
Estera Licaj — Viti II, PIND, Universiteti i Vlorës "Ismail Qemali"
Florida Gelaj — Viti V, PIND, Universiteti i Vlorës "Ismail Qemali"
Ketrina Hoxhaj — Viti II, PIND, Universiteti i Vlorës "Ismail Qemali"
Leandro Grabovaj — Viti IV, PIND, Universiteti i Vlorës "Ismail Qemali"
Laura Lalike — Viti II, Master i Shkencave në "Marrëdhënie Ndërkombëtare"
Sara Gani — Viti I, Master i Shkencave në "Marrëdhënie Ndërkombëtare"
Eranda Velaj — Viti II, Master Profesional "E Drejtë Penale"
Refije Muça — Viti I, Master Profesional "E Drejtë Penale"
Kimberli Saliaj — Viti I, Master Profesional "Shkenca Administrative"
Elviona Xhyheri (Msc) — Sekretare, Departamenti i Drejtësisë, UV

Përmbajtja e këtij buletini përfshin punime dhe referime mbi tema të ndryshme juridike, qe trajtojne problematika që lidhen me të drejtën civile, penale, administrative, kushtetuese dhe të drejtat e njeriut. gjithashtu me sfidat e reformës në drejtësi, forcimin e shtetit të së drejtës dhe rëndësinë e etikës profesionale në ushtrimin e profesionit juridik.

Përmbajtja

ROLI DHE NATYRA JURIDIKE E BASHKËPUNËTORIT TË DREJTËSISË NË PROCESIN PENAL SHQIPTAR
Alesja Hysomemaj..... 7

ÇËSHTJA KOSOVË-SERBI
Leandro Grabovaj..... 14

INTERESI MË I LARTË I FËMIJËS DHE KUJDESTARIA: ANALIZË E NJË INSTRUMENTI THELBËSOR JURIDIK
Gejda Caushaj..... 22

MBIKËQYRJA SHTETËRORE DHE E DREJTA PËR PRIVATËSI
Estera Liçaj..... 27

NDIKIMI I TË DREJTËS S Ë BASHKIMIT EUROPIAN, NË LUFTËRAT NDËRKOMBËTARE, POLITIKA E JASHTME DHE E SIGURISË SË PERBASHKËT
Altea Hoxhaj,Kiara Karabinaj..... 33

NDËRHYRJA E SHTETEVE TË BASHKUARA TË AMERIKËS NË VENEZUELA: ANALIZA JURIDIKE, POLITIKE DHE IMPLIKIMET NË TË DREJTËN NDËRKOMBËTARE PUBLIKE
Delsion Korfuzi..... 42

KRIMINALITETI DIGJITAL DHE SFIDAT E DREJTËSISË MODERNE: NDËRMJET ZHVILLIMIT TEKNOLOGJIK DHE KUFIJËVE JURIDIKË
Desara Brokaj..... 47

NDIKIMI MJEDISOR I INTELIGJENCËS ARTIFICIALE DHE KUADRI LIGJOR SHQIPTAR
Eden Sinanaj..... 54

NDARJA E PUSHTETEVE NË SFIDË MES PARIMIT KUSHTETUES DHE REALITETIT POLITIK
Florida Çelaj..... 61

KRIMINALITETI NDËRKUFITAR DHE PËRGJIGJJA INSTITUCIONALE: ROLI I EUROPOL, EUROJUST DHE SHQIPËRISË
Jurgen Lazaj..... 69

PËRGJEGJËSIA PENALE PËR SULMET KIBERNETIKE NDËRKOMBËTARE
Serxhio Shehu..... 79

E DREJTA E KONTRATAVE TREGTARE NË SHQIPËRI SFIDA DHE PERSPEKTIVA NË KONTEKSTIN E MARRËDHËNIEVE NDËRKOMBËTARE
Xhuliano Mahilaj..... 85

SIGURIA KIBERNETIKE
Rael Hoxhaj ,Eranda Velaj..... 89

BIRËSIMI DHE E DREJTA E FËMIJËS PËR IDENTITET: NJË ANALIZË JURIDIKE DHE PRAKTIKE
Violeta Qirjaqi..... 94

Roli dhe natyra juridike e bashkëpunëtorit të drejtësisë në procesin penal shqiptar

Alesja Hysomemaj

Program i Integruar i Ciklit të dytë "Master i Shkencave në Drejtësi"
Fakulteti i Shkencave Humane

Punim i paraqitur në Konferencën Shkencore Studentore

Abstrakt

Ky studim shqyrton institutin e bashkëpunëtorit të drejtësisë në procesin penal shqiptar në raport me standardet e një procesi të rregullt ligjor. Në fokus të analizës qëndron vlerësimi i natyrës së këtij instituti, duke diskutuar nëse bashkëpunimi i të pandehurit përfaqëson një akt të mirëfilltë pendese apo një mekanizëm strategjik të orientuar drejt përfitimeve procedurale.

Punimi mbështetet në një qasje të ndërthurur teorike dhe praktike. Fillimisht trajtohet kuadri konceptual dhe pozicionimi i këtij institucioni në raport me teoritë e drejtësisë penale, veçanërisht ndërmjet qasjes retributive dhe asaj utilitariste. Më pas analizohet rregullimi ligjor në Shqipëri, në veçanti dispozitat e Kodi i Procedurës Penale i Shqipërisë, duke u ndalur në kushtet për fitimin e statusit dhe pasojat juridike që rrjedhin prej tij.

Një pjesë e rëndësishme i kushtohet praktikës gjyqësore, duke evidentuar problematika që lidhen me besueshmërinë e deklarimeve dhe rrezikun e përdorimit të këtij instrumenti për qëllime oportuniste.

Në përfundim, argumentohet se bashkëpunimi me drejtësinë, në shumicën e rasteve, nuk lidhet me motivime morale, por me një kalkulim racional të interesit juridik. Për rrjedhojë, vlefshmëria e këtij institucioni duhet të garantohet përmes mekanizmave rigorozë verifikimi dhe kontrolli, të cilët sigurojnë integritetin e procesit penal dhe mbrojtjen efektive të të drejtave themelore.

Fjalë kyçe : *bashkëpunëtori i drejtësisë; proces penal; marrëveshje bashkëpunimi; prova penale; besueshmëria e dëshmisë; interesi juridik.*

1. Hyrje

Instituti i bashkëpunëtorit të drejtësisë përbën një nga mekanizmat më të rëndësishëm dhe më të debatueshëm të së drejtës penale bashkëkohore. Në kushtet e kriminalitetit të organizuar, ky institut shërben si një instrument për

sigurimin e provave dhe zbardhjen e veprimtarive kriminale përmes bashkëpunimit të vetë autorëve.
Në sistemin juridik shqiptar, ai synon të rrisë efektivitetin e ndjekjes penale duke ofruar përfitime procedurale për individët që bashkëpunojnë me organet e drejtësisë. Megjithatë, kjo qasje ngre dilema të rëndësishme juridike dhe etike, veçanërisht lidhur me natyrën e këtij bashkëpunimi: nëse ai përfaqëson pendesë morale apo një strategji të orientuar nga interesi për përfitime penale.
Kjo dilemë ndikon drejtpërdrejt në vlerësimin e besueshmërisë së deklarimeve, në drejtësinë e vendimmarrjes gjyqësore dhe në legjitimitetin e vetë institutit.
Qëllimi i këtij punimi është të analizojë në mënyrë kritike institutin e bashkëpunëtorit të drejtësisë në procesin penal shqiptar, duke vlerësuar natyrën e tij juridike dhe implikimet praktike në funksionimin e drejtësisë penale.

2. Metodologjia e hulumtimit

Ky punim mbështetet në një qasje cilësore juridike, në përputhje me natyrën normativo-interpretuese të objektit të studimit. Metoda kryesore e përdorur është ajo analizuese-normative, përmes së cilës shqyrtohen dispozitat përkatëse të Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë dhe Kodi i Procedurës Penale i Shqipërisë që rregullojnë institutin e bashkëpunëtorit të drejtësisë, me qëllim evidentimin e strukturës së tij juridike, kushteve të aplikimit dhe pasojave që rrjedhin prej tij.
Në funksion të analizës, ndërthuren gjithashtu metoda deduktive dhe qasja kritike, duke vendosur në raport konceptet teorike të etikës penale, si pendesa morale dhe interesi juridik, me funksionimin praktik të këtij instituti në procesin penal.
Mbledhja e të dhënave mbështetet në analizën e legjislacionit, literaturës shkencore dhe praktikës gjyqësore shqiptare, duke mundësuar një vlerësim të plotë të dimensionit normativ dhe praktik. Interpretimi realizohet në mënyrë përshkruese dhe kritike, me synim nxjerrjen e përfundimeve të argumentuara mbi funksionimin, efektivitetin dhe legjitimitetin e institutit të bashkëpunëtorit të drejtësisë.

3. Kuadri konceptual i bashkëpunëtorit të drejtësisë

3.1 Kuptimi dhe natyra juridike e bashkëpunëtorit të drejtësisë

Instituti i bashkëpunëtorit të drejtësisë përfaqëson një nga format më komplekse dhe më të sofistikuara të ndërveprimit ndërmjet individit të përfshirë në veprimtari kriminale dhe shtetit, duke materializuar një marrëdhënie juridike të ndërtuar mbi bazën e një ekuilibri të brishtë ndërmjet interesit publik për ndjekjen penale dhe interesit individual për trajtim më të favorshëm juridik. Në këtë kuadër, bashkëpunimi me organet e drejtësisë[1] nuk shfaqet si një akt i thjeshtë procedural, por si një mekanizëm i institucionalizuar, nëpërmjet të cilit shteti synon të sigurojë informacion thelbësor për zbardhjen e veprave penale, në këmbim të përfitimeve të matshme penale ose procedurale për subjektin bashkëpunues.
Ky institut është produkt i evoluimit të së drejtës penale moderne, e cila, në përballje me format gjithnjë e më të ndërlikuara të kriminalitetit -veçanërisht atë të organizuar dhe transnacional -ka kaluar nga një qasje tradicionale retributive, e fokusuar kryesisht në ndëshkimin proporcional të fajit, drejt një qasjeje më fleksibël, pragmatike dhe utilitariste. Në këtë paradigmë të re, qëllimi kryesor nuk është vetëm ndëshkimi i autorit individual, por edhe zbulimi i strukturave kriminale, parandalimi i veprave të mëtejshme dhe goditja e përfitimeve ekonomike që burojnë nga aktivitetet e paligjshme. Për rrjedhojë, bashkëpunëtori i drejtësisë shndërrohet në një instrument kyç të politikës penale, i cili i shërben funksionit efektiv të sistemit të drejtësisë.
Nga pikëpamja juridike, bashkëpunëtori i drejtësisë nuk mund të klasifikohet në mënyrë të thjeshtë brenda kategorive tradicionale procedurale. Ai nuk është një dëshmitar i zakonshëm, pasi nuk gëzon neutralitetin dhe pavarësinë që karakterizojnë dëshmitarin klasik; njëkohësisht, ai nuk mbetet thjesht në pozitën e të pandehurit, pasi aktivizohet si burim aktiv prove në proces. Kjo e vendos atë në një pozitë hibride, ku bashkekzistojnë dy role në dukje kontradiktore: ai është

[1]Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë, i ndryshuar

një subjekt i procedimit penal dhe njëkohësisht një kontribues në ndërtimin e akuzës.

Ky dualizëm krijon një tension të brendshëm të pashmangshëm në funksionimin e institutit. Nga njëra anë, bashkëpunëtori ka interes të drejtpërdrejtë në rezultatin e procedimit penal, pasi përfitimet që ai mund të marrë -si reduktimi i dënimit apo përjashtimi nga përgjegjësia penale -varen nga vlera dhe dobia e informacionit që ofron. Nga ana tjetër, sistemi i drejtësisë kërkon që ky informacion të jetë i vërtetë, i plotë dhe i besueshëm. Pikërisht në këtë pikë lind dilema themelore: në çfarë mase mund të konsiderohet objektiv dhe i besueshëm një deklarim i dhënë nga një subjekt që ka një interes të fortë personal në përmbajtjen e tij?

Në doktrinën juridike bashkëkohore, ky institut është analizuar gjerësisht si një formë e negociimit penal (penal bargaining), ku marrëdhënia ndërmjet shtetit dhe individit ndërtohet mbi bazën e një shkëmbimi: informacion në këmbim të përfitimit penal. Ky model e afron institutin e bashkëpunëtorit të drejtësisë me mekanizma të tjerë të ngjashëm, si marrëveshjet për pranimin e fajësisë (plea bargaining)[2], duke reflektuar një transformim të rëndësishëm të funksionit tradicional të procesit penal.

Në këtë kontekst, procesi penal nuk shfaqet më vetëm si një instrument për verifikimin objektiv të së vërtetës përmes një procedure kontradiktore dhe të balancuar, por edhe si një hapësirë negociimi, ku palët mund të ndikojnë në rezultatin e procedimit përmes marrëveshjeve të ndërsjella. Ky transformim, ndonëse rrit efikasitetin e sistemit penal, ngre njëkohësisht çështje të rëndësishme lidhur me drejtësinë materiale, barazinë para ligjit dhe integritetin e provës.

Në mënyrë të veçantë, përdorimi i bashkëpunëtorit të drejtësisë sfidon konceptin klasik të së vërtetës procedurale. Në vend të një të vërtete që zbulohet përmes një procesi tërësisht të paanshëm dhe të distancuar nga interesat personale, kemi të bëjmë me një të vërtetë që, në një masë të caktuar, prodhohet edhe përmes mekanizmave të stimulimit juridik. Kjo nuk do të thotë domosdoshmërisht se e vërteta është e rreme, por se ajo është potencialisht e ndikuar nga interesa që kërkojnë një vlerësim të kujdesshëm dhe kritik nga ana e gjykatës.

Në këtë kuadër, roli i gjykatës bëhet thelbësor. Ajo nuk mund të mjaftohet me pranimin formal të deklarimeve të bashkëpunëtorit, por duhet të zhvillojë një analizë të thelluar të kontekstit në të cilin janë dhënë këto deklarime, të motivimeve që i kanë shtyrë ato dhe të përputhshmërisë së tyre me prova të tjera. Vetëm në këtë mënyrë mund të garantohet që përdorimi i këtij instituti të mos çojë në deformimin e së vërtetës dhe në cenimin e drejtësisë së procesit penal.

Në përfundim, instituti i bashkëpunëtorit të drejtësisë përfaqëson një nga shprehet më të qarta të tensionit ndërmjet efikasitetit dhe drejtësisë në të drejtën penale moderne. Ai është një instrument i domosdoshëm në luftën kundër kriminalitetit kompleks, por njëkohësisht një burim potencial rreziku për integritetin e procesit penal. Pikërisht për këtë arsye, analiza e tij kërkon një qasje të balancuar, që të marrë në konsideratë si nevojat praktike të sistemit të drejtësisë, ashtu edhe kërkesat themelore të një procesi të drejtë dhe të paanshëm.

3.2 Pendesa morale dhe interesi juridik

Një nga çështjet më të ndjeshme dhe konceptualisht më komplekse në analizën e institutit të bashkëpunëtorit të drejtësisë është raporti ndërmjet pendesës morale dhe interesit juridik. Ky raport nuk ka vetëm rëndësi teorike, por ndikon drejtpërdrejt në mënyrën se si kuptohet natyra e këtij instituti, në vlerësimin e besueshmërisë së deklarimeve të bashkëpunëtorit dhe, në fund, në legjitimitetin e tij në një shtet të së drejtës.

Pendesa morale, në kuptimin klasik, nënkupton një proces të brendshëm reflektimi të individit mbi veprën e kryer, shoqëruar me një ndjenjë përgjegjësie dhe me një prirje për të pranuar pasojat juridike dhe etike të saj. Në këtë perspektivë, bashkëpunimi me organet e drejtësisë do të ishte një manifestim i kësaj pendese, një akt që buron nga ndërgjegjësimi dhe nga dëshira për të kontribuar në rivendosjen e rendit juridik të cenuar. Një bashkëpunim i tillë do të kishte një dimension etik të theksuar dhe do të përputhej me idenë e drejtësisë si përgjegjësi morale.

Megjithatë, në praktikën e së drejtës penale bashkëkohore, dhe veçanërisht në kontekstin shqiptar, bashkëpunimi me drejtësinë rrallëherë mund të shpjegohet vetëm përmes kategorisë së pendesës morale. Struktura normative e institutit, e cila parashikon përfitime konkrete dhe të matshme për bashkëpunëtorin, krijon një kuadër ku motivimi racional dhe interesi juridik marrin një rol dominues.

[2]Ligji nr. 10173/2009 "Për mbrojtjen e dëshmitarëve dhe bashkëpunëtorëve të drejtësisë", i ndryshuar

Interesi juridik, në këtë kuptim, lidhet me përfitimet që individi mund të realizojë përmes bashkëpunimit: reduktimin e dënimit, përjashtimin nga përgjegjësia penale, aksesin në mekanizma procedurorë më të favorshëm apo mbrojtjen e tij dhe të familjes. Këto elemente e transformojnë bashkëpunimin në një zgjedhje strategjike, të orientuar drejt minimizimit të pasojave negative për individin.

Në këtë këndvështrim, bashkëpunimi me drejtësinë nuk është domosdoshmërisht një akt moral, por një veprim racional i diktuar nga kalkulimi i interesave. Individi vendos të bashkëpunojë jo sepse është penduar, por sepse përfiton. Ky realitet nuk duhet të shihet si anomali, por si një pasojë e drejtpërdrejtë e mënyrës se si ligji e ka strukturuar këtë institut.

Megjithatë, pikërisht kjo dominancë e interesit juridik krijon një tension të rëndësishëm në raport me besueshmërinë e deklarimeve të bashkëpunëtorit. Sa më i fortë të jetë interesi për përfitim, aq më i madh është rreziku që deklarimet të orientohen jo drejt së vërtetës, por drejt maksimizimit të përfitimit personal. Kjo mund të manifestohet përmes ekzagjerimit të rolit të të tjerëve, minimizimit të përgjegjësisë personale apo edhe përmes dhënies së informacionit selektiv.

Nga pikëpamja e legjitimitetit, kjo dilemë nuk zgjidhet duke zgjedhur njërën kategori në kurriz të tjetrës, por duke pranuar se në shumicën e rasteve bashkëpunimi është rezultat i një ndërthurjeje të të dyjave, me dominim të interesit juridik. Për rrjedhojë, legjitimiteti i institutit nuk duhet të kërkohet te motivimi i brendshëm i bashkëpunëtorit, por te garancitë procedurale që shoqërojnë përdorimin e deklarimeve të tij.

4. Kuadri normativ shqiptar mbi bashkëpunëtorin e drejtësisë

4.1 Parashikimi ligjor i institutit në të drejtën shqiptare

Instituti i bashkëpunëtorit të drejtësisë në sistemin juridik shqiptar gjen rregullim të drejtpërdrejtë në dispozitat e Kodit të Procedurës Penale[3], të cilat përcaktojnë në mënyrë të detajuar kushtet materiale dhe procedurale për fitimin e këtij statusi, mënyrën e realizimit të bashkëpunimit, si dhe efektet juridike që rrjedhin prej tij. Ky institut përbën një nga instrumentet më të rëndësishëm të politikës penale bashkëkohore në Shqipëri, duke u integruar në kategorinë e mekanizmave procedurorë që synojnë rritjen e efikasitetit të hetimit penal, veçanërisht në përballjen me kriminalitetin e organizuar, korrupsionin dhe format e tjera të krimit kompleks.

Në thelb, legjislacioni shqiptar ndërton një model bashkëpunimi të strukturuar dhe të kushtëzuar, sipas të cilit një i pandehur mund të fitojë statusin e bashkëpunëtorit të drejtësisë përmes lidhjes së një marrëveshjeje bashkëpunimi me organin e akuzës. Ky status nuk jepet automatikisht, por kushtëzohet nga përmbushja e disa kërkesave thelbësore, ndër të cilat spikat detyrimi për të dhënë deklarime të plota, të sinqerta dhe pa rezerva mbi të gjitha faktet dhe rrethanat që lidhen me veprën penale. Për më tepër, bashkëpunimi duhet të ketë një vlerë reale dhe të konsiderueshme provuese, duke kontribuar në mënyrë konkrete në zbardhjen e së vërtetës, në identifikimin e bashkëpunëtorëve të tjerë, në parandalimin e veprave penale të mëtejshme, si dhe në zbulimin dhe sekuestrimin e pasurive me origjinë kriminale.

Këto elemente tregojnë qartë se ligjvënësi shqiptar nuk e koncepton bashkëpunimin si një akt formal apo deklarativ, por si një kontribut substancial në funksion të drejtësisë penale. Në këtë kuptim, vlera e bashkëpunimit nuk matet thjesht me faktin e dhënies së deklarimeve, por me efektin konkret që ato prodhojnë në procesin penal.

Një nga aspektet më të rëndësishme të këtij rregullimi është karakteri kontraktual i marrëdhënies ndërmjet të pandehurit dhe prokurorit. Marrëveshja e bashkëpunimit nuk është thjesht një akt procedural i njëanshëm, por një instrument juridik bilateral, i cili krijon një raport të ndërsjellë të drejtash dhe detyrimesh për palët. Nga njëra anë, bashkëpunëtori merr përsipër një detyrim të qartë për të dhënë informacion të plotë, të vërtetë dhe të dobishëm për hetimin; nga ana tjetër, prokurori merr përsipër detyrimin për të kërkuar nga gjykata një trajtim më të favorshëm penal për bashkëpunëtorin, në përpjesëtim me rëndësinë dhe efektivitetin e bashkëpunimit të tij.

Ky karakter kontraktual i jep institutit një dimension të veçantë juridik, duke e afruar atë me format moderne të negociimit penal. Në këtë kuadër, procesi penal nuk funksionon vetëm si një mekanizëm unilateral i

[3]Ligji nr. 95/2016 "Për organizimin dhe funksionimin e Prokurorisë në Republikën e Shqipërisë"

ndjekjes dhe ndëshkimit, por edhe si një hapësirë ndërveprimi dhe marrëveshjeje ndërmjet shtetit dhe individit. Kjo përbën një devijim të rëndësishëm nga modeli klasik i procedurës penale, i cili bazohej kryesisht në një ndarje të qartë dhe rigide të roleve ndërmjet akuzës dhe mbrojtjes.

Megjithatë, ky model nuk është pa pasoja në planin e parimeve themelore të së drejtës penale. Ai konfirmon në mënyrë të qartë natyrën utilitariste të institutit të bashkëpunëtorit të drejtësisë, duke e vendosur atë në funksion të efikasitetit të sistemit penal dhe të arritjes së rezultateve konkrete në luftën kundër krimit. Bashkëpunimi, në këtë kuptim, nuk trajtohet si një akt spontan i pendesës morale, por si rezultat i një marrëdhënieje të strukturuar mbi bazën e interesit juridik dhe të shkëmbimit të ndërsjellë të përfitimeve.

4.2. Kushtet për përfitimin e statusit të bashkëpunëtorit të drejtësisë

Legjislacioni shqiptar përcakton një sërë kushtesh themelore që duhet të përmbushen për fitimin e statusit të bashkëpunëtorit të drejtësisë, duke ndërtuar një kuadër normativ që synon të balancojë nevojën për efikasitet në hetimin penal me kërkesën për besueshmëri dhe integritet të provës. Këto kushte nuk kanë karakter formal apo deklarativ, por përbëjnë kritere thelbësore që ndikojnë drejtpërdrejt në vlefshmërinë dhe efektivitetin e bashkëpunimit.

Së pari, një nga kërkesat më themelore është që bashkëpunimi të jetë i plotë dhe pa rezerva. Kjo nënkupton që individi duhet të japë informacion të gjithanshëm mbi të gjitha faktet dhe rrethanat që ai njeh në lidhje me veprimtarinë kriminale, pa bërë dallime selektive apo fshehje të qëllimshme të të dhënave. Ky standard synon të përjashtojë mundësinë që bashkëpunëtori të manipulojë procesin përmes një bashkëpunimi të pjesshëm, duke ofruar vetëm informacionin që i shërben interesit të tij personal. Në këtë kuptim, plotësia e bashkëpunimit përbën një kriter themelor për vlerësimin e sinqeritetit dhe seriozitetit të kontributit të bashkëpunëtorit.

Së dyti, deklarimet e dhëna nga bashkëpunëtori duhet të kenë vlerë të rëndësishme provuese. Ligjvënësi shqiptar nuk mjaftohet me ekzistencën e një bashkëpunimi formal, por kërkon që ky bashkëpunim të prodhojë një efekt konkret në procesin penal. Kjo do të thotë se informacioni i dhënë duhet të kontribuojë realisht në zbardhjen e çështjes, në identifikimin e autorëve të tjerë, në dokumentimin e veprës penale apo në sigurimin e provave që përndryshe do të ishin të vështira për t'u arritur. Ky kriter vendos një lidhje të drejtpërdrejtë ndërmjet përfitimeve që mund të marrë bashkëpunëtori dhe vlerës reale të kontributit të tij, duke shmangur mundësinë që përfitimet penale të jepen në mënyrë të pajustifikuar.

Së treti, bashkëpunëtori ka detyrimin të zbulojë pasuritë me origjinë kriminale, si ato që ndodhen në zotërimin e tij, ashtu edhe ato që lidhen me persona të tjerë të përfshirë në veprimtarinë kriminale. Ky element është veçanërisht i rëndësishëm, pasi reflekton një orientim të qartë të ligjvënësit drejt një qasjeje gjithëpërfshirëse në luftën kundër krimit. Në këtë kontekst, ndëshkimi penal nuk shihet vetëm si një mjet për të sanksionuar autorët, por edhe si një instrument për të goditur përfitimet ekonomike që burojnë nga veprimtaria kriminale. Për rrjedhojë, bashkëpunimi me drejtësinë nuk kufizohet në dimensionin penal, por shtrihet edhe në dimensionin ekonomik dhe financiar të kriminalitetit.

Së katërti, një karakteristikë dalluese e këtij instituti është fleksibiliteti i tij në aspektin kohor. Legjislacioni shqiptar[4] lejon që bashkëpunimi të realizohet në çdo fazë të procedimit penal, duke përfshirë edhe fazat e mëvonshme, madje edhe pas dhënies së një vendimi të formës së prerë. Kjo veçori e bën institutin një mjet të fuqishëm në duart e organeve të drejtësisë, pasi krijon mundësi për sigurimin e informacionit të vlefshëm edhe në momente të avancuara të procedimit.

Megjithatë, ky fleksibilitet kohor ka edhe implikime të rëndësishme në planin teorik dhe etik. Ai dobëson lidhjen e institutit me konceptin e pendesës së hershme morale, pasi bashkëpunimi mund të ndodhë edhe në faza kur individi vepron kryesisht nën presionin e pasojave juridike dhe jo si rezultat i një reflektimi të brendshëm etik. Në këtë kuptim, bashkëpunimi shfaqet më tepër si një instrument strategjik për minimizimin e pasojave penale sesa si një shprehje e ndërgjegjësimit moral.

Në tërësi, këto kushte tregojnë se ligjvënësi shqiptar ka ndërtuar një model të strukturuar dhe të orientuar drejt rezultateve konkrete, ku bashkëpunimi vlerësohet jo për natyrën e motivimit të individit, por për efektin që ai prodhon në procesin penal. Ky model rrit efikasitetin

[4]Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë

e sistemit të drejtësisë, por njëkohësisht kërkon një zbatim të kujdesshëm dhe një kontroll rigoroz gjyqësor, në mënyrë që të shmangen abuzimet dhe të ruhet balanca ndërmjet interesit publik dhe drejtësisë materiale.

5. Praktika gjyqësore shqiptare dhe sfidat e zbatimit

5.1 Roli i bashkëpunëtorit në praktikën gjyqësore

Në praktikën gjyqësore shqiptare[5], bashkëpunëtori i drejtësisë është shndërruar në një instrument me peshë të konsiderueshme në hetimin dhe ndëshkimin e veprave penale të rënda, veçanërisht në fushën e kriminalitetit të organizuar, korrupsionit dhe veprave penale të strukturuara. Në këto lloj çështjesh, karakteri i fshehtë, hierarkik dhe i organizuar i veprimtarisë kriminale e bën shpesh të vështirë sigurimin e provave përmes mjeteve tradicionale hetimore. Për rrjedhojë, informacioni që vjen nga një individ i përfshirë drejtpërdrejt në këto struktura merr një vlerë të veçantë dhe shpesh vendimtare.

Në një numër të konsiderueshëm rastesh, deklarimet e bashkëpunëtorit të drejtësisë[6] kanë shërbyer si element kyç për identifikimin e autorëve të tjerë, për zbardhjen e mekanizmit të veprimit kriminal dhe për ndërtimin e akuzës penale në tërësi. Këto deklarime shpesh kanë funksionuar si pikënisje për zhvillimin e hetimeve të mëtejshme, duke orientuar organet e ndjekjes penale drejt sigurimit të provave shtesë dhe drejt dokumentimit më të plotë të veprës penale.

Rëndësia praktike e këtij instituti qëndron pikërisht në aftësinë e tij për të thyer "murin e heshtjes" që karakterizon strukturat kriminale dhe për të mundësuar depërtimin e organeve të drejtësisë në mekanizma të brendshëm të veprimtarisë së paligjshme. Në këtë kuptim, bashkëpunëtori i drejtësisë nuk është vetëm një burim prove, por një mjet strategjik në funksion të politikës penale, i cili kontribuon në mënyrë të drejtpërdrejtë në rritjen e efektivitetit të sistemit të drejtësisë.

Megjithatë, kjo rëndësi e madhe praktike shoqërohet edhe me një sërë problematikash thelbësore, që lidhen kryesisht me natyrën e këtij burimi prove. Duke qenë se bashkëpunëtori i drejtësisë është një subjekt i interesuar, i cili përfiton drejtpërdrejt nga deklarimet e tij, ekziston një rrezik i qenësishëm që këto deklarime të mos jenë plotësisht objektive. Interesi për përfitim penal mund të ndikojë në mënyrën se si strukturohet dhe paraqitet informacioni, duke krijuar mundësi për ekzagjerim, selektivitet apo edhe deformim të së vërtetës.

Në këtë kontekst, procesi penal rrezikon të mbështetet në mënyrë të konsiderueshme mbi një burim prove që është i ndjeshëm ndaj ndikimeve subjektive dhe strategjike. Kjo krijon një tension të dukshëm ndërmjet nevojës për efikasitet në luftën kundër kriminalitetit dhe kërkesës për një proces të drejtë dhe të bazuar në prova të besueshme.

Për rrjedhojë, roli i bashkëpunëtorit të drejtësisë në praktikën gjyqësore shqiptare duhet të vlerësohet në mënyrë të balancuar. Nga njëra anë, ai përbën një instrument të domosdoshëm për zbardhjen e veprave penale komplekse; nga ana tjetër, përdorimi i tij kërkon një nivel të lartë kujdesi dhe një qasje kritike nga ana e organeve të drejtësisë. Vetëm përmes një vlerësimi rigoroz dhe të argumentuar të deklarimeve të tij mund të garantohet që ky institut të kontribuojë në realizimin e drejtësisë, pa cenuar integritetin e procesit penal dhe besimin në sistemin gjyqësor.

6. Konkluzione dhe rekomandime

Nga analiza rezulton se instituti i bashkëpunëtorit të drejtësisë në Shqipëri është një instrument i rëndësishëm i politikës penale, veçanërisht në luftën kundër kriminalitetit të organizuar, por i shoqëruar me sfida etike dhe juridike që kërkojnë forcim të garancive procedurale. Për të përmirësuar këtë institut janë të nevojshme:

Kritere të qarta besueshmërie: Duhet të përcaktohen standarde të unifikuara për vlerësimin e deklarimeve, duke marrë parasysh motivimin, koherencën dhe përputhshmërinë me prova të tjera.

Kërkesa për prova mbështetëse; Deklarimet e bashkëpunëtorit nuk duhet të jenë baza e vetme për dënim; ato duhet të mbështeten nga prova të pavarura.

Forcimi i të drejtës së kundërshtimit; Duhet të garantohet efektivisht e drejta për kundërpyetje dhe paraqitje të provave kundërshtuese.

Transparenca e marrëveshjeve; Marrëveshjet e

[5]Hoxha, Besmir – *Etika në të drejtën penale shqiptare*, Tiranë, 2018

[6]Leka, Edlira – *Instituti i bashkëpunëtorit të drejtësisë në praktikën shqiptare*, Tiranë, 2020
Tarifa, Fatos –

bashkëpunimit duhet të jenë të qarta dhe të dokumentuara për të garantuar vlerësim të drejtë të dëshmisë.

Trajnimi i aktorëve të drejtësisë; Nevojitet trajnim i specializuar për gjyqtarët dhe prokurorët në vlerësimin kritik të këtyre dëshmive.

Çështja Kosovë-Serbi

Leandro Grabovaj

Program i Integruar i Ciklit të dytë "Master i Shkencave në Drejtësi"
Fakulteti i Shkencave Humane

Punim i paraqitur në Konferencën Shkencore Studentore

Abstrakt

Ky punim trajton çështjen Kosovë–Serbi si një nga konfliktet më komplekse në hapësirën e Ballkanit dhe në të drejtën ndërkombëtare bashkëkohore. Studimi analizon shkaqet, zhvillimin dhe pasojat e konfliktit të armatosur të viteve 1998–1999, duke i vendosur ato në kontekstin e shkeljeve të së drejtës ndërkombëtare humanitare dhe të të drejtave të njeriut.Në fokus të veçantë është roli i Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës si aktor joshtetëror dhe ndërhyrja e NATO-s si një ndërhyrje ushtarake me karakter humanitar, e cila ngre çështje të rëndësishme lidhur me raportin ndërmjet ligjshmërisë dhe legjitimitetit në të drejtën ndërkombëtare.Punimi trajton gjithashtu krimet e luftës, deportimet masive dhe fenomenin e spastrimit etnik, duke analizuar përgjegjësinë penale ndërkombëtare dhe efektivitetin e mekanizmave të drejtësisë tranzicionale. Një vëmendje e veçantë i kushtohet edhe pretendimeve për krime të kryera nga palë të ndryshme, në funksion të një analize sa më të balancuar dhe objektive.

Fjalë kyçe: *Lufta e Kosovës, krime lufte , Ushtria Çlirimtare e Kosovës , NATO, Marrëdhëniet Kosovë–Serbi.*

1. Hyrje

Surah Al-Hajj – 39. ***"****Leja ˹për t'u kundërpërgjigjur˺ u jepet atyre që luftohen, sepse atyre u është bërë padrejtësi. dhe Allahu është me të vërtetë më i fuqishmi për t'i ndihmuar ata që të mbizotërojnë."*

Çështja Kosovë-Serbi është një prej konflikteve më komplekse dhe më të rëndësishme në historinë e Ballkanit dhe Evropës moderne. Kjo çështje, e cila ka rrënjë të thella historike dhe etnike, ka ndikuar jo vetëm në rajonin ku ndodhet, por edhe në dinamikat ndërkombëtare, duke përfshirë fuqitë më të mëdha globale në përpjekje për zgjidhjen e saj. Roli i Kosovës si një territor i diskutuar ka krijuar tensione të vazhdueshme mes popullsisë shqiptare dhe asaj serbe,

të cilat shpërthyen në konflikte të armatosura gjatë shekullit XX dhe kulmuan me luftën e viteve 1998-1999

Studimi i kësaj teme është thelbësor për të kuptuar rrjedhën e historisë dhe shkaqet që çuan në zhvillimet e fundit, përfshirë shpalljen e pavarësisë së Kosovës më 2008. Nëpërmjet analizës së ngjarjeve kryesore, përfshirë krimet e luftës dhe pasojat e tyre, si dhe dokumenteve të rëndësishme si "The Expulsion of Albanians", ky punim synon të hedhë dritë mbi këtë konflikt kompleks. Një pasqyrë e tillë jo vetëm që kontribuon në të kuptuarit e rrënjëve të konfliktit, por gjithashtu nxit reflektime mbi zgjidhjet e mundshme për të arritur paqen dhe pajtimin në rajon.

Me këtë qasje, qëllimi kryesor i këtij studimi është të ofrojë një analizë gjithëpërfshirëse të historikut të marrëdhënieve Kosovë-Serbi, duke e vendosur atë në kontekstin e zhvillimeve historike, politike dhe humanitare që kanë ndikuar rajonin dhe më gjerë.

2. Metodologjia

Ky punim mbështetet në përdorimin e metodologjisë kualitative, e cila synon analizimin e thelluar të fenomenit të marrëdhënieve Kosovë–Serbi përmes interpretimit të të dhënave jo-numerike dhe shqyrtimit të kontekstit juridik, historik dhe shoqëror në të cilin zhvillohet ky konflikt.Në kuadër të kësaj metodologjie, studimi fokusohet në analizën e burimeve dytësore, përfshirë dokumente ndërkombëtare, raporte, materiale studimore dhe burime akademike, të cilat trajtohen në mënyrë interpretative dhe kritike. Qasja kualitative mundëson identifikimin e kuptimeve, narrativave dhe diskurseve juridiko-politike që lidhen me çështje të tilla si krimet e luftës, ndërhyrja ndërkombëtare dhe proceset e shtetformimit.Një element thelbësor i kësaj metodologjie është edhe përdorimi i një interviste gjysmë-strukturuar, e cila shërben si burim primar për të reflektuar perceptimet dhe përvojat e individëve në lidhje me drejtësinë, sigurinë dhe marrëdhëniet ndërshtetërore. Të dhënat e mbledhura përmes kësaj interviste analizohen në mënyrë tematike, duke evidentuar qëndrimet dhe perceptimet dominante.Përdorimi i metodologjisë kualitative në këtë studim mundëson një qasje të thelluar dhe kontekstuale ndaj çështjes, duke tejkaluar kufizimet e analizës thjesht deskriptive dhe duke ofruar një interpretim të argumentuar mbi dimensionin juridik dhe shoqëror të konfliktit Kosovë–Serbi.

3. Lufta e fundit dhe Pavarësia e Kosovës

Shkaktarët kryesorë të luftës së Kosovës në vitet 1998-1999 janë të shumtë dhe të lidhur ngushtë me ngjarje historike dhe tensione etnike që kishin kohë që kishin lindur dhe zhvilluar në Ballkan (Malcolm, 1998; Judah, 2000). Lufta ishte një përplasje e dhimbshme dhe tragjike, e cila kishte rrënjë të thella në politikën, historinë dhe kulturën e rajonit. Një nga shkaktarët kryesorë ishte politika autoritare dhe represive e Serbisë ndaj Kosovës, që nisi me heqjen e autonomisë së Kosovës nga regjimi i Slobodan Milošević në vitin 1989 (Malcolm, 1998). Me këtë akt, Kosova, që deri atëherë kishte gëzuar një autonomi të konsiderueshme, u bë një provincë e nënshtruar plotësisht nën kontrollin e Beogradit. Ky hap ishte i pari në një seri masash që shtypën të drejtat e shqiptarëve të Kosovës, duke sjellë ndjenja të thella padrejtësie dhe dëshpërimi (Human Rights Watch, 2001).

Pas heqjes së autonomisë, regjimi serb ndërmori një politikë të ashpër ndaj shqiptarëve të Kosovës. Shqiptarët, shumica e të cilëve kishin jetuar nën një sistem të veçantë autonom, u përballën me humbjen e të drejtave të tyre për punë, arsim dhe pjesëmarrje në jetën politike (Amnesty International, 2010). Pushteti serb e përdori forcën për të kontrolluar çdo aspekt të jetës së shqiptarëve, duke i larguar nga administrata, universitetet dhe institucionet shtetërore (Human Rights Watch, 2001). Ky shtypje e vazhdueshme, në një periudhë të gjatë, bëri që shqiptarët të fillonin të kërkojnë më shumë se autonomi – ata kërkonin pavarësi (Judah, 2000).

Një tjetër shkaktar i rëndësishëm ishte krijimi i UÇK-së e cila u formua si një përgjigje ndaj dhunës dhe represionit serb (Judah, 2000). UÇK-ja e kishte qëllim mbrojtjen e popullatës shqiptare dhe njëherazi kërkimin e pavarësisë së Kosovës. Pavarësisht se aktivitetet e UÇK-së ishin të organizuara dhe të synuara për të kundërshtuar pushtimin serb, ato shpesh u perceptuan nga Beogradi si një kërcënim të drejtpërdrejtë ndaj integritetit territorial të Serbisë. Kjo bëri që forcat serbe të reagojnë me dhunë të papërmbajtur, duke ndërmarrë operacione ushtarake dhe policore për të shkatërruar çdo element të opozitës në Kosovë (Human Rights Watch, 2001).

Gjatë vitit 1998, dhuna e forcave serbe në Kosovë u intensifikua. Masakrat, spastrimi etnik dhe deportimi i shqiptarëve të Kosovës nga shtëpitë e tyre ishin disa nga pasojat e kësaj fushate (Human Rights Watch, 2001; Amnesty International, 2010). Këto veprime të dhunshme, që u ndoqën nga një valë shkatërrimi të qyteteve dhe fshatrave, çuan në një katastrofë humanitare të madhe, duke shkaktuar qindra viktima dhe miliona të zhvendosur. Pjesëmarrësit e konflikteve dhe civilët e pafajshëm e paguan çmimin më të lartë.

Dështimi i negociatave të Rambouillet-it dhe refuzimi i Serbisë për të pranuar një zgjidhje paqësore çuan në një përshkallëzim të mëtejshëm të dhunës (Independent International Commission on Kosovo, 2000). Më pas, ndërhyrja e NATO në mars të vitit 1999, e cila kishte për qëllim ndalimin e dhunës dhe ndihmën për krijimin e kushteve për një zgjidhje paqësore, ishte një tjetër moment kyç që ndryshoi rrjedhën e ngjarjeve (Judah, 2000). Ndërhyrja ushtarake e NATO-s dhe largimi i forcave serbe nga Kosova shpalli fundin e një periudhe të dhimbshme dhe shënoi një hap të rëndësishëm drejt një të ardhmeje të mundshme paqeje për popullin e Kosovës.

Ushtria Çlirimtare e Kosovës (UÇK) luajti një rol të rëndësishëm në shpërthimin e konfliktit të Kosovës dhe në luftën për lirinë dhe pavarësinë e Kosovës nga Serbia (Judah, 2000). Ushtria Çlirimtare e Kosovës, e formuar në fillim të viteve 1990, u shndërrua në forcën kryesore luftarake që kundërshtoi ushtrinë dhe policinë serbe, të cilat po kryenin fushata represive ndaj popullsisë shqiptare të Kosovës (Human Rights Watch, 2001). Krijimi i UÇK-së ishte një reagim ndaj shtypjes së përditshme të shqiptarëve dhe heqjes së autonomisë së Kosovës nga regjimi i Slobodan Milošević në vitin 1989 (Malcolm, 1998). Pjesëtarët e UÇK-së ishin kryesisht shqiptarë të Kosovës, të cilët, përmes veprimeve guerile, tentonin të mbronin popullatën e pafajshme dhe të kundërshtonin okupimin serb.

Në fillim, UÇK-ja vepronte si një forcë guerile, duke realizuar sulme të vogla dhe të shpejta ndaj forcave serbe, kryesisht në fshatra dhe zona të thella, ku mund të fshiheshin dhe vepronin më lehtë (Judah, 2000). Kjo lloj lufte ishte e vështirë për forcën serbe, e cila nuk mund të kontrollonte gjithmonë terrenin dhe ishte shpesh e paaftë të përcaktonte pozicionet e luftëtarëve të UÇK-së. Megjithatë, kjo lloj lufte guerile ishte e vështirë dhe e rrezikshme, pasi ushtria serbe kishte forcë të madhe ushtarake dhe mundësi për të vepruar më lehtë në një mjedis të organizuar. Kjo bëri që veprimet e UÇK-së shpesh të ishin të izoluar dhe të vështira për të mbajtur një kontroll të qëndrueshëm mbi territoret.

Një nga arritjet kryesore të UÇK-së ishte rritja e mbështetjes popullore dhe përhapja e ideve të pavarësisë dhe lirisë për popullin shqiptar të Kosovës (Malcolm, 1998). UÇK-ja e bëri të qartë se kishte si qëllim fundin e sundimit serb dhe çlirimin e Kosovës. Lufta e UÇK-së pati një ndikim të rëndësishëm për krijimin e një ndjenje identiteti dhe uniteti kombëtar mes shqiptarëve të Kosovës, duke rritur angazhimin për pavarësinë e Kosovës.

Megjithatë, veprimet e UÇK-së dhe lufta që ajo zhvilloi nuk ishin pa pasoja. Ushtria serbe, si përgjigje ndaj këtyre sulmeve, ndërmori fushata të ashpra represive, që përfshinin masakra, shpërngulje masive dhe shkatërrime të pasurive (Human Rights Watch, 2001; Amnesty International, 2010). Forcat serbe përdorën dhunë ekstreme për të frikësuar dhe shkatërruar çdo kundërshtar të mundshëm. Pas kësaj, UÇK-ja u bë një simbol i luftës për çlirim, por gjithashtu u kritikua për përdorimin e disa teknikave luftarake të rrezikshme dhe për akuzat për shkelje të të drejtave të njeriut nga ana e disa anëtarëve të saj (Council of Europe, 2011).

Roli i Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës është një temë e diskutueshme, pasi, ndërkohë që ajo është konsideruar një forcë çlirimtare nga shqiptarët, ajo ka qenë gjithashtu nën hetim nga disa institucione ndërkombëtare për akuzat për krime lufte (Council of Europe, 2011). Pavarësisht nga këto sfida, ndikimi i saj në çlirimin e Kosovës dhe mbështetjen që ajo gjeti brenda dhe jashtë vendit ishte i pakundërshtueshëm. Lufta e UÇK-së shënoi një fazë të rëndësishme për popullin shqiptar të Kosovës dhe shënoi një kapitull të ri në historinë e rajonit.

Ndërhyrja e NATO në vitin 1999 është një nga ngjarjet më të rëndësishme dhe më të diskutueshme të historisë së fundit të Ballkanit (Judah, 2000; Independent International Commission on Kosovo, 2000). Pas disa viteve tensionesh dhe dhune në Kosovë, dhe pas dështimit të negociatave të Rambouillet-it, që kishin për qëllim gjetjen e një zgjidhjeje paqësore, NATO vendosi të ndërhyjë ushtarakisht për të ndaluar dhunën dhe për të ndërmarrë veprime për të mbrojtur civilët dhe për të krijuar kushte për një zgjidhje politike të konfliktit. Ky vendim erdhi pas fushatave represive të forcave serbe ndaj popullsisë shqiptare të Kosovës, masakrave dhe

pasojave humanitare që kishin kapur përmasa katastrofike (Human Rights Watch, 2001).

Në mars të vitit 1999, pas dështimit të bisedimeve në Rambouillet dhe pas një periudhe të tensionuar diplomatikisht, NATO nisi bombardimet ajrore ndaj objektivave të forcave serbe dhe infrastrukturës shtetërore në Serbi dhe Kosovë (Judah, 2000). Kjo ndërhyrje, që shpesh është e kontestuar për metodat dhe ndikimin e saj, synonte ndalimin e operacioneve ushtarake dhe policore serbe në Kosovë dhe largimin e forcave të regjimit të Slobodan Milošević nga ky territor. NATO, që vepronte në kuadër të mandatit të Kombeve të Bashkuara, kishte për qëllim të ndihmonte në krijimin e kushteve për një administratë ndërkombëtare të Kosovës dhe të krijonte një mjedis paqësor që do të mundësonte një zgjidhje afatgjatë për rajonin (Independent International Commission on Kosovo, 2000).

Përfundimi i bombardimeve dhe tërheqja e forcave serbe nga Kosova shënuan një moment historik, pasi kjo ndërhyrje krijoi mundësinë që Kosova të kalonte nën administratën ndërkombëtare të United Nations, duke i dhënë mundësinë popullatës shqiptare të fillonte procesin e rindërtimit dhe të krijonte një strukturë të re politike e administrative. Pavarësisht arritjes së qëllimeve të NATO-s për ndalimin e dhunës dhe ruajtjen e paqes, kjo ndërhyrje pati gjithashtu pasoja të thella, që ndikonin në vetë zhvillimin e Kosovës dhe në marrëdhëniet ndërkombëtare.

Një pasojë e menjëhershme e ndërhyrjes së NATO-s ishte largimi i forcave serbe nga Kosova dhe fillimi i një periudhe të administratës ndërkombëtare. UNMIK u krijua për të pasur përgjegjësinë për menaxhimin e çështjeve civile, ekonomike dhe administrative të Kosovës (United Nations, 1999). Pas luftës, Kosova u gjend përballë sfidave të mëdha në rindërtimin e infrastrukturës, rivendosjen e institucioneve të shtetit dhe në përpjekjen për të krijuar një shoqëri të re pa dhunë dhe diskriminim.

Megjithatë, ndërhyrja e NATO-s kishte gjithashtu disa pasoja negative. Pas bombardimeve të NATO-s, Kosova u përball me një periudhë të pasigurisë dhe tensioneve etnike (Amnesty International, 2010). Pas largimit të forcave serbe, kishte një ndjenjë të përçarjes dhe armiqësive mes grupeve të ndryshme etnike, kryesisht mes shqiptarëve dhe serbëve. Disa serbë mbetën të frikësuar nga ndjekjet dhe ndihmës së mundshme për krime të luftës, dhe tërheqja e forcave serbe u pasua me një periudhë të pasigurisë, ku u shkaktuan dhuna dhe pasoja ndaj pakicës serbe në Kosovë.

Po ashtu, ndërhyrja ushtarake e NATO-s ka shkaktuar diskutime të shumta në nivel ndërkombëtar për drejtësinë e saj (Independent International Commission on Kosovo, 2000). Pavarësisht se qëllimi i saj ishte të ndihmonte popullin e Kosovës dhe të parandalonte pasojat katastrofike të masakrave dhe spastrimit etnik, ajo ka ngjallur kritika për përdorimin e forcës pa miratimin e një mandati të plotë nga Këshilli i Sigurimit të Kombeve të Bashkuara, dhe për ndikimin që ka pasur në ndarjen e mëtejshme të Ballkanit dhe marrëdhëniet mes shteteve të rajonit.

Në fund, ndërhyrja e NATO-s shënoi fundin e një periudhe të rëndë të represionit serb dhe krijoi kushte për zhvillimin e një Kosove të re (Judah, 2000). Megjithatë, pasojat e saj do të ndikojnë për shumë vite në politikën e brendshme dhe të jashtme të Kosovës, dhe ndikuan në marrëdhëniet mes Serbisë dhe shteteve të tjera të Ballkanit, si dhe në forcimin e rëndësisë së një zgjidhjeje të qëndrueshme dhe paqësore për të ardhmen e rajonit.

4. Krimet e luftës dhe ngjarjet kryesore të konfliktit

Gjatë Luftës së Kosovës në vitet 1998-1999, Serbia ka kryer një sërë krimesh lufte kundër popullsisë civile shqiptare, duke përfshirë masakra dhe spastrim etnik në një shkallë të paprecedentë (Human Rights Watch, 2001; Amnesty International, 2010). Ajo që ka bërë të veçantë këtë periudhë ka qenë përdorimi i forcave të ushtrisë, policisë dhe njësive paramilitare serbe për të shtypur popullsinë shqiptare të Kosovës, duke u munduar të shkatërrojë çdo mundësi për një Kosovë të pavarur dhe të lirë (Malcolm, 1998). Krimet e luftës të kryera nga ushtria serbe gjatë kësaj periudhe përfshijnë masakra të shumta, përndjekje dhe dëbim të dhunshëm të popullsisë civile, dhe shkatërrimin e pasurive të tjera të qytetarëve shqiptarë (Human Rights Watch, 2001).

Një nga masakrat më të njohura dhe të tmerrshme është masakra e Račak massacre, e cila ndodhi në janar të vitit 1999 (Human Rights Watch, 2001). Në këtë ngjarje, forcat serbe vranë mbi 40 civilë të pafajshëm, shumica prej të cilëve ishin burra dhe të rinj, të cilët u ekzekutuan në mënyrë brutale. Masakra e Raçakut ka qenë një nga ngjarjet që ka shkaktuar reagime të mëdha ndërkombëtare dhe ka pasur një ndikim të rëndësishëm në ndërhyrjen e NATO në Kosovë (Judah, 2000). Ky akt i tmerrshëm, që ishte kryer me qëllim për të frikësuar

dhe dëbuar popullsinë shqiptare, ishte një shembull i qartë i politikës brutale të forcave serbe ndaj shqiptarëve të Kosovës.

Një tjetër ngjarje e njohur dhe e tmerrshme është masakra e Mejës, e cila ndodhi në maj të vitit 1999 (Human Rights Watch, 2001). Gjatë kësaj masakre, forcat serbe vranë mbi 300 shqiptarë të pafajshëm, përfshirë gra, fëmijë dhe të moshuar. Viktimat u ekzekutuan në mënyrë makabre, shpesh me plumba në kokë, dhe u varrosën në mënyrë të fshehtë, duke u bërë pjesë e një përpjekjeje për të fshehur krimet që po kryheshin. Masakra e Mejës është një tjetër shembull i brutalitetit të ushtrisë serbe dhe përpjekjes për të krijuar një atmosferë të frikës dhe pasigurisë midis shqiptarëve të Kosovës.

Po ashtu, një masakër tjetër e njohur është ajo e Lloçanës, e cila u zhvillua në muajin maj të vitit 1999 (Amnesty International, 2010). Forcat serbe ekzekutuan shumë qytetarë shqiptarë, shumicën e të cilëve ishin gra dhe fëmijë. Masakra e Lloçanës ka qenë një nga ato ngjarje që ka shënuar ndodhitë më të rënda të luftës në Kosovë, ku civili është bërë viktimë e veprimeve të një ushtrie të fuqishme dhe të pamëshirshme.

Një tjetër krim i njohur i luftës është masakra e Podujevës, ku forcat serbe kanë vrarë dhe torturuar qindra shqiptarë, duke përdorur metodat më barbare për të terrorizuar popullatën (Human Rights Watch, 2001). Pjesa më e madhe e viktimave të kësaj masakre kanë qenë burra dhe të rinj, që ishin ekzekutuar pas arrestimeve dhe torturave. Masakrat e tjera, si ato të Suharekës, Izbicës dhe Krushës, janë po ashtu dëshmi të dhunës dhe barbarizmit të ushtrisë serbe gjatë periudhës së luftës (Amnesty International, 2010).

Një tjetër element kyç i krimeve të luftës nga Serbia ka qenë dëbimi i dhunshëm i popullsisë shqiptare të Kosovës (Human Rights Watch, 2001). Mijëra njerëz janë detyruar të largohen nga shtëpitë e tyre dhe të largohen për në vendet fqinje, për shkak të sulmeve dhe kërcënimeve. Dëbimi i shqiptarëve ka qenë një pjesë e procesit të pastrimit etnik, që kishte si synim krijimin e një territori të pastër etnikisht serb (Judah, 2000). Ky akt ka qenë një shkelje e drejtpërdrejtë e të drejtave të njeriut dhe ka lënë pas vetes një popullsi të traumatizuar, që ende po përballet me pasojat e tij.

Krimet e luftës të kryera nga Serbia gjatë Luftës së Kosovës kanë pasur një ndikim të jashtëzakonshëm në shoqërinë kosovare dhe kanë lënë plagë të thella që ende nuk janë shëruar (Amnesty International, 2010). Pasojat e këtyre krimeve janë ndjerë jo vetëm gjatë luftës, por edhe pas përfundimit të saj. Përpjekjet për të kërkuar drejtësi dhe për të ndihmuar viktimat të gjejnë një mundësi për shpagim janë ende në zhvillim, dhe shumë nga autorët e këtyre krimeve ende nuk janë ndëshkuar. Në këtë kontekst, proceset gjyqësore ndërkombëtare dhe ato kombëtare kanë qenë një mundësi për të ndihmuar në dhënien e drejtësisë dhe për të siguruar që krimet e luftës të mos mbeten të pandëshkuara (Human Rights Watch, 2001).

5. Çështja e Shtëpisë së Verdhë

Kjo analizë është ndërtuar mbi informacionet dhe dëshmitë e paraqitura në një dokumentar investigativ të gazetarit Marin Mema, duke i krahasuar ato me raportet dhe pretendimet ndërkombëtare mbi të ashtuquajturën "Shtëpia e Verdhë".

Ish-kryeprokurorja e *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia,* Carla Del Ponte, botoi një libër me kujtimet e saj ku pretendonte se Ushtria Çlirimtare e Kosovës kishte kryer trafikim organesh njerëzore (Del Ponte, 2008). Pretendimet e saj u thelluan në janar të vitit 2011 nga Dick Marty, anëtar i Asamblesë Parlamentare të Council of Europe, i cili përmes një raporti pretendonte ekzistencën e një linje trafiku në Kukës, Mat, Fushë-Krujë dhe më pas në aeroportin e Rinasit (Council of Europe, 2011).

Kukës, pranvera e vitit 1999

Pretendimi i Dick Marty parashikonte se Kukësi ishte pika e parë e transportit të robërve serbë të luftës. Megjithatë, sipas gazetarit nga Kukësi, Bashkim Shala, një gjë e tillë do të kishte qenë pothuajse e pamundur. Faktori i parë ishte survejimi i vazhdueshëm nga forcat e NATO, ndërsa faktori i dytë ishte prania e mbi 4000 gazetarëve të huaj në Kukës gjatë asaj periudhe, përfshirë media si CNN, BBC dhe ABC News. Çdo pjesë e Kukësit monitorohej vazhdimisht nga NATO, organizatat humanitare dhe gazetarët. Siç shprehet edhe vetë gazetari: "Kukësi një rrugë ka… çfarë makine do të lëvizte në atë kohë dhe të mos binte në sy".

Mat, 2004

Në vitin 2004, hetues të Gjykatës së Hagës, të drejtuar nga zyrtari i UNMIK Jose Pablo Baraybar, u nisën drejt Matit për të hetuar të ashtuquajturën "Shtëpia e Verdhë" (Council of Europe, 2011). Me kërkesë të autoriteteve shqiptare, ata u shoqëruan nga drejtues të

prokurorisë lokale. Sipas analizës së dokumentarit të Marin Memës, hetuesit nuk konstatuan prova konkrete që mbështesnin pretendimet për trafik organesh. Gjurmët e gjakut të gjetura në një prej dhomave rezultuan të lidhura me lindje fëmijësh, pasi fshati Gur nuk kishte maternitet dhe zonja Katuci kishte lindur aty fëmijët e saj.

Fushë-Krujë, Deven dhe Nikël

Pretendimet e Dick Marty përfshinin edhe Fushë-Krujën si pjesë të transportit drejt aeroportit të Rinasit (Council of Europe, 2011). Megjithatë, sipas ish-zëvendësdrejtorit të Shërbimit Informativ Ushtarak, Flamur Aliaj, aeroporti kontrollohej plotësisht nga forcat e NATO-s, gjë që e bënte pothuajse të pamundur zhvillimin e aktiviteteve të tilla pa u zbuluar.

Në Deven, ku gjatë vitit 1999 ishin strehuar refugjatë kosovarë, ish-përgjegjësi i repartit, Pellumb Roshi, ka deklaruar se trupat e NATO-s ishin vazhdimisht të pranishme në zonë, duke e bërë të pabesueshëm pretendimin për aktivitete të fshehta kriminale. Ndërkohë, pretendime të tjera nga media serbe e zhvendosnin çështjen në Buraj të Niklës, por sipas dëshmive lokale, banesa në fjalë përdorej si hangar duhani dhe si banesë familjare.

Profesori dhe kirurgu shqiptar Edmond Çeliku e konsideron praktikisht të pamundur realizimin e një trafiku organesh në Shqipërinë e vitit 1999, për shkak të mungesës së infrastrukturës mjekësore, specialistëve dhe kushteve logjistike të nevojshme.

Sipas analizës së dokumentarit investigativ të Marin Mema, pretendimet për "Shtëpinë e Verdhë" mbeten të debatueshme dhe të pambështetura në prova të drejtpërdrejta. Gjithashtu, ish-ambasadori serb në Zvicër, Milan Protić, ka deklaruar në kujtimet e tij se informacioni mbi këtë çështje ishte ushqyer nga qarqe shtetërore serbe për të dëmtuar imazhin e UÇK-së dhe luftës së Kosovës.

6. Intervista me shtetas Shqiptar të Kosovës

Synimi im në këtë punim është të hedh dritë mbi realitetin e konfliktit Kosovë–Serbi, jo vetëm nga perspektiva historike, por edhe nga situata aktuale e çështjes. Mënyra më e mirë për ta realizuar këtë ishte marrja e një perspektive nga një shtetas kosovar. Në vijim, dëshiroj të falënderoj Ardit Pnishin, i cili pranoi të intervistohej dhe të jepte përgjigje tepër domethënëse mbi këtë çështje, ndërkohë që edhe ai më drejtoi disa pyetje, të cilave iu përgjigja me respekt të plotë.

Qëllimi i kësaj interviste është mbledhja e një perspektive personale dhe shoqërore të qytetarëve kosovarë lidhur me çështjet që kanë të bëjnë me marrëdhëniet Kosovë–Serbi, drejtësinë penale, proceset gjyqësore për krime lufte dhe përpjekjet për normalizimin e marrëdhënieve. Pyetjet në këtë intervistë ndihmojnë për të kuptuar ndjenjat, mendimet dhe perceptimet e qytetarëve në Kosovë mbi këto çështje, si dhe mënyrën se si ato ndikojnë në jetën e përditshme dhe në shoqëri.

Pyetja 1

Leandro: *Si e përjetojnë njerëzit në Kosovë marrëdhënien aktuale me Serbinë?*

Ardit: Njerëzit në Kosovë marrëdhënien me Serbinë e përjetojnë si një gjendje të tensionuar, sidomos pas veprimeve të fundit në Banjskë. Megjithatë, shtrirja e sovranitetit të Kosovës tashmë është pothuajse në të gjithë territorin dhe siguria është në nivel më të lartë se më parë. Gjithsesi, vetëdija e qytetarëve ka qenë, është dhe do të mbetet që ndaj Serbisë duhet pasur gjithmonë kujdes, pasi politikat e saj janë perceptuar vazhdimisht si ekspansioniste.

Pyetja 2

Leandro: *A ndihen qytetarët kosovarë të mbrojtur nga ligjet dhe drejtësia, sidomos kur bëhet fjalë për çështjet që lidhen me Serbinë?*

Ardit: Më shumë sesa mbrojtja nga ligji dhe drejtësia, është përvoja jonë personale ndaj atij populli. Megjithatë, ligji dhe drejtësia, siç e përmenda edhe më parë, gjatë vitit të fundit janë shtrirë pothuajse në të gjithë territorin. Niveli i krimit dhe kontrabandës është ndër më të ulëtit në 25 vitet e fundit, prandaj ekziston një ndjenjë më e madhe sigurie dhe lirie lëvizjeje për qytetarët.

Pyetja 3

Leandro: *A mendoni se të rinjtë në Kosovë janë të informuar mjaftueshëm për historinë dhe konfliktin me Serbinë?*

Ardit: Po, mendoj se të rinjtë në Kosovë janë të informuar mjaftueshëm mbi veprimet dhe terrorin e shtetit serb ndër vite. Megjithatë, do të duhet ende kohë dhe një kërkim-falje zyrtare nga shteti serb që marrëdhëniet të mund të njohin ditë më të mira.

Pyetja 4

Leandro: *A ka ndonjë përvojë personale që ju ka bërë të mendoni më thellë për marrëdhëniet Kosovë–Serbi?*

Ardit: Këtë pyetje duhet t'i përgjigjesh ti vetë.

Leandro: Familja ime ka vite që punon gjatë sezonit turistik me turistë që qëndrojnë në ambientet tona. Më kujtohet një natë kur pranë nesh ndodheshin disa turistë maqedonas që po këndonin këngë tradicionale deri vonë. Gjuha maqedonase është shumë e afërt me serbishten dhe një turiste nga Kosova mendoi se ata ishin serbë. Ajo u zgjua e frikësuar, doli duke qarë dhe filloi t'i akuzonte për vrasje dhe krime të tjera. Në atë kohë isha shumë i vogël për ta kuptuar situatën dhe babai nuk arrinte të ma shpjegonte për shkak të moshës sime. Vetëm me kalimin e viteve kjo ngjarje më shtyu të hulumtoj më shumë mbi konfliktin Kosovë–Serbi dhe pasojat psikologjike që lufta ka lënë te njerëzit.

Pyetja 5

Leandro: *Sa të rëndësishme mendoni se janë marrëveshjet e fundit për normalizimin e marrëdhënieve me Serbinë?*

Ardit: Mendoj se janë shumë të rëndësishme, jo vetëm për Kosovën dhe Serbinë, por për të gjithë Ballkanin. Shmangia e një konflikti të dytë ndërmjet këtyre dy shteteve do të ishte në favor të gjithë rajonit, pasi një luftë e re do të përfshinte edhe shtete të tjera.

Pyetja 6

Leandro: *Çfarë mendoni për bashkëpunimin ndërmjet Kosovës dhe Serbisë në fushën e drejtësisë?*

Ardit: Fatkeqësisht, midis Kosovës dhe Serbisë nuk ekziston ndonjë bashkëpunim real në fushën e drejtësisë. As ekstradimi i personave të përfshirë në ngjarjet e Banjskës dhe as tregimi i vendndodhjes së kufomave të luftës së fundit nuk janë bërë nga shteti serb. Për këtë arsye, nuk mendoj se ka bashkëpunim të mirëfilltë mes dy shteteve në këtë drejtim.

Pyetja 7

Leandro: *Si e përjetojnë familjet që kanë humbur të afërmit gjatë luftës proceset gjyqësore për krime lufte?*

Ardit: Shumica e të akuzuarve serbë ose kanë vdekur, ose kanë marrë dënime shumë të ulëta. Ndër ta është edhe ish-presidenti Slobodan Milošević, i cili vdiq në burgun e Hagës pa marrë një vendim përfundimtar. Kjo ngjall ndjenja frike, urrejtjeje dhe mosbesimi ndaj proceseve gjyqësore për krimet e luftës.

Pyetja 8

Leandro: *A ka raste kur ndiheni se institucionet ndërkombëtare kanë bërë më shumë për drejtësinë në Kosovë sesa institucionet vendase?*

Ardit: Këtë të fundit dua ta japësh ti si mendim.

Leandro: Jam i mendimit se institucionet ndërkombëtare mund të kishin bërë më shumë për sa i përket vendosjes së dënimeve të merituara ndaj personave që kanë kryer krime të tmerrshme gjatë luftës në Kosovë.

Nga kjo intervistë kuptova se qytetarët e Kosovës janë dhe do të jenë vigjilentë gjatë gjithë kohës kundrejt shtetit serb, dhe historia ka treguar pse duhet të jenë të tillë, ndërsa vazhdon ta tregojë edhe sot. Nga përgjigjet që Arditi më dha, mendoj se qytetarët e Kosovës janë të fortë si hekuri. Megjithatë, më pëlqeu fakti që, pavarësisht të gjitha fatkeqësive që i kanë ndodhur shtetit të Kosovës, kuptojmë nga përgjigjet e Arditit se ata janë ende të gatshëm të pranojnë një kërkim-falje.

Kjo nuk i tregon qytetarët e Kosovës ashtu siç është përpjekur t'i paraqesë shteti serb me pretendimet se edhe ata kanë kryer krime lufte, por i paraqet si njerëz paqësorë dhe zemërmirë, duke dhënë një shembull të mirë jo vetëm për shtetet e Ballkanit, por për të gjithë Europën.

7. Konkluzione

Lufta e Kosovës mbetet një nga konfliktet më të dhimbshme dhe më komplekse të historisë moderne të Ballkanit. Nga analiza e zhvillimeve historike, politike dhe juridike të trajtuara në këtë punim, kuptohet se konflikti ndërmjet Kosovës dhe Serbisë nuk ishte rezultat i një ngjarjeje të vetme, por pasojë e një politike të vazhdueshme represive, tensioneve etnike dhe dështimit të mekanizmave politikë për të parandaluar përshkallëzimin e dhunës.

Në këtë punim u evidentua se heqja e autonomisë së Kosovës në vitin 1989 dhe politikat shtypëse të regjimit të Slobodan Milošević krijuan kushtet për lindjen e rezistencës shqiptare dhe më pas për formimin e Ushtria Çlirimtare e Kosovës. Lufta që pasoi solli pasoja të rënda humanitare, ku popullsia civile shqiptare u përball me masakra, deportime dhe shkelje të rënda të të drejtave të njeriut.

Gjithashtu, analiza tregoi se ndërhyrja e NATO në vitin 1999 përbënte një moment vendimtar për përfundimin e konfliktit dhe largimin e forcave serbe nga Kosova. Megjithëse kjo ndërhyrje mbetet objekt debatesh në të drejtën ndërkombëtare dhe politikën globale, ajo ndikoi drejtpërdrejt në ndalimin e përshkallëzimit të mëtejshëm të dhunës dhe krijimin e kushteve për administrimin ndërkombëtar të Kosovës. Një pjesë e rëndësishme e këtij punimi ishte edhe trajtimi i pretendimeve për trafik organesh dhe çështjes së ashtuquajtur "Shtëpia e Verdhë". Nga analiza e dëshmive, dokumentarëve investigativë dhe deklaratave të personave të përfshirë në hetime, rezulton se kjo çështje mbetet tepër e debatueshme dhe pa prova përfundimtare që do të vërtetonin akuzat e ngritura ndaj UÇK-së. Kjo tregon rëndësinë që kanë verifikimi i fakteve dhe analiza objektive në trajtimin e çështjeve kaq sensitive.

Përmes intervistës së realizuar në këtë punim u kuptua se pasojat e luftës vazhdojnë të ndikojnë ende në perceptimet dhe jetën e përditshme të qytetarëve të Kosovës. Kujtesa kolektive e luftës, mungesa e drejtësisë së plotë për viktimat dhe tensionet e vazhdueshme politike kanë bërë që marrëdhëniet Kosovë–Serbi të mbeten ende të brishta. Megjithatë, nga përgjigjet e intervistës u vu re edhe një gatishmëri për paqe dhe normalizim, me kusht që të ekzistojë përgjegjësi, drejtësi dhe njohje e së kaluarës.

Në përfundim, mund të thuhet se çështja e Kosovës mbetet jo vetëm një problem historik apo juridik, por edhe një çështje njerëzore dhe politike që vazhdon të ndikojë në stabilitetin e Ballkanit. Ndërtimi i një paqeje të qëndrueshme kërkon drejtësi për viktimat, bashkëpunim ndërmjet shteteve dhe një përballje të sinqertë me të kaluarën, në mënyrë që historia e luftës të mos përsëritet më.

Interesi më i lartë i fëmijës dhe kujdestaria: analizë e një instrumenti thelbësor juridik

Gejda Caushaj

Program i Integruar i Ciklit të dytë "Master i Shkencave në Drejtësi"
Fakulteti i Shkencave Humane

Punim i paraqitur në Konferencën Shkencore Studentore

Abstrakt

Kujdestaria për të miturit përbën një institut themelor të së drejtës familjare, i cili synon mbrojtjen juridike, morale dhe sociale të fëmijëve që, për arsye të ndryshme, nuk ndodhen nën kujdesin e prindërve të tyre biologjikë. Ky mekanizëm juridik aktivizohet në situata të veçanta, si në rastet kur prindërit kanë ndërruar jetë, janë të panjohur, janë shpallur të paaftë për të ushtruar përgjegjësinë prindërore, apo kur kjo përgjegjësi u është hequr ose kufizuar me vendim gjyqësor. Në këto rrethana, ndërhyrja e shtetit përmes organeve kompetente bëhet e domosdoshme për të garantuar interesin më të lartë të fëmijës, duke siguruar një përfaqësim ligjor dhe një kujdes të vazhdueshëm për zhvillimin e tij të shëndetshëm. Ky punim synon të analizojë në mënyrë të thelluar institutin e kujdestarisë për të miturit, duke u fokusuar në konceptin juridik, bazën ligjore dhe funksionimin e tij në legjislacionin shqiptar, veçanërisht sipas dispozitave të Kodit të Familjes të Republikës së Shqipërisë. Në këtë kuadër, shqyrtohen roli, të drejtat dhe detyrimet e kujdestarit, si dhe përgjegjësitë e tij në raport me mbrojtjen e të drejtave themelore të fëmijës, përfshirë të drejtën për mirëqenie, arsim, shëndet, zhvillim personal dhe integrim shoqëror.

Gjithashtu, punimi trajton procedurat ligjore për vendosjen e kujdestarisë, kriteret për emërimin e kujdestarit, kontrollin gjyqësor mbi ushtrimin e kujdestarisë dhe rastet e përfundimit ose ndryshimit të saj. Një vëmendje e veçantë i kushtohet rolit të gjykatës dhe institucioneve shtetërore përgjegjëse në mbikëqyrjen e këtij instituti, me qëllim parandalimin e abuzimeve dhe garantimin e ushtrimit efektiv të të drejtave të të miturit. Po ashtu, punimi analizon harmonizimin e legjislacionit shqiptar me standardet ndërkombëtare për mbrojtjen e fëmijëve, në veçanti me Konventën e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijës, duke evidentuar rëndësinë e përafrimit të normave kombëtare me parimet universale të mbrojtjes së fëmijërisë. Në përfundim, punimi synon të kontribuojë në një kuptim më të plotë të rolit të

kujdestarisë si instrument juridik për garantimin e interesit më të lartë të fëmijës dhe për forcimin e mbrojtjes së tij në kuadrin e së drejtës familjare bashkëkohore.

***Fjalë kyçe**: Kujdestaria për të miturit, E drejta familjare, Interesi më i lartë i fëmijës, Mbrojtja juridike e fëmijëve*

1. Hyrje

Mbrojtja juridike e të miturve përbën një nga detyrimet themelore të shtetit dhe shoqërisë në një shtet të së drejtës, duke qenë se fëmijët konsiderohen subjekte të së drejtës me nevoja të veçanta për mbrojtje, mbështetje dhe përfaqësim ligjor. Për shkak të moshës së tyre të re dhe papjekurisë fizike, mendore dhe juridike, të miturit nuk janë në gjendje të ushtrojnë në mënyrë të pavarur dhe të plotë të drejtat dhe detyrimet që u njihen nga rendi juridik, çka e bën të domosdoshme ndërhyrjen e mekanizmave ligjorë mbrojtës për garantimin e mirëqenies, zhvillimit dhe mbrojtjes së interesave të tyre personale, pasurore dhe sociale. Në këtë kuadër, një ndër mekanizmat më të rëndësishëm të parashikuar nga legjislacioni familjar është instituti i kujdestarisë, i cili aktivizohet në rastet kur ushtrimi i përgjegjësisë prindërore mungon ose është i pamundur, me qëllim sigurimin e përfaqësimit ligjor dhe krijimin e kushteve të përshtatshme për zhvillimin e gjithanshëm të fëmijës në përputhje me dinjitetin njerëzor dhe standardet e mbrojtjes së fëmijëve.

Kujdestaria përfaqëson një institut të rëndësishëm të së drejtës familjare, i rregulluar nga Kodi i Familjes i Republikës së Shqipërisë, dhe vendoset në situata të veçanta si vdekja e prindërve, paaftësia juridike e tyre, shpallja e tyre të paaftë për të ushtruar përgjegjësinë prindërore apo heqja ose kufizimi i kësaj përgjegjësie me vendim gjyqësor. Përmes emërimit të një kujdestari, gjykata synon të garantojë përfaqësimin ligjor të të miturit, administrimin e pasurisë së tij dhe kujdesin për mirëqenien, edukimin dhe zhvillimin e tij moral, arsimor dhe social. Në këtë kontekst, trajtimi i kujdestarisë si instrument i mbrojtjes juridike merr një rëndësi të veçantë, pasi lidhet drejtpërdrejt me parimin e interesit më të lartë të fëmijës, i cili përbën një parim themelor si në legjislacionin kombëtar, ashtu edhe në aktet ndërkombëtare, veçanërisht në Konventën e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijës, duke nxjerrë në pah rolin e shtetit dhe institucioneve përgjegjëse në garantimin efektiv të të drejtave të fëmijëve.

2. Diskutim

Diskutimi mbi mbrojtjen juridike të të miturve dhe institutin e kujdestarisë evidenton rëndësinë e këtij mekanizmi si një mjet thelbësor për garantimin e interesit më të lartë të fëmijës në situatat kur mungon ose është i pamundur ushtrimi i përgjegjësisë prindërore. Nga analiza rezulton se, megjithëse legjislacioni shqiptar, veçanërisht Kodi i Familjes, parashikon një kuadër të qartë për vendosjen dhe ushtrimin e kujdestarisë, në praktikë hasen sfida që lidhen me zbatimin efektiv të tij. Këto sfida përfshijnë vonesat në procedurat gjyqësore për emërimin e kujdestarit, vështirësitë në përzgjedhjen e personave të përshtatshëm për këtë rol, si dhe mungesën e monitorimit të vazhdueshëm të ushtrimit të kujdestarisë nga institucionet përgjegjëse. Në disa raste, këto mangësi mund të cenojnë mirëqenien dhe zhvillimin e të miturit, duke treguar nevojën për forcimin e mekanizmave mbikëqyrës dhe institucionalë. Nga ana tjetër, diskutimi nxjerr në pah edhe rëndësinë e harmonizimit të legjislacionit kombëtar me standardet ndërkombëtare për mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve, veçanërisht me parimet e Konventës së Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijës. Zbatimi efektiv i këtyre standardeve kërkon jo vetëm përmirësime ligjore, por edhe rritje të kapaciteteve profesionale të aktorëve të përfshirë, si gjyqtarët, punonjësit socialë dhe institucionet e mbrojtjes së fëmijëve. Po ashtu, është e nevojshme një qasje më e integruar ndërinstitucionale, që të sigurojë bashkëpunim të ngushtë ndërmjet strukturave gjyqësore, administrative dhe sociale, me qëllim garantimin e një mbrojtjeje reale dhe efektive për të miturit. Në këtë kuptim, përmirësimi i praktikave institucionale dhe rritja e ndërgjegjësimit mbi rëndësinë e kujdestarisë përbëjnë elemente kyçe për forcimin e mbrojtjes juridike të fëmijëve në shoqërinë bashkëkohore.

2.1 Efektiviteti i zbatimit të kujdestarisë në praktikë

Efektiviteti i zbatimit të kujdestarisë në praktikë përbën një tregues të rëndësishëm të funksionimit real të

mekanizmave juridikë për mbrojtjen e të miturve. Edhe pse legjislacioni shqiptar, në veçanti Kodi i Familjes, parashikon një kuadër të qartë për vendosjen dhe ushtrimin e kujdestarisë, në praktikë evidentohen shpesh vështirësi që lidhen me procedurat dhe zbatimin konkret të tyre. Procesi i emërimit të kujdestarit mund të shoqërohet me vonesa procedurale, të cilat ndikojnë negativisht në garantimin e menjëhershëm të mbrojtjes së të miturit. Për më tepër, në disa raste konstatohet mungesë e një vlerësimi të thelluar të kushteve sociale, ekonomike dhe psikologjike të personit që propozohet si kujdestar, çka mund të ndikojë në cilësinë e ushtrimit të kujdestarisë dhe në respektimin e interesit më të lartë të fëmijës[7].

Një tjetër aspekt i rëndësishëm lidhet me ushtrimin konkret të detyrave nga ana e kujdestarit dhe mbikëqyrjen e këtij ushtrimi nga institucionet përgjegjëse. Në praktikë, shpesh vërehet mungesë e kontrollit të vazhdueshëm nga organet kompetente, si shërbimet sociale apo autoritetet vendore, duke bërë që në disa raste të mos evidentohen në kohë problematikat që lidhen me mirëqenien, edukimin apo administrimin e pasurisë së të miturit. Kjo situatë tregon se, përveç kuadrit ligjor, është thelbësore funksionimi efektiv i strukturave mbështetëse dhe monitoruese, të cilat duhet të sigurojnë që kujdestaria të ushtrohet në përputhje me standardet ligjore dhe në interesin më të mirë të fëmijës[8].

Në këtë kontekst, përmirësimi i efektivitetit të kujdestarisë në praktikë kërkon një qasje më të integruar, e cila përfshin përshpejtimin e procedurave gjyqësore, përforcimin e kritereve për përzgjedhjen e kujdestarit dhe rritjen e rolit të institucioneve mbikëqyrëse. Gjithashtu, është e nevojshme rritja e kapaciteteve profesionale të aktorëve të përfshirë, si gjyqtarët, punonjësit socialë dhe administratorët publikë, si dhe krijimi i mekanizmave më efikas për ndjekjen dhe vlerësimin periodik të ushtrimit të kujdestarisë. Vetëm përmes një ndërthurjeje të kuadrit ligjor me zbatimin efektiv institucional mund të garantohet një mbrojtje reale dhe e qëndrueshme e të drejtave dhe interesave të të miturve.

2.2 Roli i institucioneve dhe mekanizmat e mbikëqyrjes

Roli i institucioneve shtetërore në ushtrimin dhe mbikëqyrjen e kujdestarisë për të miturit është thelbësor për garantimin e respektimit të të drejtave dhe interesit më të lartë të fëmijës. Në këtë drejtim, gjykata luan një rol qendror, pasi ajo është organi kompetent për vendosjen e kujdestarisë, përzgjedhjen e kujdestarit dhe kontrollin fillestar të përmbushjes së kritereve ligjore. Megjithatë, përtej këtij funksioni formal, është e rëndësishme që gjykata të ketë një rol aktiv edhe në monitorimin e vazhdueshëm të ushtrimit të kujdestarisë, përmes kërkesës për raportime periodike dhe verifikimit të kushteve në të cilat jeton i mituri. Në praktikë, mungesa e një mbikëqyrjeje të vazhdueshme dhe sistematike mund të çojë në situata ku interesat e të miturit nuk mbrohen në mënyrë të plotë, duke e bërë të nevojshëm forcimin e rolit aktiv të gjykatës në këtë proces[9].

Një rol po aq i rëndësishëm i takon edhe institucioneve të shërbimeve sociale dhe autoriteteve vendore, të cilat kanë detyrimin të monitorojnë në mënyrë të drejtpërdrejtë kushtet e jetesës dhe zhvillimit të të miturit nën kujdestari. Këto struktura duhet të kryejnë vlerësime të rregullta sociale dhe psikologjike, të identifikojnë çdo problematikë të mundshme dhe të ndërhyjnë në kohë për të parandaluar abuzimet apo neglizhencën. Megjithatë, në praktikë shpesh evidentohet mungesë e burimeve njerëzore dhe kapaciteteve profesionale, si dhe koordinim i pamjaftueshëm ndërmjet institucioneve të ndryshme, çka ndikon negativisht në efektivitetin e mekanizmave të mbikëqyrjes dhe në mbrojtjen reale të të miturit[10].

Në këtë kuadër, përmirësimi i mekanizmave të mbikëqyrjes kërkon një qasje të koordinuar ndërinstitucionale, e cila të sigurojë bashkëpunim të vazhdueshëm ndërmjet gjykatave, shërbimeve sociale, institucioneve arsimore dhe strukturave të tjera përgjegjëse për mbrojtjen e fëmijëve. Është e nevojshme krijimi i procedurave të qarta për raportim, monitorim dhe ndërhyrje, si dhe forcimi i kapaciteteve profesionale të stafit të përfshirë në këtë proces. Për më tepër, rritja e transparencës dhe përgjegjshmërisë institucionale, si dhe përfshirja e mekanizmave të

[7] Kodi i Familjes i Republikës së Shqipërisë, dispozitat mbi kujdestarinë dhe procedurat për emërimin e kujdestarit.

[8] Konventa e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijës, 1989, parimi i interesit më të lartë të fëmijës.

[9] Kodi i Familjes i Republikës së Shqipërisë, dispozitat mbi vendosjen dhe mbikëqyrjen e kujdestarisë.

[10] Konventa e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijës, 1989, detyrimi i shteteve për mbrojtjen dhe mbikëqyrjen e fëmijëve.

kontrollit të brendshëm dhe të jashtëm, mund të kontribuojnë në garantimin e një mbrojtjeje më efektive dhe të qëndrueshme të të drejtave të të miturve në kuadrin e kujdestarisë.

2.3 Harmonizimi me standardet ndërkombëtare për mbrojtjen e fëmijëve

Harmonizimi i legjislacionit shqiptar me standardet ndërkombëtare për mbrojtjen e fëmijëve përbën një element kyç në garantimin e një sistemi efektiv dhe bashkëkohor të mbrojtjes juridike të të miturve. Në këtë drejtim, një rol të veçantë luan përafrimi i normave të brendshme me parimet dhe dispozitat e instrumenteve ndërkombëtare, veçanërisht me Konventën e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijës, e cila vendos në qendër parimin e interesit më të lartë të fëmijës. Ky parim kërkon që çdo vendimmarrje që lidhet me fëmijët, përfshirë vendosjen dhe ushtrimin e kujdestarisë, të orientohet drejt garantimit të mirëqenies së tyre fizike, emocionale dhe sociale. Në legjislacionin shqiptar, ky parim është reflektuar në dispozitat e Kodit të Familjes, megjithatë zbatimi praktik i tij kërkon një interpretim dhe aplikim të vazhdueshëm në përputhje me standardet ndërkombëtare.

Një aspekt tjetër i rëndësishëm i harmonizimit lidhet me garantimin e të drejtave themelore të fëmijës në çdo fazë të procesit të kujdestarisë, duke përfshirë të drejtën për t'u dëgjuar, për të marrë pjesë në vendimmarrje sipas moshës dhe pjekurisë, si dhe për të jetuar në një mjedis të sigurt dhe të përshtatshëm për zhvillimin e tij. Standardet ndërkombëtare kërkojnë gjithashtu që shtetet të krijojnë mekanizma efektivë mbrojtës kundër abuzimit, neglizhencës dhe çdo forme tjetër të cenimit të të drejtave të fëmijëve. Në këtë kuadër, legjislacioni shqiptar ka bërë hapa të rëndësishëm drejt përafrimit me këto standarde, por mbetet e nevojshme forcimi i zbatimit praktik, veçanërisht në drejtim të mbikëqyrjes institucionale dhe ofrimit të shërbimeve mbështetëse për fëmijët nën kujdestari.

Në përfundim, harmonizimi me standardet ndërkombëtare nuk duhet të mbetet vetëm në nivel normativ, por duhet të shoqërohet me masa konkrete për zbatimin efektiv të tyre në praktikë. Kjo përfshin përmirësimin e kuadrit ligjor, rritjen e kapaciteteve profesionale të institucioneve përgjegjëse dhe forcimin e bashkëpunimit ndërinstitucional. Vetëm përmes një qasjeje të tillë mund të garantohet që instituti i kujdestarisë të funksionojë në përputhje me standardet ndërkombëtare dhe të sigurojë një mbrojtje reale dhe të qëndrueshme për të miturit[11].

3. Sfidat juridike

Sfidat juridike në lidhje me mbrojtjen e të miturve dhe ushtrimin e kujdestarisë lidhen, para së gjithash, me përshtatjen e kuadrit ligjor ndaj nevojave komplekse të fëmijëve në situata të ndryshme sociale dhe familjare. Edhe pse legjislacioni shqiptar parashikon rregulla të qarta për vendosjen dhe ushtrimin e kujdestarisë, në praktikë shpesh hasen boshllëqe në interpretimin dhe zbatimin e tyre, veçanërisht në lidhje me përcaktimin e interesit më të lartë të fëmijës. Ky parim, megjithëse themelor, mbetet në disa raste i përgjithshëm dhe i hapur për interpretime të ndryshme, çka mund të çojë në vendimmarrje jo të njëtrajtshme nga ana e gjykatave dhe institucioneve përgjegjëse. Si rezultat, garantimi i një standardi të unifikuar mbrojtjeje për të miturit paraqet një sfidë të vazhdueshme juridike.

Një tjetër sfidë e rëndësishme lidhet me procedurat gjyqësore dhe administrative për vendosjen dhe mbikëqyrjen e kujdestarisë, të cilat shpesh karakterizohen nga vonesa dhe mungesë efikasiteti. Proceset për emërimin e kujdestarit mund të zgjasin më shumë sesa është e nevojshme, duke lënë të miturin për një periudhë të caktuar pa mbrojtje të plotë ligjore dhe institucionale. Po ashtu, mungesa e mekanizmave të fortë për monitorimin e vazhdueshëm të ushtrimit të kujdestarisë krijon rrezik për abuzime apo neglizhencë ndaj fëmijës, pa u identifikuar dhe adresuar në kohë. Kjo tregon se sfidat juridike nuk lidhen vetëm me normat ligjore, por edhe me zbatimin praktik dhe funksionimin e strukturave përgjegjëse.

Së fundi, një dimension tjetër sfidues lidhet me harmonizimin e legjislacionit kombëtar me standardet ndërkombëtare për mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve. Edhe pse Shqipëria ka bërë përpjekje për përafrimin e kuadrit ligjor me instrumente ndërkombëtare, mbetet ende nevoja për përmirësime të mëtejshme në drejtim të zbatimit efektiv të këtyre standardeve. Veçanërisht,

[11] United Nations, *Convention on the Rights of the Child*, 1989.

garantimi i të drejtës së fëmijës për t'u dëgjuar, për të marrë pjesë në vendimmarrje dhe për të jetuar në kushte të përshtatshme kërkon jo vetëm dispozita ligjore, por edhe mekanizma funksionalë dhe burime të mjaftueshme institucionale. Në këtë kuptim, sfidat juridike kërkojnë një qasje të integruar që ndërthur përmirësimin e legjislacionit me forcimin e praktikave institucionale dhe rritjen e kapaciteteve profesionale.

4. Konkluzione

Konkluzionet e këtij artikulli theksojnë se mbrojtja juridike e të miturve përmes institutit të kujdestarisë përbën një element thelbësor të së drejtës familjare dhe një detyrim themelor të shtetit për garantimin e interesit më të lartë të fëmijës. Analiza tregon se legjislacioni shqiptar, veçanërisht Kodi i Familjes, ofron një bazë të rëndësishme normative për rregullimin e kujdestarisë, duke përcaktuar qartë kushtet, procedurat dhe përgjegjësitë që lidhen me këtë institut. Megjithatë, efektiviteti i këtij kuadri ligjor varet në masë të madhe nga zbatimi praktik dhe nga funksionimi i institucioneve përgjegjëse për mbrojtjen e të miturve.

Nga analiza rezulton se sfidat kryesore lidhen me vonesat procedurale, mungesën e monitorimit të vazhdueshëm dhe nevojën për një interpretim më të qartë dhe të njëtrajtshëm të parimit të interesit më të lartë të fëmijës. Po ashtu, vërehet se bashkëpunimi ndërinstitucional dhe kapacitetet profesionale të aktorëve të përfshirë luajnë një rol vendimtar në garantimin e një mbrojtjeje efektive. Në këtë drejtim, përmirësimi i mekanizmave të mbikëqyrjes dhe forcimi i strukturave mbështetëse paraqiten si elemente kyçe për rritjen e cilësisë së ushtrimit të kujdestarisë dhe për parandalimin e rasteve të abuzimit apo neglizhencës.

Në përfundim, artikulli arrin në përfundimin se forcimi i mbrojtjes juridike të të miturve kërkon një qasje të integruar që përfshin përditësimin e vazhdueshëm të legjislacionit, harmonizimin me standardet ndërkombëtare dhe rritjen e efektivitetit të zbatimit praktik. Vetëm përmes një koordinimi të ngushtë ndërmjet institucioneve, rritjes së kapaciteteve profesionale dhe vendosjes së mekanizmave të qëndrueshëm mbikëqyrës mund të garantohet një mbrojtje reale dhe e qëndrueshme për fëmijët, duke siguruar zhvillimin e tyre të plotë dhe respektimin e të drejtave themelore në një shoqëri demokratike.

Mbikëqyrja shtetërore dhe e drejta për privatësi

Estera Liçaj

Program i Integruar i Ciklit të dytë "Master i Shkencave në Drejtësi"
Fakulteti i Shkencave Humane

Punim i paraqitur në Konferencën Shkencore Studentore

Abstrakt

Ky punim shkencor analizon raportin kompleks midis mbikëqyrjes shtetërore dhe të drejtës themelore për privatësi në epokën e digjitalizimit të tejskajshëm. Qëllimi i studimit është të shqyrtojë kufijtë ligjorë dhe etikë të ndërhyrjes së shtetit në sferën private të qytetarëve në emër të sigurisë kombëtare. Përmes një analize të parimit të proporcionalitetit, punimi vë në dukje rrezikun e shndërrimit të mbikëqyrjes nga një mjet i jashtëzakonshëm në një praktikë të përhershme dhe të pakufizuar. Studimi argumenton se privatësia nuk duhet parë si një pengesë për sigurinë, por si një parakusht për lirinë e mendimit dhe funksionimin e demokracisë. Në përfundim, propozohet nevoja për mekanizma kontrolli më të rreptë gjyqësor dhe transparencë institucionale për të parandaluar abuzimet me pushtetin mbikëqyrës.

***Fjalët kyç*:** *Privatësia digjitale, Mbikëqyrja shtetërore, Siguria kombëtare, Parimi i proporcionalitetit.*

1. Hyrje

Marrëdhënia midis mbikëqyrjes shtetërore dhe të drejtës për privatësi përbën një nga ekuacionet më sfiduese të jurisprudencës bashkëkohore. Në kushtet e një shoqërie të mirëfilltë digjitale, ky raport ka pësuar një zhvendosje paradigme, ku mbrojtja e sferës private nuk konsiderohet më thjesht një e drejtë individuale, por një premisë themelore për qëndrueshmërinë e shtetit të së drejtës. Ky kërkim shkencor merr në analizë tensionin substancial midis autoritetit të organeve ligjzbatuese për të ndërhyrë në komunikimet private në emër të sigurisë kombëtare dhe detyrimit kushtetues për të garantuar paprekshmërinë e jetës private të qytetarëve.

Problematika qendrore e këtij studimi bazohet në faktin se teknologjitë e reja të mbikëqyrjes kanë krijuar kapacitete asimetrike, ku shteti zotëron mjete invazive për mbledhjen e të dhënave masive (big data), ndërkohë që mekanizmat tradicionalë të mbrojtjes ligjore shpesh rezultojnë të pamjaftueshëm ose të vjetruar. Privatësia, në këtë kontekst, analizohet si një parakusht

ekzistencial për ushtrimin e lirive të tjera themelore, si liria e mendimit dhe liria e shprehjes, pasi një vëzhgim i vazhdueshëm dhe i kudogjendur tenton të prodhojë efekte vetëcensuruese te individi, duke dëmtuar kështu thelbin e pluralizmit demokratik.
Objektivi kryesor i këtij punimi është shqyrtimi i zbatueshmërisë së parimit të proporcionalitetit si mjeti i vetëm rregullator që mund të parandalojë shndërrimin e mbikëqyrjes legjitime në një mjet të kontrollit social. Përmes analizës së instrumenteve juridike ndërkombëtare dhe doktrinës kushtetuese, kërkimi parashtron pyetjen nëse kuadri aktual ligjor ofron garancitë e nevojshme për të mbrojtur individin nga arbitrariteti teknologjik. Punimi argumenton se siguria nuk mund të përdoret si një justifikim absolut për asgjësimin e sferës private, pasi një siguri që vjen me çmimin e humbjes së privatësisë, minon vlerat mbi të cilat ndërtohet një shoqëri e lirë.

2. Metodologjia

Ky hulumtim shkencor bazohet në një qasje cilësore, duke u klasifikuar si një studim sa përshkrues, aq edhe shpjegues. Ai synon të pasqyrojë kornizën aktuale normative dhe njëkohësisht të analizojë shkaqet e tensionit midis autoritetit shtetëror dhe sferës private. Përmes kësaj qasjeje, artikulli kalon nga identifikimi i rregullave ekzistuese në shpjegimin e impaktit që mbikëqyrja digjitale ka mbi liritë themelore.
Instrumenti kryesor i kërkimit është analiza juridike doktrinore, e cila fokusohet në vlerësimin e rregullimeve ligjore dhe institucionale që disiplinojnë veprimtarinë mbikëqyrëse të shtetit. Për këtë qëllim, janë shfrytëzuar burime parësore, si Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë dhe aktet ligjore për mbrojtjen e të dhënave, krahas instrumenteve ndërkombëtare si Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut. Kjo metodë shërben për të zbuluar mospërputhjet midis qëllimit të ligjit dhe zbatimit të tij në mjedisin teknologjik.
Më tej, punimi integron analizën krahasuese dhe atë kritike si mjete për të testuar efiçencën e legjislacionit aktual përballë metodave të reja të monitorimit.. Një peshë specifike i jepet trajtimit të sfidave që burojnë nga grumbullimi i të dhënave masive dhe nevoja për kontroll të rreptë gjyqësor mbi proceset mbikëqyrëse.
Në mbyllje, kjo rrugë metodologjike synon të ofrojë një trajtim të argumentuar mirë, duke nxjerrë në pah jo vetëm anën teorike të debatit mbi privatësinë, por edhe vështirësitë reale që has sistemi i drejtësisë për të garantuar paprekshmërinë e individit në një epokë vëzhgimi të vazhdueshëm.

3. Tensioni midis Kontratës Sociale dhe Lirisë Individuale

Në qendër të debatit mbi mbikëqyrjen shtetërore qëndron koncepti klasik i "Kontratës Sociale", një teori që shpjegon origjinën e shtetit si një marrëveshje vullnetare midis individëve. Sipas kësaj teorie, qytetarët pranojnë të dorëzojnë një pjesë të lirisë së tyre natyrore dhe të drejtës për të vepruar në mënyrë të pakufizuar, në këmbim të sigurisë dhe rendit që ofron pushteti sovran. Megjithatë, tensioni lind kur shteti, në emër të kësaj mbrojtjeje, ndërhyn në sferën më intime të individit privatësinë.
Nëse i referohemi Thomas Hobbes, shteti (Leviatani) ka autoritet të plotë për të garantuar sigurinë, pasi pa të, shoqëria do të ishte në një gjendje lufte të përhershme. Por, mendimi modern demokratik anon më shumë nga John Locke, i cili argumenton se individi nuk e dorëzon asnjëherë të drejtën për liri dhe pronësi (ku përfshihet edhe informacioni vetiak). Sipas kësaj perspektive, shteti nuk mund të tejkalojë mandatin e tij ku mbikëqyrja e tejskajshme e shndërron kontratën sociale nga një mjet mbrojtës në një mjet shtypës.
Në realitetin e sotëm digjital, ky tension është bërë asimetrik. Shteti disponon mjete teknologjike që i lejojnë të shohë çdo lëvizje të qytetarit, ndërsa qytetari e ka gjithnjë e më të vështirë të shohë se çfarë bëhet me të dhënat e tij. Problemi nuk është thjesht mbledhja e informacionit, por efekti që kjo ka mbi lirinë individuale. Kur një individ e di ose dyshon se po vëzhgohet, ai tenton të ndryshojë sjelljen e tij, duke u vetëcensuruar dhe duke shmangur veprimet që mund të interpretohen gabimisht nga autoritetet. Kjo çon në humbjen e spontanitetit dhe autonomisë, të cilat janë thelbësore për një shoqëri të lirë. Prandaj, ky punim argumenton se kontrata sociale nuk mund të jetë një "çek i bardhë" për shtetin; liria individuale është kufiri i pakapërcyeshëm, dhe siguria nuk mund të blihet me çmimin e asgjësimit të privatësisë.

4. Standardet Ndërkombëtare të Privatësisë (KEDNJ)

Në arkitekturën juridike evropiane, Neni 8 i Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut (KEDNJ) përbën gurin

e themelit për mbrojtjen e jetës private, familjare dhe fshehtësisë së komunikimeve. Ky standard ndërkombëtar nuk e koncepton privatësinë si një liri të pakufizuar, por si një sferë që gëzon mbrojtje parësore ndaj ndërhyrjeve arbitrare të pushtetit publik. Përmes jurisprudencës së pasur të Gjykatës së Strasburgut, është konsoliduar parimi se çdo masë mbikëqyrëse shtetërore duhet t'i nënshtrohet një shqyrtimi rigoroz, i cili bazohet në triadën e ligjshmërisë, qëllimit legjitim dhe domosdoshmërisë në një shoqëri demokratike. Ky proces vlerësimi garanton që interesat e sigurisë kombëtare të mos shërbejnë si një mburojë për asgjësimin e lirive civile.

Një element esencial i këtyre standardeve është kërkesa për parashikueshmëri dhe cilësi të ligjit. Shteti nuk mund të operojë në një vakum rregullator ose mbi baza të paqarta diskrecionale; përkundrazi, legjislacioni vendas duhet të jetë mjaftueshëm i qartë sa t'i lejojë qytetarit të kuptojë rrethanat dhe kushtet në të cilat autoritetet mund të ndërhyjnë në privatësinë e tij. Kjo nënkupton që ligji duhet të përcaktojë saktësisht natyrën e veprave penale që lejojnë mbikëqyrjen, kategoritë e personave që mund të monitorohen dhe limitet kohore të këtyre masave. Çdo mungesë qartësie në kuadrin normativ konsiderohet nga Gjykata si një rrezik për abuzim, duke e bërë ndërhyrjen automatikisht të papajtueshme me standardet e Konventës.

Më tej, analiza e këtyre standardeve zhvendoset te parimi i proporcionalitetit, i cili dikton se ndërhyrja në jetën private duhet të jetë në përpjesëtim të drejtë me rrezikun që synon të parandalojë. Në epokën e mbikëqyrjes digjitale, ku mbledhja e metadatave lejon krijimin e profileve të hollësishme të individëve, standardet e KEDNJ-së kërkojnë që shtetet të zbatojnë mbrojtje procedurale shtesë. Kjo përfshin nevojën për një autorizim paraprak nga një organ i pavarur gjyqësor dhe ekzistencën e mekanizmave efektivë të ankimimit. Privatësia, sipas kësaj fryme juridike, mbrohet jo vetëm si një e drejtë individuale, por si një element stabiliteti për vetë demokracinë, duke parandaluar transformimin e shtetit në një mekanizëm mbikëqyrës totalitar.

Kto standarte ndërkombëtare të sanksionuara nga KEDNJ shërbejnë si një filtër kritik për legjitimitetin e mbikëqyrjes shtetërore. Ato imponojnë një balancë ku siguria nuk arrihet përmes sakrifikimit të privatësisë, por përmes rregullimit të rreptë të saj. Evolucioni i jurisprudencës së Gjykatës Evropiane dëshmon se, pavarësisht sfidave të sigurisë globale, mbrojtja e korrespondencës dhe e jetës private mbetet vija e kuqe që ndan një shoqëri të hapur nga një sistem i kontrollit të kudogjendur.

5. Dilema e "Going Dark" dhe Provokimi i Enkriptimit ndaj Rendit Juridik

Zhvillimi i teknologjisë së enkriptimit "fund-me-fund" (End-to-End Encryption) ka krijuar një nga pikat më të nxehta të debatit juridik midis mbrojtjes së privatësisë dhe efektivitetit të ndjekjes penale. Kjo dukuri, e njohur në terminologjinë e sigurisë si "Going Dark" (errësimi i informacionit), i referohet paaftësisë së organeve ligjzbatuese për të aksesuar komunikimet e individëve, edhe kur ato disponojnë një autorizim të vlefshëm gjyqësor. Ndërsa nga pikëpamja e të drejtave të njeriut enkriptimi konsiderohet si një mjet jetik për të garantuar fshehtësinë e korrespondencës dhe mbrojtjen e të dhënave nga ndërhyrjet e paligjshme, për shtetin ai përfaqëson një barrierë teknologjike që shpesh pengon parandalimin e krimeve të rënda dhe terrorizmit.

Tensioni juridik thellohet kur shqyrtohet detyrimi i kompanive teknologjike për të bashkëpunuar me drejtësinë. Nga njëra anë, kërkesa e shtetit për të krijuar "backdoors" (hyrje të pasme) ose dobësim të protokolleve të sigurisë për qëllime hetimore, shihet si një rrezik sistemik që cenon sigurinë kibernetike të të gjithë përdoruesve, pasi çdo dobësi e krijuar për shtetin mund të shfrytëzohet edhe nga aktorë keqdashës. Nga ana tjetër, paprekshmëria absolute e komunikimeve të enkriptuara krijon një "zonë të errët" ku veprimtaria kriminale mund të zhvillohet pa asnjë mundësi monitorimi real. Ky studim argumenton se ky konflikt nuk është thjesht teknik, por një sfidë ndaj parimit të sovranitetit juridik, ku kodi kompjuterik fillon të veprojë si një "ligj de facto" që qëndron mbi urdhrat e gjykatës.

Në dritën e praktikës ndërkombëtare, zgjidhja e kësaj dileme kërkon një qasje të ekuilibruar që nuk asgjëson as sigurinë kolektive dhe as privatësinë individuale. Propozimet për "hacking të ligjshëm" (ndërhyrja direkt në pajisjet fundore përpara se mesazhi të enkriptohet) mbeten tejet kontradiktore dhe ngrenë pikëpyetje mbi integritetin e provës digjitale. Përfundimisht, dilema e "Going Dark" nxjerr në pah nevojën për një kornizë të re normative, e cila duhet të përcaktojë se deri në çfarë mase mund të mbrohet fshehtësia e komunikimit kur

ajo bie në ndesh me detyrimin e shtetit për të mbrojtur jetën dhe sigurinë e qytetarëve të tij.

6. Mbikëqyrja Masive përkundrejt Mbikëqyrjes së Shënjestruar

Dallimi midis mbikëqyrjes masive dhe asaj të shënjestruar përbën vijën ndarëse midis një sistemi juridik që bazohet te prezumimi i pafajësisë dhe një sistemi që operon mbi dyshimin e përgjithësuar. Mbikëqyrja e shënjestruar bazohet në parimin klasik të procedurës penale, ku ndërhyrja në privatësinë e një individi lejohet vetëm kur ekziston një bazë faktike dhe një autorizim specifik gjyqësor. Në këtë model, shteti fokuson burimet e tij mbi subjekte të caktuara që dyshohet se janë të përfshirë në aktivitete të paligjshme, duke garantuar që pjesa tjetër e popullatës të mbetet e paprekur nga sytë e autoriteteve. Kjo formë ndërhyrjeje është në përputhje me parimin e proporcionalitetit, pasi ajo është e kufizuar në kohë, në subjekte dhe në qëllim.

Në kontrast të plotë, mbikëqyrja masive (e njohur edhe si bulk collection) funksionon përmes grumbullimit të paanshëm të të dhënave dhe metadatave të një mase të madhe individësh, pavarësisht nëse ata janë ose jo nën hetim. Ky proces shpesh arsyetohet si një domosdoshmëri parandaluese për të "minuar" kërcënimin përmes analizës së algoritmeve dhe inteligjencës artificiale. Megjithatë, kjo qasje përmbys doktrinën juridike të dyshimit të arsyeshëm, duke i trajtuar të gjithë qytetarët si subjekte potenciale të vëzhgimit pasiv. Tensioni lind kur ky mbledhje informacioni bëhet normë dhe jo përjashtim, duke krijuar një mjedis ku privatësia pushon së qeni një e drejtë dhe kthehet në një privilegj që varet nga vullneti i agjencive të sigurisë.

Nga pikëpamja e të drejtave të njeriut, mbikëqyrja masive krijon atë që njihet si "efekti ftohës" (chilling effect), ku individët, duke ndjerë praninë e vazhdueshme të monitorimit, fillojnë të vetëcensurojnë sjelljen, komunikimin dhe lirinë e tyre të shprehjes. Ky studim argumenton se kalimi nga mbikëqyrja e bazuar në prova drejt asaj të bazuar në algoritme masive, sfidon thelbin e shtetit të së drejtës. Në një shoqëri ku çdo lëvizje digjitale regjistrohet pa pasur një shkak të ligjshëm, balanca midis sigurisë dhe lirisë anon rrezikshëm drejt kontrollit social, duke zbehur garancitë kushtetuese që mbrojnë autonominë njerëzore.

7. Integrimi i Inteligjencës Artificiale në sistemet e mbikëqyrjes

Integrimi i Inteligjencës Artificiale në sistemet e mbikëqyrjes shtetërore ka mundësuar kalimin nga një monitorim pasiv dhe reaktiv, drejt një vëzhgimi proaktiv dhe parashikues. Përmes algoritmeve të mësimit të makinës (machine learning), shteti tashmë zotëron kapacitetin për të analizuar volume gjigante të dhënash në kohë reale, duke identifikuar modele sjelljeje që për syrin njerëzor do të ishin të pamundura të diktoheshin. Kjo teknologji nuk mjaftohet vetëm me regjistrimin e ngjarjeve, por synon parashikimin e aktiviteteve kriminale përpara se ato të ndodhin, një praktikë që ngre pikëpyetje serioze mbi supozimin e pafajësisë dhe të drejtën për një proces të rregullt ligjor. Në këtë kontekst, biometria e cila përfshin njohjen faciale, skanimin e irisit, gjurmët e gishtave dhe madje edhe analizën e ecjes (gait analysis) i jep mbikëqyrjes një dimension fizik dhe të pashmangshëm. Ndryshe nga fjalëkalimet apo dokumentet e identifikimit, të dhënat biometrike janë pjesë e pandashme e qenies njerëzore dhe nuk mund të ndryshohen. Përdorimi i sistemeve të njohjes faciale në hapësirat publike mundëson identifikimin dhe gjurmimin e individëve pa pëlqimin e tyre dhe në mënyrë të fshehtë. Kjo krijon rrezikun e asgjësimit të anonimitetit në mjediset publike, një element kyç i lirisë civile, duke e shndërruar çdo qytetar në një "kod biometrik" të lëvizshëm që mund të monitorohet në çdo hap.

Sfida kryesore juridike dhe etike që trajtohet në këtë punim lidhet me saktësinë dhe paragjykimet algoritmike (algorithmic bias). Studimet kanë treguar se sistemet e IA-së shpesh shfaqin shkallë më të lartë gabimi për grupe të caktuara shoqërore, gjë që mund të çojë në diskriminim të institucionalizuar dhe ndërhyrje të gabuara të policisë. Për më tepër, grumbullimi i bazave të të dhënave biometrike në shkallë kombëtare krijon një pikë të vetme dështimi nëse këto të dhëna vidhen apo ekspozohen, dëmi ndaj privatësisë së individit është i paripërueshëm.

Përfundimisht, roli i IA-së dhe biometrisë në mbikëqyrjen shtetërore kërkon një rregullim të rreptë dhe specifik, i cili të tejkalojë kornizat tradicionale ligjore. Nevoja për transparencë mbi algoritmet e përdorura dhe vendosja e zonave të kuqe ku përdorimi i biometrisë duhet të ndalohet (si p.sh. në protestat politike), janë hapa esencialë për të parandaluar

transformimin e shoqërisë në një sistem monitorimi totalitar. Ky studim argumenton se teknologjia duhet t'i shërbejë sigurisë pa e zhveshur njeriun nga identiteti i tij dhe pa e kthyer trupin e individit në një mjet vëzhgimi të përhershëm.

8. Mekanizmat e Kontrollit dhe Balancës mbi Mbikëqyrjen Shtetërore

Ekzistenca e fuqisë mbikëqyrëse të shtetit, për shkak të natyrës së saj shpesh sekrete dhe invazive, kërkon një sistem rigoroz kontrolli që parandalon tejkalimin e kompetencave. Në një shtet demokratik, ky kontroll nuk është thjesht një procedurë administrative, por një garanci kushtetuese që siguron se mbikëqyrja mbetet brenda kufijve të ligjshmërisë. Ky proces balancimi realizohet përmes tre niveleve kryesore: kontrollit gjyqësor, kontrollit parlamentar dhe mbikëqyrjes nga institucionet e pavarura.

Shtylla kryesore e këtij ekuilibri është kontrolli paraprak gjyqësor. Parimi i "autorizimit gjyqësor" dikton që asnjë ndërhyrje në komunikimet private apo mbledhje e të dhënave biometrike nuk mund të ndërmerret pa një mandat të lëshuar nga një gjyqtar i pavarur. Roli i gjyqësorit është të vlerësojë nëse kërkesa e organeve ligjzbatuese plotëson kriteret e nevojës dhe proporcionalitetit, duke shërbyer si një filtër kritik që ndalon ndërhyrjet e bazuara në dyshime të vagëta apo qëllime politike. Ky studim argumenton se një gjyqësor i pavarur dhe i mirinformuar mbi teknologjinë është mbrojtja më efektive kundër shndërrimit të mbikëqyrjes në një mjet kontrolli masiv.

Në nivelin e dytë qëndron kontrolli parlamentar, i cili realizohet përmes komisioneve të posaçme të mbikëqyrjes së shërbimeve të inteligjencës. Ky mekanizëm ka për detyrë të shqyrtojë politikat e përgjithshme të mbikëqyrjes, buxhetet e alokuara për teknologjinë vëzhguese dhe të kërkojë llogaridhënie nga drejtuesit e agjencive. Ndryshe nga kontrolli gjyqësor që fokusohet në raste individuale, parlamenti analizon impaktin sistemik të mbikëqyrjes mbi shoqërinë, duke garantuar që pushteti ekzekutiv të mos krijojë struktura të padukshme vëzhgimi që operojnë jashtë vullnetit të përfaqësuesve të popullit.

Së fundmi, një rol jetik luajnë autoritetet e pavarura të mbrojtjes së të dhënave (si Komisioneri për të Drejtën e Informimit dhe Mbrojtjen e Të Dhënave Personale në Shqipëri). Këto institucione shërbejnë si roje teknike dhe juridike që monitorojnë mënyrën se si mbledhen, përpunohen dhe ruhen të dhënat e qytetarëve. Ato ofrojnë rrugë ankimimi për individët dhe kryejnë inspektime mbi bazat e të dhënave shtetërore për të siguruar fshirjen e informacioneve që nuk janë më të nevojshme. Pa këto mekanizma të shumëfishtë kontrolli, kontrata sociale midis qytetarit dhe shtetit do të prishej, duke i lënë lirët individuale në mëshirën e një aparati vëzhgimi të pakontrolluar.

9. Mbrojtja e të Dhënave Personale: Nga Privatësia Analoge te Siguria Digjitale

Mbrojtja e të dhënave personale përfaqëson evolucionin juridic të së drejtës për privatësi, duke u përshtatur me realitetin ku informacioni është kthyer në një aset me vlerë strategjike. Ndërsa privatësia tradicionale fokusohej te e drejta për t'u lënë i qetë, mbrojtja e të dhënave fokusohet te kontrolli që individi duhet të ushtrojë mbi informacionet që i përkasin. Në marrëdhënien me shtetin, ky koncept merr një rëndësi jetike, pasi agjencitë publike zotërojnë fuqinë për të mbledhur të dhëna sensitivenga gjendja shëndetësore dhe biometria, deri te bindjet politike dhe gjurmët e komunikimit shpesh pa pasur nevojë për pëlqimin e drejtpërdrejtë të subjektit.

Shtylla e këtij regjimi mbrojtës bazohet në parimet e minimizimit të të dhënave dhe kufizimit të qëllimit. Sipas këtyre parimeve, shteti nuk mund të mbledhë të dhëna "për çdo rast" ose në mënyrë të pakufizuar, ai duhet të ketë një qëllim specifik, legjitim dhe të mirëpërcaktuar. Çdo e dhënë e mbledhur për qëllime të sigurisë kombëtare nuk mund të përdoret automatikisht për qëllime të tjera administrative pa një bazë të re ligjore. Ky studim argumenton se mbrojtja e të dhënave shërben si një fren ligjore ndaj tendencës së institucioneve për të krijuar profile gjithëpërfshirëse të qytetarëve, duke garantuar që informacioni të ruhet vetëm për aq kohë sa është rreptësisht i nevojshëm.

Një sfidë e veçantë mbetet zbatimi i standardeve të Rregullores së Përgjithshme të Mbrojtjes së të Dhënave (GDPR) dhe legjislacionit vendas në sferën e rendit dhe sigurisë. Edhe pse siguria kombëtare shpesh gëzon përjashtime nga rregullat strikte të transparencës, parimi i integritetit dhe konfidencialitetit mbetet i palëkundur. Shteti ka detyrimin pozitiv të garantojë që bazat e të dhënave shtetërore të jenë të mbrojtura nga sulmet kibernetike apo rrjedhjet e informacionit. Përfundimisht, mbrojtja e të dhënave nuk është një

pengesë për sigurinë, por një garanci se fuqia informative e shtetit nuk do të keqpërdoret për të cenuar dinjitetin njerëzor apo për të krijuar një shoqëri nën monitorim të vazhdueshëm.

10. Konkluzione

Analiza e hollësishme e raporteve midis mbikëqyrjes shtetërore dhe të drejtës për privatësi dëshmon se shoqëria bashkëkohore gjendet përpara një krizë identiteti juridik. Përfundimi kryesor i këtij kërkimi nënvizon se siguria kombëtare dhe autonomia individuale nuk duhet të trajtohen si pole kundërshtuese në një lojë me shumë zero, por si dy dimensione që kërkojnë një integrim normativ të balancuar. Ky studim konfirmon se çdo lëshim i bërë në sferën e privatësisë në emër të nevojave emergjente të sigurisë, tenton të shndërrohet në një normë të përhershme, duke cenuar gradualisht substancën e shtetit të së drejtës.

Kërkimi argumenton se mbrojtja e privatësisë, veçanërisht në kontekstin e enkriptimit dhe mbrojtjes së të dhënave, nuk është thjesht një garanci për kriminelin, por një mburojë ekzistenciale për qytetarin e thjeshtë. Një sistem që asgjëson fshehtësinë e korrespondencës në emër të parandalimit, minon besimin që mban në këmbë kontratën sociale midis individit dhe shtetit.

Së fundmi, ky punim konkludon se efektiviteti i mekanizmave të kontrollit dhe balancës nuk varet nga ekzistenca formale e ligjit, por nga fuqia e kontrollit substancial gjyqësor. Përballë metodave invazive të Inteligjencës Artificiale, gjyqësori dhe autoritetet e pavarura duhet të veprojnë si filtra aktivë që parandalojnë arbitraritetin teknologjik. Përfundimisht, qëndrueshmëria e një shoqërie demokratike në epokën digjitale do të varet nga aftësia e saj për të mbrojtur hapësirën private të individit si një zonë të paarritshme nga pushteti, duke garantuar kështu që siguria të mbetet një mjet për lirinë dhe jo një instrument për kufizimin e saj.

Ndikimi i të drejtës së Bashkimit Europian, në luftërat ndërkombëtare, politika e jashtme dhe e sigurisë së përbashkët

Altea Hoxhaj, Kiara Karabinaj

Program i Integruar i Ciklit të dytë "Master i Shkencave në Drejtësi"
Fakulteti i Shkencave Humane

Punim i paraqitur në Konferencën Shkencore Studentore

Abstrakt

Ky punim trajton rolin e Bashkimit Evropian si aktor juridik dhe politik në menaxhimin e konflikteve të fundit ndërkombëtare, duke u fokusuar në luftën Rusi-Ukrainë dhe përshkallëzimin e konfliktit Izrael-Palestinë. Analiza mbështetet në kuadrin normativ të Traktatit për Bashkimin Evropian dhe Traktatit për Funksionimin e Bashkimit Evropian, të cilët përcaktojnë parimet dhe instrumentet për veprimin e jashtëm të BE-së. Në rastin e Ukrainës, Bashkimi Evropian ka përdorur mekanizma juridikë të avancuar, përfshirë sanksionet ekonomike dhe mbështetjen institucionale, si reagim ndaj shkeljeve të së drejtës ndërkombëtare dhe cenimit të integritetit territorial. Kjo qasje demonstron një rol më të strukturuar dhe më koherent në krahasim me ndërhyrjet e mëparshme në kriza ndërkombëtare. Në anën tjetër, në konfliktin Izrael-Palestinë, BE-ja shfaq një angazhim më të kufizuar, të përqendruar kryesisht në dimensionin diplomatik dhe humanitar, duke promovuar respektimin e së drejtës humanitare ndërkombëtare dhe zgjidhjen përmes dialogut. Ndikimi i Shteteve të Bashkuara të Amerikës mbetet vendimtar në këtë konflikt, duke ndikuar në balancën e forcave dhe në kufizimin e rolit të BE-së si ndërmjetësues global. Ky realitet thekson sfidat që lidhen me koherencën e politikës së jashtme evropiane dhe me ndarjen e kompetencave ndërmjet institucioneve të BE-së dhe shteteve anëtare. Në përfundim, punimi evidenton se, pavarësisht zhvillimit të një kuadri të fortë juridik, efektiviteti i Bashkimit Evropian në menaxhimin e konflikteve ndërkombëtare mbetet i kushtëzuar nga faktorë gjeopolitikë dhe institucionalë.

***Fjalë kyçe**: Bashkimi Evropian, e drejta ndërkombëtare, sanksione, politika e jashtme, konflikte ndërkombëtare.*

1. Hyrje

Bashkimi Evropian përfaqëson një nga strukturat më të avancuara të integrimit rajonal në botë, i ndërtuar mbi parime themelore juridike si sundimi i ligjit, respektimi i të drejtave të njeriut dhe ruajtja e paqes dhe sigurisë ndërkombëtare. Në këtë kuadër, roli i tij në raport me konfliktet e fundit ndërkombëtare, si lufta Rusi-Ukrainë dhe përshkallëzimi i konfliktit Izrael-Palestinë, duhet analizuar jo vetëm në aspektin politik dhe diplomatik, por edhe në dimensionin juridik ndërkombëtar dhe evropian. Nga perspektiva juridike, Bashkimi Evropian vepron në përputhje me të drejtën ndërkombëtare publike, Kartën e Kombeve të Bashkuara dhe acquis communautaire, duke synuar të kontribuojë në parandalimin e konflikteve, menaxhimin e krizave dhe ndërtimin e paqes. Në rastin e luftës në Ukrainë, BE-ja ka ndërmarrë masa të gjera juridike përmes vendosjes së sanksioneve ekonomike dhe individuale ndaj Federatës Ruse, duke u mbështetur në instrumente të Politikës së Përbashkët të Jashtme dhe të Sigurisë (PPJS). Këto masa përbëjnë një reagim ndaj shkeljes së parimeve themelore të së drejtës ndërkombëtare, përfshirë sovranitetin shtetëror dhe integritetin territorial. Ndërkohë, në konfliktin Izrael-Palestinë, Bashkimi Evropian mban një qasje të balancuar juridike, duke theksuar respektimin e së drejtës humanitare ndërkombëtare, mbrojtjen e civilëve dhe nevojën për një zgjidhje të qëndrueshme mbi bazën e parimit të dy shteteve. Përmes deklaratave zyrtare, rezolutave dhe ndihmës humanitare, BE-ja përpiqet të ushtrojë ndikim në përputhje me normat juridike ndërkombëtare, megjithëse kompetencat e saj mbeten të kufizuara në raport me sovranitetin e shteteve anëtare dhe dinamikat gjeopolitike globale. Në këtë kontekst, analiza e ndikimit të Bashkimit Evropian në këto konflikte kërkon një shqyrtim të thelluar të instrumenteve juridike që ai disponon, efektivitetit të tyre dhe kufizimeve strukturore që rrjedhin nga vetë natyra e tij si një entitet supranacional me kompetenca të ndara. Në aspektin juridik, veprimtaria e Bashkimit Evropian në arenën ndërkombëtare mbështetet në dispozitat e Traktatit për Bashkimin Evropian dhe Traktatit për Funksionimin e Bashkimit Evropian, të cilat përcaktojnë kompetencat, parimet dhe instrumentet e tij në politikën e jashtme dhe të sigurisë. Neni 21 i TBE-së thekson se veprimi i BE-së në skenën ndërkombëtare udhëhiqet nga parimet e demokracisë, shtetit të së drejtës dhe respektimit të së drejtës ndërkombëtare, ndërsa TFBE-ja parashikon mekanizmat konkretë për zbatimin e politikave, përfshirë masat kufizuese (sanksionet). Në kontekstin e luftës Rusi-Ukrainë, këto dispozita kanë shërbyer si bazë juridike për ndërmarrjen e paketave të njëpasnjëshme të sanksioneve ndaj Rusisë dhe për mbështetjen financiare e ushtarake ndaj Ukrainës, duke reflektuar një interpretim aktiv të kompetencave të BE-së në mbrojtje të rendit juridik ndërkombëtar. Sa i përket konfliktit Izrael-Palestinë, roli i këtyre traktateve aplikohet më tepër në dimensionin normativ dhe diplomatik, ku BE-ja thekson respektimin e së drejtës humanitare ndërkombëtare dhe të drejtave të njeriut, por pa ndërhyrje të drejtpërdrejtë ushtarake.

2. Metodologjia

Ky punim bazohet në një qasje kualitative dhe analitike, duke synuar analizimin e rolit të Bashkimit Evropian në konfliktet ndërkombëtare përmes Politikës së Jashtme dhe të Sigurisë së Përbashkët (PJSP). Metoda kryesore e përdorur është analiza juridike dhe institucionale e dokumenteve zyrtare, traktateve të BE-së, rezolutave të OKB-së dhe literaturës akademike. Qëllimi i kësaj metodologjie është të ofrojë një analizë të strukturuar dhe shkencore mbi rolin e Bashkimit Evropian në konfliktet ndërkombëtare, duke identifikuar sfidat, kufizimet dhe mundësitë e forcimit të Politikës së Jashtme dhe të Sigurisë së Përbashkët. Në këtë studim janë përdorur këto metoda:

1. Metoda përshkruese – për të shpjeguar strukturën dhe funksionimin e Politikës së Jashtme dhe të Sigurisë së Përbashkët të BE-së.
2. Metoda analitike – për të analizuar rolin real të BE-së në konfliktet ndërkombëtare dhe ndërhyrjet e saj.
3. Metoda krahasuese – për të krahasuar politikat e BE-së me aktorë të tjerë ndërkombëtarë si OKB-ja dhe NATO-ja.

Pyetjet kërkimore hipotetike zënë një vend qendror në çdo punim shkencor, pasi ato përcaktojnë drejtimin e analizës dhe strukturën logjike të studimit. Ato shërbejnë si pikënisje për kërkimin, duke orientuar drejt aspekteve më të rëndësishme të fenomenit që

analizohet. Në këtë mënyrë, pyetjet kërkimore ndihmojnë në shmangien e devijimeve nga qëllimi kryesor i studimit dhe sigurojnë koherencë midis teorisë, analizës dhe përfundimeve. Në kontekstin e këtij punimi mbi rolin e Bashkimit Evropian në konfliktet ndërkombëtare përmes Politikës së Jashtme dhe të Sigurisë së Përbashkët, pyetjet kërkimore kanë një rëndësi të veçantë, pasi ato lejojnë analizimin e thelluar të efektivitetit institucional, kapaciteteve vendimmarrëse dhe bashkëpunimit ndërkombëtar të BE-së. Përmes tyre, bëhet e mundur vlerësimi kritik i rolit të BE-së si aktor global dhe identifikimi i sfidave që pengojnë konsolidimin e saj në fushën e sigurisë dhe paqes ndërkombëtare.

Pyetja e përgjithshme : *A luan Bashkimi Evropian një rol efektiv në ruajtjen e paqes dhe të drejtave globale në konfliktet ndërkombëtare?*

Pyetje të tjera, të cilat thellojnë këtë analizë:
i. *Si ndikon Politika e Jashtme dhe e Sigurisë së Përbashkët në rolin e Bashkimit Evropian në konfliktet ndërkombëtare?*
ii. A ka Bashkimi Evropian kapacitet real për të vepruar si aktor i pavarur në zgjidhjen e konflikteve globale?
iii. Sa efektivë janë mekanizmat ekzistues të BE-së në parandalimin dhe menaxhimin e konflikteve ndërkombëtare?
iv. A ekziston një koordinim i mjaftueshëm midis BE-së dhe organizatave ndërkombëtare në situata krize?
v. Cili është roli i organizatave ndërkombëtare si OKB-ja dhe NATO-ja?
vi. Në çfarë mase kufizimet institucionale dhe ndarja e kompetencave ndërmjet Bashkimit Evropian dhe shteteve anëtare ndikojnë në efektivitetin e veprimit të BE-së në konfliktet ndërkombëtare?

Hipoteza kryesore e këtij studimi mbështetet në idenë se sa më i lartë të jetë niveli i integrimit dhe koordinimit të Politikës së Jashtme dhe të Sigurisë së Përbashkët të Bashkimit Evropian, aq më i madh është ndikimi dhe efektiviteti i tij si aktor në konfliktet ndërkombëtare. Kjo hipotezë nënkupton se forcimi i mekanizmave të përbashkët vendimmarrës dhe institucionalë rrit aftësinë e BE-së për të reaguar në mënyrë të unifikuar dhe të qëndrueshme në situata krize globale. Në funksion të kësaj hipoteze kryesore, janë formuluar edhe hipoteza ndihmëse që e mbështesin dhe e specifikojnë atë: së pari, fragmentimi institucional dhe ndarja e kompetencave ndërmjet BE-së dhe shteteve anëtare e kufizon efektivitetin e veprimit të BE-së në arenën ndërkombëtare; së dyti, bashkëpunimi i ngushtë me organizata ndërkombëtare si OKB-ja dhe NATO-ja rrit legjitimitetin dhe kapacitetin operacional të BE-së në menaxhimin e konflikteve; dhe së treti, zhvillimi i mëtejshëm i instrumenteve të përbashkëta diplomatike dhe ushtarake forcon rolin e BE-së si një aktor më autonom dhe më i besueshëm në politikën globale.

3. Lindja e tensioneve Rusi-Ukrainë dhe pushtimi i Ukrainës

Rrënjët e këtij konflikti (European Commission. (n.d.)) shtrihen që në periudhën e shtetit të parë rus me qendër në Kiev dhe vazhdojnë me historinë e përbashkët brenda Bashkimit Sovjetik deri në vitin 1991. Pika e kthesës në marrëdhëniet mes dy vendeve nisi me lëvizjet pro-perëndimore në Ukrainë, fillimisht me Revolucionin Portokalli në vitin 2000 dhe më pas me protestat agresive që rrëzuan udhëheqësin pro-rus Viktor Janukoviç, sepse ky i fundit refuzoi integrimin ekonomik me BE-në. Rusia i konsideroi këto ndryshime si revolucione të nxitura nga SHBA-ja dhe BE-ja, duke u përgjigjur në vitin 2014 me pushtimin e Krimesë, një pikë kyçe strategjike për kontrollin e Detit të Zi. Gjatë kësaj kohe, Rusia rriti çmimin e gazit për Ukrainën dhe projektoi tubacione si Nord Stream për ta anashkaluar atë, duke synuar izolimin ekonomik të Kievit. Frika kryesore e Putinit është anëtarësimi i mundshëm i Ukrainës në NATO, pasi kjo do të lejonte vendosjen e bazave dhe radarëve amerikanë direkt në kufirin rus. Kërkesat e Rusisë për garanci me shkrim që Ukraina të mos anëtarësohej në NATO u injoruan. Pasi negociatat e janarit të vitit 2022 dështuan, Rusia nisi pushtimin masiv (Council of the European Union. (n.d.)) në shkurt 2022. Sot, ndërsa SHBA-ja dhe BE-ja mbështesin Ukrainën me armë dhe sanksione kundër Rusisë, Aleanca mbetet e prerë: Ukraina do të anëtarësohet në NATO, por vetëm pasi të ketë siguruar fitoren në këtë luftë.

4. Si ka reaguar NATO dhe masat që ajo ka ndërmarrë?

Në këtë konflikt, NATO ka pasur një rol të rëndësishëm, edhe pse nuk është përfshirë drejtpërdrejt në luftime. Organizata ndërqeveritare vendosi një sërë

sanksionesh, kryesisht ekonomike dhe financiare, ndaj vendit pushtues për të ndëshkuar pushtimin e pajustifikuar të Ukrainës dhe aneksimin e mëvonshëm, nëpërmjet një referendumi të paligjshëm, të dy republikave të Donbasit. Këto masa janë hartuar për të dobësuar bazën ekonomike të Rusisë, duke e privuar atë nga teknologjitë dhe tregjet kryesore, gjithashtu duke kufizuar ndjeshëm kapacitetin e saj ushtarak. Në mënyrë specifike, këto sanksione përfshijnë:

1. Bllokimi i sistemit SWIFT për bankat ruse. SWIFT është një platformë mesazhesh e aftë të sigurojë transaksione të shpejta me standarde të larta sigurie. Rreth njëmbëdhjetë mijë kompani dhe institucione financiare janë pjesë e këtij sistemi, i cili mundëson lëvizje të shpejta të parave, mallrave, shërbimeve, lëndëve të para dhe produkteve të energjisë. Prandaj, ky sanksion i privon bankat ruse nga përfitimet e këtyre operacioneve, duke bllokuar pjesërisht ekonominë e vendit dhe duke shteruar burimet që Rusia po derdh në sulmin ushtarak ndaj Ukrainës. Ndalohet eksportimi i teknologjisë në Rusi nga kompanitë evropiane;
2. Ndalim udhëtimi për oligarkët rusë;
3. Ngrirja e aseteve të huaja të Putinit dhe mbështetësve të tij;
4. Linjave ajrore ruse u ndalohet hyrja në territoret e BE-së;
5. Gjithashtu, NATO ka mbështetur Ukrainën përmes furnizimit me armë, trajnimit të forcave ushtarake dhe ndarjes së inteligjencës. Ka forcuar praninë e saj ushtarake në vendet e Evropës Lindore për të garantuar sigurinë e anëtarëve të saj dhe për të parandaluar përhapjen e konfliktit.

4.1. Si po kontribuon NATO për Ukrainën?

Përmes Listës së Kërkesave të Prioritizuara për Ukrainën (PURL), NATO po koordinon blerjen e pajisjeve kritike të mbrojtjes nga Shtetet e Bashkuara dhe nga aleatët e tjerë të NATO-s. Sipas PURL, Komandanti Suprem i Forcave Aleate për Evropën i NATO-s (North Atlantic Treaty Organization. (n.d.)) (SACEUR) identifikon rregullisht paketat e pajisjeve dhe municioneve që i nevojiten Ukrainës dhe që Shtetet e Bashkuara mund t'i ofrojnë në vëllime më të mëdha sesa aleatët evropianë dhe Kanadaja vetëm. Aleatët – individualisht ose në grupe – më pas bien dakord të sigurojnë fonde për këto paketa dhe NATO koordinon dorëzimin e pajisjeve në Ukrainë, duke përfshirë edhe përmes NSATU-së (shih më poshtë). Aleatët tashmë janë zotuar të financojnë 4 miliardë dollarë amerikanë pajisje ushtarake të furnizuara nga SHBA-ja nëpërmjet PURL dhe dorëzimet janë duke u zhvilluar.

Vendet anëtare të NATO-s po dërgojnë armë, municione dhe shumë lloje pajisjesh ushtarake të lehta dhe të rënda në Ukrainë, duke përfshirë sisteme antitank dhe mbrojtjeje ajrore, sisteme artilerie dhe siguri të vetën. Për më tepër, forcat aleate po trajnojnë trupat ukrainase për të përdorur këto pajisje. E gjithë kjo po bën një ndryshim në fushën e betejës çdo ditë, duke e ndihmuar Ukrainën të mbështesë të drejtën e saj të vetëmbrojtjes, e cila është e sanksionuar në Kartën e Kombeve të Bashkuara.

Për të koordinuar të gjitha këto donacione pajisjesh dhe trajnimin e forcave ukrainase, aleatët kanë krijuar Ndihmën, Trajnimin dhe Sigurinë e NATO-s për Ukrainën (NSATU). Me seli në Wiesbaden, Gjermani, me tre qendra logjistike në lindje të Aleancës, NSATU ka një staf prej gati 700 personash nga forcat aleate dhe partnere.

Përmes Paketës Gjithëpërfshirëse së Ndihmës (PAP) të NATO-s dhe fondeve përkatëse, aleatët kanë premtuar mbi 1.2 miliardë euro (afërsisht 1.4 miliardë dollarë amerikanë) për të përmbushur nevojat kritike të Ukrainës për ndihmë jo-vdekjeprurëse. Kjo përfshin veshje për mot të ftohtë, jelekë mbrojtës, karburant, automjete transporti, komunikime të sigurta, racione luftimi, pajisje çminimi, furnizime mjekësore dhe shumë më tepër.

Përveç kësaj, sipas PAP-së, aleatët janë zotuar të mbështesin më tej Ukrainën me një program shumëvjeçar ndihme, i cili do të ndihmojë Ukrainën të kalojë nga standardet, trajnimet dhe doktrinat e epokës sovjetike në standardet, trajnimet dhe doktrinat e NATO-s; do të ndihmojë në rindërtimin e sektorit të sigurisë dhe mbrojtjes së Ukrainës; dhe do të vazhdojë të mbulojë nevojat kritike.

5. Ndikimi i BE-së në luftën Rusi-Ukrainë dhe sanksionet që ajo ka ndërmarrë kundrejt Rusisë

Bashkimi Evropian ka reaguar ndaj pushtimit rus të Ukrainës me një sërë masash të forta politike dhe ekonomike, me synimin kryesor për të dënuar

agresionin, për të kufizuar aftësinë financiare të Rusisë për të vazhduar luftën dhe për të mbështetur stabilitetin ndërkombëtar. Në planin politik, BE-ja e ka dënuar në mënyrë të prerë pushtimin e Ukrainës dhe ka vendosur sanksione individuale ndaj një numri të madh personash dhe institucionesh të lidhura me shtetin rus. Në total, janë sanksionuar mbi 1,400 individë dhe mbi 200 subjekte, përfshirë zyrtarë të lartë politikë, ushtarakë dhe figura të afërta me pushtetin rus. Këto masa përfshijnë ndalimin e udhëtimit në vendet e BE-së dhe ngrirjen e aseteve, duke synuar të kufizojnë ndikimin dhe lirinë financiare të këtyre individëve.

Në aspektin ekonomik, (BBC News. (2014, March 13)) sanksionet janë shumë më të gjera dhe prekin sektorë kyç të ekonomisë ruse. BE-ja ka vendosur kufizime të rënda në tregti, duke ndaluar ose kufizuar eksportin e teknologjive të avancuara, pajisjeve industriale, mallrave me përdorim të dyfishtë dhe produkteve që lidhen me industrinë e energjisë, aeronautikës dhe mbrojtjes. Nga ana tjetër, importet nga Rusia janë kufizuar ndjeshëm, veçanërisht nafta, qymyri, çeliku dhe disa produkte të tjera strategjike. Një pjesë e rëndësishme e këtyre masave është ndalimi i importeve të naftës detare, e cila ka pasur ndikim të madh në të ardhurat e Rusisë.

Një masë tjetër e rëndësishme është vendosja e një kufiri çmimi për naftën ruse. Kjo politikë synon të ulë fitimet që Rusia merr nga eksporti i energjisë, duke mbajtur njëkohësisht stabilitetin e tregjeve globale të energjisë dhe duke shmangur rritje të mëdha të çmimeve për konsumatorët në vendet e tjera. Përveç tregtisë, sanksionet (Council on Foreign Relations. (n.d.)) kanë prekur edhe shërbimet financiare dhe profesionale. Kompanive evropiane u është ndaluar ofrimi i një sërë shërbimesh për Rusinë, si konsulenca ligjore, financiare dhe teknologjike, duke e izoluar më tej ekonominë ruse nga sistemi ekonomik perëndimor. Pasojat e këtyre masave janë reflektuar edhe në sistemin bankar rus. Ka pasur tërheqje të depozitave nga qytetarët, ulje të besimit në banka dhe luhatje të mëdha të normave të interesit. Banka Qendrore e Rusisë është detyruar të ndërhyjë duke ndryshuar politikat monetare për të stabilizuar situatën. Po ashtu, ekonomia ruse ka përjetuar inflacion të lartë dhe pasiguri financiare, megjithëse disa tregues janë stabilizuar pjesërisht nga të ardhurat e energjisë.

Në përmbledhje, reagimi i Bashkimit Evropian ndaj luftës në Ukrainë ka qenë i ashpër dhe i shumëanshëm. Ai synon jo vetëm të ndëshkojë Rusinë për veprimet e saj, por edhe të kufizojë kapacitetin e saj ekonomik dhe ushtarak, duke ushtruar presion për ndryshim të sjelljes në arenën ndërkombëtare.

6. Kriza e refugjatëve ukrainas dhe e drejta evropiane

Lufta në Ukrainë ka shkaktuar një krizë të madhe humanitare, duke detyruar miliona njerëz të largohen nga shtëpitë e tyre. Që nga fillimi i pushtimit rus, rreth një e treta e popullsisë civile është zhvendosur, brenda vendit ose drejt shteteve fqinje dhe vendeve të tjera evropiane. Më shumë se 5.6 milionë refugjatë ukrainas janë regjistruar në Evropë, me numrin më të madh në Poloni (rreth 1.2 milionë), Gjermani (867 mijë), Republikën Çeke (388 mijë), Turqi (145 mijë) dhe Itali (141 mijë). Rreth 90% e tyre janë gra dhe fëmijë, një grup veçanërisht i rrezikuar nga dhuna, abuzimi dhe trafikimi i qenieve njerëzore.

Pavarësisht kësaj situate, mbi 2.5 milionë ukrainas janë kthyer në vendin e tyre, shpesh në zona që fillimisht u prekën nga lufta, por që më pas janë konsideruar më të sigurta. Kjo tregon një lëvizje të vazhdueshme dhe të paqëndrueshme të popullsisë, e cila varet nga zhvillimet e konfliktit.

Bashkimi Evropian (European Parliament. (n.d.)) ka reaguar me një sërë masash financiare dhe politike për të përballuar krizën. Përmes programeve si "Care", janë ridrejtuar fonde për vendet që strehojnë refugjatët, përfshirë rreth 10 miliardë euro nga React-EU dhe qindra milionë euro shtesë nga fondet e azilit, migracionit dhe sigurisë së brendshme. Këto fonde synojnë të mbulojnë shpenzime urgjente si strehimi, ushqimi, kujdesi shëndetësor dhe forcimi i kapaciteteve të vendeve pritëse (European Parliament. (2022, March 9)).

Gjithashtu, BE-ja ka ofruar ndihmë për vendet fqinje (European Parliament. (2022, March 1)) të Ukrainës, si Moldavia, si dhe mbështetje materiale përmes Mekanizmit të Mbrojtjes Civile dhe rezervave mjekësore evropiane. Një paketë e veçantë prej 400 milionë eurosh është miratuar për të ndihmuar vendet që pranojnë numrin më të madh të refugjatëve në menaxhimin e kufijve dhe procesin e pritjes.

Një hap i rëndësishëm ka qenë aktivizimi për herë të parë i Direktivës së Mbrojtjes së Përkohshme, e cila u siguron refugjatëve të drejta të menjëhershme në BE, si leje qëndrimi, mundësi pune, strehim dhe akses në

shërbime sociale dhe shëndetësore. Po ashtu, janë marrë masa për lehtësimin e menaxhimit të kufijve dhe forcimin e rolit të agjencisë Frontex në mbështetje të vendeve kufitare si Moldavia.
Në tërësi, kriza e refugjatëve ukrainas ka shkaktuar një mobilizim të gjerë evropian, duke kombinuar ndihmën humanitare, (North Atlantic Treaty Organization. (2025, August 5)) mbështetjen financiare dhe masat ligjore për të përballuar një nga zhvendosjet më të mëdha të popullsisë në Evropën moderne.

7. Si ka filluar lufta Izrael-Palestinë?

Konflikti midis Izraelit dhe palestinezëve është një ndër konfliktet më të gjata dhe më komplekse në botë, me rrënjë historike, politike dhe fetare që datojnë që nga fundi i shekullit XIX, kur lëvizja e Sionizmit synonte krijimin e një shteti hebre në territorin e Palestinës, atëherë nën sundimin e Perandorisë Osmane dhe më pas nën administrimin britanik. Territori banohej nga hebrenj dhe arabë. Tensioni dhe konfliktet u rritën në momentin kur Britanisë iu kërkua nga komuniteti ndërkombëtar të caktonte në Palestinë për popullin hebre një "shtëpi kombëtare". Secili nga popujt pretendonte të drejtën mbi atë tokë.
Pas propozimit të ndarjes nga OKB-ja në vitin 1947 dhe shpalljes së shtetit të Izraelit në vitin 1948, shpërthyen konflikte të armatosura që çuan në zhvendosjen masive të palestinezëve dhe krijimin e një mosmarrëveshjeje të vazhdueshme për territorin, sigurinë dhe sovranitetin, ku zona si Rripi i Gazës dhe Bregu Perëndimor mbeten pika kryesore tensioni, ndërsa Jeruzalemi ka rëndësi të veçantë fetare dhe politike. Pavarësisht përpjekjeve ndërkombëtare për një zgjidhje me dy shtete, konflikti vazhdon për shkak të mosmarrëveshjeve të thella, mungesës së besimit dhe përplasjeve të herëpashershme që prekin rëndë popullsinë civile në të dyja palët.

8. Ndikimi i BE-së në luftën Izrael-Palestinë, politika e jashtme

Politika e jashtme e Bashkimit Evropian mbështetet në dispozitat e Traktatit të Lisbonës, i cili përcakton kuadrin ligjor dhe institucional për veprimin e tij në arenën ndërkombëtare. Sipas traktatit, BE-ja mbështetet në parimet e demokracisë dhe respektimin e së drejtës ndërkombëtare, si dhe në rolin e institucioneve si Këshilli Evropian dhe Përfaqësuesi i Lartë. Ndërkohë, Traktati për Funksionimin e BE-së, në nenet 205-215, plotëson këtë kuadër duke rregulluar instrumentet konkrete të veprimit të jashtëm, si politika tregtare, bashkëpunimi për zhvillim, ndihma humanitare dhe vendosja e sanksioneve. Në këtë mënyrë, BE-ja ushtron ndikim në marrëdhëniet ndërkombëtare përmes mjeteve diplomatike, ekonomike dhe politike, edhe pse nuk ka fuqi të drejtpërdrejtë detyruese mbi shtetet e treta.
Në rastin tonë, në konfliktin Izrael-Palestinë, shtetet në fjalë nuk janë pjesë e shteteve anëtare të BE-së dhe, si të tilla, nuk e kanë nënshkruar dhe ratifikuar Traktatin e BE-së, si dhe Traktatin mbi Funksionimin e BE-së. Cili do të jetë roli i BE-së? Për shtete si Izraeli dhe Palestina, traktatet nuk kanë fuqi juridike direkte, sepse ato rregullojnë marrëdhëniet brenda unionit. Megjithatë, ndikimi i BE-së do të jetë diplomatik dhe politik, duke u mbështetur në parimet e përgjithshme të së drejtës ndërkombëtare, rezolutat e OKB-së, si dhe marrëveshjet e lidhura mes palëve, marrëveshje këto bashkëpunimi. Diplomacia ndihmon në zhvillimin e një dialogu mes palëve, marrëveshjeve ndërkombëtare si OKB-ja, si dhe përmes sanksioneve ekonomike dhe politike si pasojë e shkeljeve në të drejtën ndërkombëtare, përmes ndihmës humanitare dhe financiare për popullsitë e prekura. Këto veprime nuk janë detyruese njësoj si ligjet brenda BE-së, por përbëjnë instrumente të rëndësishme ndikimi në arenën ndërkombëtare.
Negociatat janë mënyrat më të shpeshta dhe më të përhapura në rastet e mosmarrëveshjeve ndërmjet palëve. Diskutimet direkte mes palëve, përmes përfaqësuesve diplomatikë të zakonshëm ose të autorizuar posaçërisht, sigurojnë zgjidhjen në mënyrë paqësore me mirëkuptim mes palëve. Në rast se negociatat nuk e zgjidhin konfliktin, atëherë mund të hyjë në mes një shtet i tretë, i cili propozon gjithmonë, mbi qëllimin e mirë, ndihmën e tij, një institut i vjetër i së drejtës ndërkombëtare ky i fundit. Mënyra të tjera do të jenë ndërmjetësimi, ku ndërhyrja e një shteti të tretë do të çojë në propozimin e një zgjidhjeje, por që nuk është e detyrueshme respektivisht. Komisionet mikste janë instrumente ndihmëse të përbëra nga përfaqësues të palëve në konflikt dhe të palëve të treta. Komisionet e hetimit, të pajtimit dhe ad hoc janë instrumente të cilat ndihmojnë në uljen e tensioneve dhe mundësinë e komunikimit midis palëve etj. (E drejta ndërkombëtare publike, 11th ed.)
Bashkimi Evropian ka vështirësi të krijojë një politikë të jashtme dhe sigurie të unifikuar dhe të fuqishme për

shkak të problemeve të brendshme institucionale, si vetoja e shteteve anëtare, fragmentimi i kompetencave dhe integrimi i dobët i mbrojtjes, por edhe për shkak të faktorëve politikë dhe shoqërorë brenda vetë shteteve anëtare. Kriza ekonomike, migracioni dhe polarizimi politik kanë rritur mosmarrëveshjet brenda BE-së, duke e bërë më të vështirë veprimin si një aktor i vetëm në arenën ndërkombëtare. Si pasojë, BE-ja shpesh paraqitet e dobët dhe jo gjithmonë kohezive në politikën e jashtme dhe të sigurisë. Kjo ka dobësuar sistemin ndërkombëtar të bazuar në rregulla dhe ka rritur konkurrencën gjeopolitike, duke e bërë më të vështirë zgjidhjen e konflikteve me marrëveshje (Understanding and Strengthening EU Foreign Policy, n.d.).

Roli i SHBA-së dhe ndikimi që ka pasur së fundmi, bazuar në luftërat, tregon se qëndrimi i saj nuk ka pasur fokus mbrojtjen e rendit politik botëror dhe paqen në vend. Shpesh, diskutimet të cilat shoqërojnë të rritur, moshatarë, politikanë, institucione, madje edhe fëmijë, kanë lidhje me luftërat. A do të ketë një luftë të tretë botërore? Në luftën Izrael-Palestinë, nismat e SHBA-së bazohen në të drejtën për vetëmbrojtje (Neni 51 i Kartës së OKB-së), duke justifikuar mbështetjen për Izraelin kundër Hamasit si aktagresor. Megjithatë, furnizimi me armë gjatë operacioneve në Gaza ka ngritur akuza për shkelje të Konventave të Gjenevës për mbrojtjen e civilëve, pasi bllokadat totale dhe bombat e rënda konsiderohen krime lufte potenciale.

Plani me 21 pika është kritikuar si pro-Izrael, duke injoruar rezolutat e OKB-së, si Rezoluta 194 (kthimi i refugjatëve), dhe duke mos imponuar afate të qarta për tërheqjen izraelite, çka e bën atë të pabalancuar plotësisht sipas të drejtës ndërkombëtare humanitare. Në përgjithësi, ato kanë qenë efikase për sigurinë izraelite, por të pamjaftueshme për paqe të qëndrueshme për shkak të mungesës së neutralitetit dhe mosrespektimit të vendimeve.

Bashkimi Evropian ka ushtruar ndikim në konfliktin izraelito-palestinez përmes presionit ekonomik dhe diplomatik, duke propozuar tarifa dhe sanksione ndaj Izraelit për të ndaluar luftën në Gaza. Këto masa synojnë pezullimin e fondeve dhe kufizime tregtare, duke shënuar një qasje më të ashpër krahasuar me qëndrimin tradicional pro-Izrael. Lufta izraelito-palestineze ka sfiduar rëndë të drejtën ndërkombëtare, duke penguar zbatimin e rezolutave të OKB-së, si Rezoluta 194 për kthimin e refugjatëve palestinezë, dhe duke konsideruar vendbanimet izraelite si të paligjshme sipas OKB-së, pasi ato prishin vazhdimësinë territoriale për një zgjidhje me dy shtete. Kjo ka krijuar precedentë për mosrespektim të rregullave ndërkombëtare, duke komplikuar sundimin e ligjit global.

Lufta izraelito-palestineze ka krijuar një krizë të thellë humanitare dhe politike, me mbi 40,000 viktima, kryesisht civile, në Gaza që nga tetori 2023, duke sfiduar themelet e rendit ndërkombëtar. Sa i përket zgjidhjes së konfliktit, e drejta ndërkombëtare ofron korniza të qarta teorike, por zbatimi praktik mbetet i kufizuar nga realitetet politike. Zgjidhja më e përmendur është modeli i "dy shteteve", i mbështetur nga shumë rezoluta të Këshillit të Sigurimit të OKB-së, që synon krijimin e një shteti palestinez krahas Izraelit. Megjithatë, pengesa kryesore juridiko-politike qëndron te mungesa e vullnetit të plotë politik, statusi i territoreve të pushtuara, çështja e Jerusalemit dhe e refugjatëve.

Nga një perspektivë realiste, konflikti ka gjasa të vazhdojë në forma të ndryshme, pasi mekanizmat juridikë ndërkombëtarë nuk kanë forcë detyruese të mjaftueshme pa mbështetje politike dhe ushtarake nga fuqitë e mëdha. E drejta ndërkombëtare mund të propozojë zgjidhje, por nuk mund t'i imponojë ato në mënyrë efektive. Ndikimi i së drejtës ndërkombëtare në këtë konflikt ishte i rëndësishëm në aspektin normativ, por i kufizuar në aspektin praktik. Institucione si Gjykata Ndërkombëtare e Drejtësisë dhe Gjykata Penale Ndërkombëtare mund të japin opinione këshillimore ose të hetojnë krime të mundshme lufte, por zbatimi i vendimeve të tyre varet nga bashkëpunimi i shteteve. Po ashtu, rezolutat e OKB-së shpesh pengohen nga e drejta e vetos në Këshillin e Sigurimit, duke dobësuar efektivitetin e tyre. Instrumente të tjera si sanksionet ndërkombëtare, ndërmjetësimi diplomatik dhe marrëveshjet paqësore kanë potencial ndikimi, por kërkojnë konsensus ndërkombëtar.

Në përfundim, e drejta ndërkombëtare funksionon më shumë si një kornizë normative që orienton sjelljen e shteteve dhe dokumenton shkeljet, sesa si një mekanizëm i fortë detyrues që mund të ndalë konfliktin në mënyrë të menjëhershme.

Nga analiza e sistemit të ndarjes së kompetencave të Bashkimit Evropian rezulton se struktura institucionale e tij bazohet në një diferencim të qartë midis kompetencave ekskluzive, të përbashkëta dhe mbështetëse, ku secila kategori përcakton nivelin e autonomisë së BE-së dhe të shteteve anëtare.

Megjithatë, në fushën e Politikës së Jashtme dhe të Sigurisë së Përbashkët vihet re një përjashtim i rëndësishëm nga kjo skemë klasike, pasi kjo politikë nuk përfshihet plotësisht në asnjërën prej këtyre kategorive. Ky fakt tregon se BE-ja nuk ushtron një autoritet të plotë dhe të centralizuar në këtë fushë, por vepron kryesisht në varësi të vullnetit politik të shteteve anëtare.

Si pasojë, mungesa e kompetencave ekskluzive dhe karakteri ndërqeveritar i kësaj politike krijojnë një nivel të kufizuar koherence dhe ndikimi në arenën ndërkombëtare, duke e bërë Bashkimin Evropian një aktor që shpesh shfaqet me qëndrime të fragmentuara. Nga ana tjetër, edhe pse ekzistojnë mekanizma juridikë dhe proceduralë që rregullojnë veprimtarinë e tij në marrëdhëniet e jashtme, efektiviteti i tyre varet në masë të madhe nga bashkëpunimi dhe konsensusi ndërmjet shteteve anëtare, gjë që ndikon drejtpërdrejt në aftësinë e BE-së për të vepruar si një aktor i unifikuar në zgjidhjen e konflikteve ndërkombëtare. (Mehmetaj, 2016; Politika e jashtme dhe e sigurisë së përbashkët në Bashkimin Evropian).

9. Ndërhyrja e OKB-së

Ndërhyrja e OKB-së në konfliktin Izrael-Palestinë përfaqëson një përpjekje sistematike për të mbivendosur normën juridike mbi forcën ushtarake. Përpjekja e saj e parë më 25 mars 2024 (United Nations Security Council, 2024) nuk ishte thjesht një thirrje për paqe, por një tentativë për të përdorur "gjuhën e detyrimit". Rezoluta 2728 e Këshillit të Sigurimit të OKB-së lëshoi kërkesën e parë të detyrueshme për një armëpushim të menjëhershëm gjatë Ramazanit (United Nations General Assembly, 2024). Parashikimet e Nenit 25 të Kartës së OKB-së (United Nations, 1945), ku nënvizohet se anëtarët e Kombeve të Bashkuara bien dakord të pranojnë dhe zbatojnë vendimet e Këshillit të Sigurimit në përputhje me këtë Kartë, përbëjnë një detyrim ligjor që i detyron shtetet anëtare të binden. Megjithatë, kjo rezolutë nuk ishte "e përforcuar" që në lindje: ajo kërkonte ndalimin e luftimeve, por nuk parashikonte asnjë masë ndëshkuese (si sanksione tregtare apo ndërhyrje ushtarake) nëse palët nuk bindeshin.

Në të njëjtën kohë, opinioni i GjND-së i korrikut 2024 ishte një "diagnozë ligjore" që vërtetoi se pushtimi ishte një shkelje e hapur e së drejtës ndërkombëtare. Por, duke qenë se ky opinion është "këshillë" dhe jo "urdhër ekzekutiv", ai shërbeu vetëm si një dokument moral që vërteton shkeljen, pa pasur fuqinë për ta ndaluar atë.

Në vijim, viti 2025 (Shqiptarja.com, 2025) shënoi një tranzicion drejt një "kujdestarie" ndërkombëtare, e cila kulmoi me Rezolutën 2803 (United Nations, 2025) dhe autorizimin e Forcës Ndërkombëtare të Stabilizimit (ISF) (Anadolu Agency, 2025). Ky ndryshim institucional krijoi një "sovranitet të pezulluar", ku mbrojtja de facto nga luftimet e shkallës së gjerë u shoqërua me një limbo de jure administrative, duke e shndërruar aspiratën për pavarësi në një pritje burokratike. Kjo fazë tregon se si e drejta ndërkombëtare mund të përdoret për të ngrirë një konflikt, por jo domosdoshmërisht për ta zgjidhur atë, duke e lënë shtetësinë palestineze nën administrimin e institucioneve dhe jo në duart e sovranit.

Ky zhvlerësim i normës juridike arriti pikun në vitin 2026, kur ballafaqimi u zhvendos në sferën legjislative. Riklasifikimi i tokave palestineze si "tokë shtetërore" nga Izraeli përbënte një sfidë direkte ndaj Konventës së Katërt të Gjenevës, duke e kthyer ligjin në një mjet për përvetësim territori. Reagimi i OKB-së përmes Dokumentit A/ES-10/1055 (United Nations, 2026), ndonëse identifikoi saktë "shkeljen flagrante", tregon se pa një reformë që fuqizon mekanizmat ndëshkues, e drejta ndërkombëtare mbetet në rolin e një arkivuesi pasiv. Ky proces tregon se në mungesë të një ekzekutivi global funksional, rendi juridik rrezikon të shndërrohet në një fiksion që vetëm dokumenton shkatërrimin e parimeve që supozohej të mbronte.

Konflikti Izrael-Palestinë mund të analizohet në kuadër të së drejtës ndërkombëtare dhe sistemit të sigurisë kolektive të OKB-së, i cili parashikon se shtetet kanë të drejtë vetëmbrojtjeje, por brenda kufijve të Kartës së OKB-së dhe nën mbikëqyrjen e institucioneve si Këshilli i Sigurimit. Në këtë konflikt, të dy palët shpesh justifikojnë veprimet e tyre me të drejtën e vetëmbrojtjes, por mungesa e një konsensusi ndërkombëtar dhe përdorimi i vetos nga anëtarët e përhershëm e ka bërë të vështirë marrjen e vendimeve efektive. Edhe pse OKB-ja ka mekanizma si sanksionet apo ndërhyrjet, këto kanë qenë të kufizuara në zbatim dhe nuk kanë sjellë zgjidhje përfundimtare të konfliktit. Nga ana juridike, kjo tregon një përplasje midis normave të së drejtës ndërkombëtare dhe zbatimit të tyre në praktikë, ndërsa nga ana logjike, konflikti vazhdon për shkak të mungesës së besimit mes palëve, interesave politike të shteteve të fuqishme dhe

bllokimit institucional të sistemit ndërkombëtar të sigurisë (E drejta ndërkombëtare publike, 11th ed.).

Parimi i mosndërhyrjes është një nga parimet themelore të së drejtës ndërkombëtare dhe bazohet në respektimin e sovranitetit shtetëror, sipas të cilit çdo shtet ka të drejtë të vendosë lirisht për çështjet e tij të brendshme, si sistemi politik, ekonomik, shoqëror dhe kulturor, si dhe orientimi i politikës së jashtme. Në këtë kuadër, e drejta ndërkombëtare i konsideron konfliktet e brendshme, përfshirë luftërat civile, si çështje të brendshme të shteteve, duke bërë përjashtim vetëm kur lidhen me të drejtën e popujve për vetëvendosje. Neni 2, paragrafi 4 i Kartës së OKB-së ndalon përdorimin ose kërcënimin me forcë në marrëdhëniet ndërkombëtare, por nuk e rregullon drejtpërdrejt ndërhyrjen në çështjet e brendshme (United Nations, 1945). Gjithashtu, e drejta ndërkombëtare nuk ndalon kryengritjen si fenomen të brendshëm, por ndalon ndërhyrjen e shteteve të tjera në mbështetje të saj, siç theksohet edhe në Deklaratën mbi Parimet e së Drejtës Ndërkombëtare të vitit 1970, e cila ndalon çdo formë organizimi, financimi apo nxitjeje të veprimeve të dhunshme kundër një shteti tjetër (Declaration on Principles of International Law, 1970). Megjithatë, pasojat që lufta ka sjellë, me mijëra jetë të humbura, përbëjnë një kërcënim mbi të drejtat themelore, ruajtjen e paqes dhe një paralajmërim se bota po shkon drejt përshkallëzimit të konflikteve.

10. Konkluzione

Në përmbyllje, del qartë se Politika e Jashtme dhe e Sigurisë e Bashkimit Evropian përfaqëson një përpjekje të strukturuar për të ndikuar në rendin ndërkombëtar përmes mjeteve juridike, diplomatike dhe ekonomike, të mbështetura në Traktatin për Bashkimin Evropian dhe Traktatin për Funksionimin e Bashkimit Evropian, por sa rezultat ka pasur praktika? BE-ja përfshin një gamë të gjerë instrumentesh diplomatike, si negociatat shumëpalëshe, ndërmjetësimin dhe presionin politik, si dhe mekanizma detyrues si sanksionet ekonomike, të cilat janë bërë veçanërisht të dukshme në reagimin ndaj agresionit rus në Ukrainë. Në këtë rast, mbështetja politike, financiare dhe në disa raste edhe ushtarake për Ukrainën ka qenë më e theksuar dhe më e koordinuar, duke reflektuar një angazhim më të fortë për mbrojtjen e parimeve të sovranitetit dhe integritetit territorial, si dhe për ruajtjen e stabilitetit evropian.

Në të kundërt, në konflikte të tjera si ai Izrael-Palestinë, BE-ja ka vijuar të mbështetet kryesisht në diplomacinë normative dhe në thirrjet për respektimin e së drejtës ndërkombëtare humanitare, duke pasur një ndikim më të kufizuar në zgjidhjen konkrete të konfliktit, në rastin e palëve të treta si Izraeli dhe Palestina, të cilat nuk janë pjesë e Unionit. Megjithatë, zhvillimet e fundit tregojnë një tendencë shqetësuese drejt rritjes së konflikteve, ku mjetet diplomatike shpesh nuk arrijnë të parandalojnë përshkallëzimin e dhunës. Konfliktet ndërkombëtare dhe krizat ndërkombëtare po çojnë drejt humbjeve të mëdha të jetëve njerëzore dhe pasojat humanitare dëshmojnë se bota po përballet me një fazë pasigurie, ku sfidohet seriozisht rendi juridik ndërkombëtar.

Përballë këtyre sfidave, Bashkimi Evropian duhet të forcojë më tej Politikën e Jashtme dhe të Sigurisë duke rritur koherencën dhe shpejtësinë e vendimmarrjes, veçanërisht përmes zgjerimit të përdorimit të shumicës së cilësuar në vend të unanimitetit. Një qasje e tillë do të mundësonte reagime më të shpejta dhe më efektive ndaj krizave si konflikti Rusi-Ukrainë apo tensionet në Lindjen e Mesme.

Ndërhyrja e Shteteve të Bashkuara të Amerikës në Venezuelë: analiza juridike, politike dhe implikimet në të Drejtën Ndërkombëtare Publike

Delsion Korfuzi

Program i Integruar i Ciklit të dytë "Master i Shkencave në Drejtësi"
Fakulteti i Shkencave Humane

Punim i paraqitur në Konferencën Shkencore Studentore

Abstrakt

Ky artikull trajton ndërhyrjen e Shtetet e Bashkuara të Amerikës në Venezuela si një fenomen kompleks me dimensione politike, ekonomike dhe juridike, duke analizuar zhvillimet historike të marrëdhënieve dypalëshe, shkaqet që kanë çuar në ndërhyrje, si dhe pasojat e saj në rendin ndërkombëtar dhe stabilitetin rajonal; në këtë kuadër, studimi shqyrton gjithashtu legjitimitetin e kësaj ndërhyrjeje në raport me parimet themelore të së drejtës ndërkombëtare publike, veçanërisht sovranitetin shtetëror dhe ndalimin e përdorimit të forcës, duke vënë në pah sfidat që përballet komuniteti ndërkombëtar në balancimin ndërmjet respektimit të sovranitetit dhe mbrojtjes së të drejtave të njeriut, përmes një qasjeje analitike dhe krahasuese që synon të kontribuojë në një kuptim më të thelluar të rolit dhe kufijve të ndërhyrjeve ndërkombëtare në situate krizash politike dhe humanitare.

***Fjalë kyçe**: Ndërhyrja ndërkombëtare, Sovraniteti shtetëror, Të drejtat e njeriut, Kriza në Venezuelë*

1. Hyrje

Ndërhyrja e Shtetet e Bashkuara të Amerikës në Venezuela përbën një nga çështjet më të debatueshme në marrëdhëniet ndërkombëtare bashkëkohore, duke reflektuar tensionin e vazhdueshëm ndërmjet parimeve të sovranitetit shtetëror dhe ndërhyrjes për qëllime politike apo humanitare. Kriza shumëdimensionale në Venezuelë, e karakterizuar nga destabiliteti politik, kolapsi ekonomik dhe përkeqësimi i situatës sociale, ka tërhequr vëmendjen e aktorëve ndërkombëtarë, veçanërisht të SHBA-së, e cila ka ndërmarrë një sërë masash politike dhe ekonomike me synim ndikimin në zhvillimet e brendshme të vendit. Këto veprime kanë ngritur pyetje të rëndësishme lidhur me legjitimitetin dhe kufijtë e ndërhyrjes në kuadër të së drejtës

ndërkombëtare publike[12].

Në këtë kontekst, analiza e ndërhyrjes amerikane kërkon një qasje të integruar që merr në konsideratë si aspektet juridike, ashtu edhe ato politike dhe ekonomike të fenomenit. Diskutimi fokusohet në vlerësimin e përputhshmërisë së këtyre veprimeve me normat ndërkombëtare, përfshirë parimin e mosndërhyrjes dhe ndalimin e përdorimit të forcës, si dhe në ndikimin që ato kanë në stabilitetin rajonal dhe rendin ndërkombëtar. Njëkohësisht, trajtohet edhe dilema ndërmjet respektimit të sovranitetit të shteteve dhe nevojës për mbrojtjen e të drejtave të njeriut, duke e vendosur rastin e Venezuelës në një perspektivë më të gjerë krahasuese të ndërhyrjeve ndërkombëtare në situata krizash[13].

Diskutimi mbi ndërhyrjen e Shtetet e Bashkuara të Amerikës në Venezuela përqendrohet në analizën e legjitimitetit dhe pasojave të saj në kuadër të së drejtës ndërkombëtare publike, duke vënë në dukje tensionin ndërmjet parimit të sovranitetit shtetëror dhe ndërhyrjeve të motivuara nga interesa politike, ekonomike apo humanitare. Nga njëra anë, veprimet amerikane justifikohen shpesh me nevojën për të mbështetur demokracinë dhe për të mbrojtur të drejtat e njeriut në një kontekst krize të thellë, ndërsa nga ana tjetër ato kritikohen si shkelje e parimit të mosndërhyrjes dhe e ndalimit të përdorimit të forcës në marrëdhëniet ndërkombëtare. Kjo situatë reflekton një debat më të gjerë mbi rolin e fuqive të mëdha në rendin ndërkombëtar dhe mbi kufijtë e ndërhyrjes në punët e brendshme të shteteve sovrane, duke nxjerrë në pah sfidat që has komuniteti ndërkombëtar në ruajtjen e një ekuilibri ndërmjet rendit juridik ndërkombëtar dhe realiteteve politike globale[14].

2. Konteksti historik dhe politik i ndërhyrjes në Venezuela

Konteksti historik dhe politik i ndërhyrjes në Venezuela gjatë periudhës së Nicolás Maduro lidhet ngushtë me përshkallëzimin e krizës së brendshme dhe përkeqësimin e marrëdhënieve me Shtetet e Bashkuara të Amerikës. Pas marrjes së pushtetit në vitin 2013, Maduro vijoi politikat e paraardhësit të tij Hugo Chávez, duke ruajtur një qëndrim kritik ndaj SHBA-së dhe duke forcuar kontrollin shtetëror mbi ekonominë, veçanërisht sektorin e naftës. Kjo periudhë u shoqërua me rritje të tensioneve politike, akuza për shkelje të të drejtave të njeriut dhe zgjedhje të kontestuara, çka çoi në izolim ndërkombëtar dhe në vendosjen e sanksioneve ekonomike nga SHBA dhe aktorë të tjerë ndërkombëtarë, të cilat përkeqësuan më tej krizën ekonomike dhe sociale në vend.

Në këtë kuadër, situata arriti kulmin me ndërhyrjen e drejtpërdrejtë amerikane në vitin 2026, kur forcat e Shtetet e Bashkuara të Amerikës ndërmorën një operacion ushtarak që çoi në kapjen e presidentit Nicolás Maduro dhe ndryshimin e rendit politik në vend, duke ngritur debate të forta mbi legjitimitetin e kësaj ndërhyrjeje në të drejtën ndërkombëtare. Ky zhvillim shënoi një pikë kthese në historinë e marrëdhënieve midis dy vendeve dhe në dinamikat gjeopolitike të rajonit, duke e vendosur Venezuelën në qendër të diskutimeve mbi sovranitetin shtetëror, përdorimin e forcës dhe rolin e fuqive të mëdha në menaxhimin e krizave ndërkombëtare[15].

3. Aspekti juridik i ndërhyrjes në të drejtën ndërkombëtare

Aspekti juridik i ndërhyrjes në Venezuela duhet analizuar në dritën e parimeve themelore të së drejtës ndërkombëtare publike, të cilat rregullojnë marrëdhëniet midis shteteve dhe kufizojnë përdorimin e forcës. Një ndër parimet kyçe është ai i sovranitetit shtetëror, i cili garanton të drejtën e çdo shteti për të ushtruar autoritet të plotë mbi territorin dhe popullsinë e tij pa ndërhyrje të jashtme. Në këtë kuadër, ndërhyrjet e Shtetet e Bashkuara të Amerikës, qofshin ato ekonomike, politike apo potencialisht ushtarake, janë objekt debatesh të forta juridike, pasi mund të konsiderohen si shkelje e parimit të mosndërhyrjes në punët e brendshme të një shteti sovran. Për më tepër, ndalimi i përdorimit të forcës përbën një normë imperative (*jus cogens*) në të drejtën ndërkombëtare, duke e bërë çdo ndërhyrje të njëanshme pa autorizim

[12] United Nations, Charter of the United Nations, neni 2(4) dhe neni 2(7).

[13] Malcolm N. Shaw, *International Law* (8th ed., Cambridge University Press, 2017), fq. 851–857

[14] International Court of Justice, çështja *Nicaragua kundër Shtetet e Bashkuara të Amerikës* (1986), ku theksohet parimi i mosndërhyrjes dhe ndalimi i përdorimit të forcës në marrëdhëniet ndërkombëtare.

[15] Operacioni ushtarak i vitit 2026 nga SHBA që çoi në kapjen e Nicolás Maduro konsiderohet nga shumë aktorë ndërkombëtarë si një ndërhyrje e diskutueshme në raport me normat e së drejtës ndërkombëtare.

ndërkombëtar të diskutueshme nga pikëpamja ligjore[16].

Nga ana tjetër, ekzistojnë argumente që mbështesin ndërhyrjet në raste të caktuara, veçanërisht kur ato justifikohen me mbrojtjen e të drejtave të njeriut ose me rivendosjen e rendit demokratik. Këto argumente shpesh lidhen me koncepte si ndërhyrja humanitare apo përgjegjësia për të mbrojtur (R2P), të cilat synojnë të justifikojnë veprimet ndërkombëtare në situata ku shteti nuk arrin ose nuk dëshiron të mbrojë qytetarët e tij. Megjithatë, këto koncepte mbeten të diskutueshme dhe nuk kanë një bazë të plotë konsensuale në të drejtën ndërkombëtare, duke krijuar hapësirë për interpretime të ndryshme dhe për përdorim selektiv nga fuqitë e mëdha. Në rastin e Venezuelës, dilema juridike qëndron pikërisht në balancimin ndërmjet respektimit të sovranitetit dhe nevojës për të adresuar shkeljet e mundshme të të drejtave të njeriut, duke e bërë këtë rast një shembull tipik të sfidave që has rendi juridik ndërkombëtar në praktikë[17].

Një element tjetër i rëndësishëm në analizën juridike të ndërhyrjes në Venezuela lidhet me përdorimin e sanksioneve ekonomike dhe ndikimin e tyre në të drejtën ndërkombëtare. Sanksionet e vendosura nga Shtetet e Bashkuara të Amerikës shpesh justifikohen si masa presioni për të nxitur ndryshime politike dhe për të mbrojtur të drejtat e njeriut, por nga pikëpamja juridike ato ngrejnë dilema të rëndësishme lidhur me proporcionalitetin dhe efektet e tyre mbi popullsinë civile. Në mungesë të një autorizimi nga *United Nations Security Council*, këto masa konsiderohen nga një pjesë e doktrinës si veprime të njëanshme që mund të bien ndesh me parimet e barazisë sovrane dhe të mosndërhyrjes. Për më tepër, pasojat ekonomike dhe sociale të sanksioneve, si përkeqësimi i kushteve të jetesës dhe kufizimi i aksesit në shërbime bazë, shtrojnë çështjen nëse këto masa janë në përputhje me standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut, duke e bërë analizën juridike edhe më komplekse dhe të diskutueshme në praktikë.

4. Pasojat dhe implikimet ndërkombëtare të ndërhyrjes

Pasojat dhe implikimet ndërkombëtare të ndërhyrjes në Venezuela reflektohen në mënyrë të drejtpërdrejtë në destabilizimin e marrëdhënieve ndërkombëtare dhe në rritjen e tensioneve gjeopolitike, veçanërisht në rajonin e Amerikës Latine. Ndërhyrja e Shtetet e Bashkuara të Amerikës është perceptuar nga disa shtete si një shkelje e parimit të sovranitetit dhe e barazisë juridike të shteteve, duke shkaktuar reagime të forta nga aktorë ndërkombëtarë që mbështesin mosndërhyrjen në punët e brendshme. Kjo ka kontribuar në polarizimin e komunitetit ndërkombëtar, ku disa shtete kanë mbështetur veprimet amerikane, ndërsa të tjera i kanë kundërshtuar ato, duke thelluar ndarjet politike dhe ideologjike në skenën globale.

Një tjetër pasojë e rëndësishme lidhet me ndikimin në stabilitetin rajonal dhe në sigurinë ndërkombëtare. Kriza në Venezuelë ka shkaktuar valë të mëdha migrimi drejt vendeve fqinje, duke ushtruar presion mbi sistemet ekonomike dhe sociale të tyre dhe duke rritur sfidat për menaxhimin e kufijve dhe të sigurisë. Ndërhyrja e jashtme ka përforcuar gjithashtu rivalitetet ndërmjet fuqive të mëdha, duke e kthyer Venezuelën në një arenë të konkurrencës gjeopolitike, ku përfshihen interesa strategjike, ekonomike dhe ushtarake. Kjo situatë rrit rrezikun e përshkallëzimit të konflikteve dhe ndikon në ekuilibrin e përgjithshëm të rendit ndërkombëtar.

Nga këndvështrimi juridik dhe humanitar, ndërhyrja ngre çështje të rëndësishme lidhur me mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe përgjegjësinë e komunitetit ndërkombëtar. Ndërsa disa argumentojnë se ndërhyrja synon përmirësimin e kushteve të jetesës dhe rivendosjen e demokracisë, të tjerë theksojnë se pasojat e saj, përfshirë sanksionet ekonomike dhe tensionet politike, mund të përkeqësojnë situatën e popullsisë civile. Kjo dilemë thekson vështirësinë e balancimit ndërmjet ndërhyrjes për qëllime humanitare dhe respektimit të normave ndërkombëtare, duke e bërë rastin e Venezuelës një shembull të rëndësishëm për analizën e ndërhyrjeve në të drejtën ndërkombëtare[18].

[16] Antonio Cassese, *International Law* (2nd ed., Oxford University Press, 2005), fq. 55–63

[17] Nicaragua v. United States, vendim i International Court of Justice, i cili konfirmon parimin e mosndërhyrjes dhe ndalimin e përdorimit të forcës në marrëdhëniet ndërkombëtare.

[18] Organization of American States ka theksuar rëndësinë e respektimit të rendit demokratik dhe të drejtave të njeriut në rajon, duke reflektuar debatet mbi ndërhyrjet në Amerikën Latine.

5. Krahasim me raste të tjera

Një krahasim i ndërhyrjes në Venezuela me raste të tjera ndërkombëtare nxjerr në pah dallimet në mënyrën e justifikimit dhe zbatimit të ndërhyrjeve nga aktorët ndërkombëtarë. Ndërhyrja në Iraq në vitin 2003 nga Shtetet e Bashkuara të Amerikës dhe aleatët e saj u bazua në pretendime për armë të shkatërrimit në masë dhe përhapjen e demokracisë, por mungesa e një autorizimi të qartë nga *United Nations Security Council* e bëri atë një nga rastet më të kontestuara në të drejtën ndërkombëtare. Në mënyrë të ngjashme, ndërhyrjet dhe presionet ndaj Venezuelës janë parë si përpjekje për ndryshim politik, duke ngritur dilema mbi kufijtë e ndërhyrjes dhe respektimin e sovranitetit shtetëror.

Nga ana tjetër, ndërhyrja në Libia në vitin 2011 paraqet një model të ndryshëm, pasi ajo u realizua me autorizim të drejtpërdrejtë nga *United Nations Security Council*[19], duke u mbështetur në mbrojtjen e popullsisë civile dhe në parimin e përgjegjësisë për të mbrojtur (R2P). Ky rast konsiderohet si një ndër shembujt më të rëndësishëm të legjitimitetit formal juridik të ndërhyrjes ndërkombëtare, edhe pse pasojat e saj në stabilitetin e brendshëm të Libisë kanë qenë objekt debatesh të vazhdueshme.

Një tjetër rast me rëndësi është ai i Kosovo në vitin 1999, ku ndërhyrja e NATO-s u krye pa një mandat të drejtpërdrejtë nga Këshilli i Sigurimit, por u justifikua nga shumë shtete si një ndërhyrje humanitare për të parandaluar shkelje masive të të drejtave të njeriut. Krahasuar me këto raste, situata në Venezuelë mbetet më komplekse dhe juridikisht më e paqartë, pasi mungon një ndërhyrje ushtarake e autorizuar ndërkombëtarisht dhe veprimet janë përqendruar kryesisht në masa ekonomike dhe politike, duke e bërë këtë rast një shembull tipik të sfidave moderne në interpretimin dhe zbatimin e së drejtës ndërkombëtare.

6. Sfidat juridike

Sfidat juridike që lidhen me ndërhyrjen në Venezuela janë të shumta dhe komplekse, duke reflektuar paqartësitë që ekzistojnë në interpretimin dhe zbatimin e normave të së drejtës ndërkombëtare publike. Një nga sfidat kryesore lidhet me përkufizimin e kufijve të parimit të sovranitetit shtetëror përballë ndërhyrjeve të jashtme, sidomos në rastet kur ato justifikohen me mbrojtjen e të drejtave të njeriut ose rivendosjen e rendit demokratik. Në këtë kontekst, ndërhyrjet e Shtetet e Bashkuara të Amerikës dhe masat e saj ekonomike dhe politike kanë ngritur debate mbi legjitimitetin e tyre, duke vënë në diskutim nëse ato përbëjnë një shkelje të parimit të mosndërhyrjes apo një përgjigje të nevojshme ndaj një krize të thellë të brendshme.

Një tjetër sfidë e rëndësishme juridike lidhet me mungesën e një kuadri të qartë dhe të unifikuar ndërkombëtar për ndërhyrjet humanitare dhe për zbatimin e parimit të përgjegjësisë për të mbrojtur (R2P). Edhe pse ky parim është zhvilluar si një mekanizëm për të parandaluar shkeljet e rënda të të drejtave të njeriut, ai mbetet i diskutueshëm për shkak të interpretimit të ndryshëm nga shtetet dhe mungesës së një konsensusi të plotë ndërkombëtar. Në rastin e Venezuelës, nuk ekziston një autorizim i drejtpërdrejtë nga *United Nations Security Council*[20], gjë që e bën çdo ndërhyrje të njëanshme juridikisht të kontestueshme dhe potencialisht në kundërshtim me normat themelore të së drejtës ndërkombëtare.

Një dimension tjetër i sfidave juridike lidhet me efektet e masave ndërkombëtare mbi popullsinë civile dhe përgjegjësinë që mbajnë shtetet për pasojat e këtyre veprimeve. Sanksionet ekonomike dhe presioni politik mund të konsiderohen si mjete të ligjshme në kuadër të politikës së jashtme, por kur ato ndikojnë negativisht në të drejtat themelore të qytetarëve, lindin pyetje mbi përputhshmërinë e tyre me standardet ndërkombëtare të të drejtave të njeriut. Kjo situatë nxjerr në pah nevojën për një balancë më të qartë ndërmjet interesave politike dhe detyrimeve juridike ndërkombëtare, duke e bërë rastin e Venezuelës një shembull domethënës të sfidave që përballet rendi juridik ndërkombëtar në praktikë.

7. Konkluzione

Konkluzionet e këtij artikulli nxjerrin në pah se ndërhyrja e Shtetet e Bashkuara të Amerikës në Venezuela përfaqëson një rast kompleks dhe shumëdimensional që sfidon parimet themelore të së

[19] Alex J. Bellamy & Paul D. Williams, *The New Politics of Protection?*

[20] Charter of the United Nations parashikon se përdorimi i forcës lejohet vetëm në rast vetëmbrojtjeje ose me autorizim nga United Nations Security Council.

drejtës ndërkombëtare publike. Analiza tregon se ekziston një tension i vazhdueshëm ndërmjet respektimit të sovranitetit shtetëror dhe përpjekjeve për të justifikuar ndërhyrjen në emër të mbrojtjes së të drejtave të njeriut dhe të rendit demokratik. Mungesa e një autorizimi të qartë ndërkombëtar dhe interpretimet e ndryshme të normave juridike e bëjnë këtë ndërhyrje objekt debatesh të forta në doktrinën juridike dhe në praktikën ndërkombëtare.

Gjithashtu, studimi evidenton se ndërhyrjet ndërkombëtare, qofshin ato politike, ekonomike apo të natyrës tjetër, kanë pasoja të rëndësishme jo vetëm për shtetin në fjalë, por edhe për stabilitetin rajonal dhe rendin ndërkombëtar në tërësi. Rasti i Venezuelës tregon se masat e jashtme mund të kontribuojnë në thellimin e krizave të brendshme, duke ndikuar drejtpërdrejt në mirëqenien e popullsisë dhe në funksionimin e institucioneve shtetërore. Kjo situatë thekson nevojën për një qasje më të kujdesshme dhe më të koordinuar nga komuniteti ndërkombëtar.

Në përfundim, ky punim thekson rëndësinë e forcimit të mekanizmave ndërkombëtarë dhe të respektimit të normave juridike në trajtimin e krizave të tilla, duke kërkuar një balancë të qëndrueshme ndërmjet sovranitetit dhe mbrojtjes së të drejtave të njeriut. Rasti i Venezuelës mbetet një shembull i rëndësishëm për të kuptuar sfidat aktuale të së drejtës ndërkombëtare dhe nevojën për zhvillimin e një kuadri më të qartë dhe më efektiv për menaxhimin e ndërhyrjeve ndërkombëtare në të ardhmen.

Kriminaliteti digjital dhe sfidat e drejtësisë moderne: ndërmjet zhvillimit teknologjik dhe kufijve juridikë

Desara Brokaj

Program i Integruar i Ciklit të dytë "Master i Shkencave në Drejtësi"
Fakulteti i Shkencave Humane

Punim i paraqitur në Konferencën Shkencore Studentore

Abstrakt

Ky punim trajton fenomenin e kriminalitetit digjital dhe sfidat që ai paraqet për sistemin juridik në kontekstin e drejtësisë moderne. Zhvillimi i shpejtë i teknologjisë së informacionit dhe komunikimit ka krijuar mundësi të reja për kryerjen e veprave penale në hapësirën virtuale, duke sfiduar konceptet tradicionale të së drejtës penale dhe mekanizmat klasikë të ndjekjes penale. Në këtë kuadër, kriminaliteti digjital paraqitet si një fenomen kompleks, ndërkombëtar dhe në evoluim të vazhdueshëm, i cili kërkon përshtatje të vazhdueshme të kuadrit ligjor dhe institucional.

Studimi mbështetet në një qasje cilësore, përmes analizës juridike doktrinore dhe shqyrtimit të legjislacionit përkatës, duke identifikuar boshllëqet dhe sfidat kryesore në trajtimin e këtij fenomeni. Punimi analizon problematika të tilla si vështirësitë në mbledhjen dhe administrimin e provave digjitale, çështjet e juridiksionit në rastet ndërkombëtare, si dhe balancimin ndërmjet nevojës për siguri dhe mbrojtjes së të drejtave themelore të njeriut.

Një vëmendje e veçantë i kushtohet ndikimit të kriminalitetit digjital në parimet themelore të procesit penal, si dhe rolit të bashkëpunimit ndërkombëtar në luftën kundër këtij fenomeni. Në përfundim, argumentohet se sistemi juridik duhet të evoluojë në mënyrë të vazhdueshme për t'iu përgjigjur sfidave të epokës digjitale, duke garantuar njëkohësisht efikasitetin e drejtësisë dhe respektimin e të drejtave themelore.

Fjalë kyçe: *krimi kibernetik, provat digjitale, juridiksioni ndërkombëtar, të drejtat themelore të njeriut, sistemi i drejtësisë penale.*

1. Hyrje

Në epokën e digjitalizimit të përshpejtuar, zhvillimi i teknologjisë së informacionit dhe komunikimit ka transformuar rrënjësisht mënyrën se si ndërveprojnë individët, institucionet dhe shtetet. Megjithatë, krahas përfitimeve të shumta, ky zhvillim ka krijuar edhe një terren të ri për shfaqjen e formave të reja të kriminalitetit, të cilat kapërcejnë kufijtë tradicionalë të hapësirës dhe juridiksionit. Kriminaliteti digjital përfaqëson sot një nga sfidat më komplekse për sistemet juridike moderne, duke vënë në provë aftësinë e tyre për t'iu përgjigjur një realiteti teknologjik në evoluim të vazhdueshëm.

Ndryshe nga format tradicionale të kriminalitetit, veprat penale në hapësirën digjitale karakterizohen nga natyra e tyre ndërkombëtare, anonimiteti relativ i autorëve dhe shpejtësia me të cilën mund të kryhen dhe përhapen. Këto elemente e bëjnë të vështirë jo vetëm identifikimin dhe ndjekjen e autorëve, por edhe përcaktimin e juridiksionit dhe mbledhjen e provave në përputhje me standardet e procesit penal. Si rrjedhojë, sistemet juridike përballen me një hendek të dukshëm ndërmjet zhvillimit teknologjik dhe kapaciteteve ligjore për ta rregulluar atë.

Në këtë kontekst, lind nevoja për një analizë të thelluar të sfidave që kriminaliteti digjital paraqet për drejtësinë moderne, veçanërisht në raport me parimet themelore të së drejtës penale dhe të drejtave të njeriut. Balancimi ndërmjet nevojës për siguri dhe mbrojtjes së lirive individuale paraqitet si një nga çështjet më të ndjeshme, duke qenë se ndërhyrjet në hapësirën digjitale mund të cënojnë privatësinë, të drejtën për një proces të rregullt ligjor dhe parimin e proporcionalitetit.

Ky punim synon të analizojë fenomenin e kriminalitetit digjital dhe ndikimin e tij në sistemin juridik, duke u fokusuar në sfidat kryesore që lidhen me provat digjitale, juridiksionin ndërkombëtar dhe mbrojtjen e të drejtave themelore. Në mënyrë më specifike, studimi synon t'i përgjigjet pyetjes kërkimore: *deri në çfarë mase sistemi juridik është i përgatitur për t'u përballur me sfidat që paraqet kriminaliteti digjital në kontekstin e drejtësisë moderne?*

Përmes kësaj analize, synohet të evidentohet nevoja për përshtatje të vazhdueshme të kuadrit ligjor dhe institucional, në mënyrë që drejtësia të mbetet efektive në kushtet e transformimit digjital të shoqërisë.

1. Metodologjia

Ky punim mbështetet në një qasje cilësore, duke përdorur metodën e analizës juridike doktrinore si instrumentin kryesor të kërkimit. Analiza fokusohet në shqyrtimin e kuadrit ligjor dhe institucional që rregullon kriminalitetin digjital, si dhe në interpretimin e parimeve të së drejtës penale dhe të drejtave të njeriut në kontekstin e zhvillimeve teknologjike.

Në këtë kuadër, janë analizuar burime primare, përfshirë legjislacionin kombëtar dhe instrumentet ndërkombëtare që lidhen me luftën kundër kriminalitetit digjital, si dhe burime sekondare, si literatura shkencore dhe doktrina juridike përkatëse. Analiza është zhvilluar përmes metodave të interpretimit juridik, duke përfshirë interpretimin literal, sistematik dhe teleologjik, me qëllim evidentimin e boshllëqeve dhe sfidave në zbatimin e normave ekzistuese.

Gjithashtu, punimi përdor elemente të analizës krahasuese dhe kritike, për të vlerësuar nëse kuadri aktual juridik është i përshtatshëm për t'iu përgjigjur natyrës dinamike dhe ndërkombëtare të kriminalitetit digjital. Në këtë drejtim, një vëmendje e veçantë i kushtohet problematikave që lidhen me provat digjitale, juridiksionin ndërkombëtar dhe balancimin ndërmjet sigurisë dhe mbrojtjes së të drejtave themelore.

Metodologjia e ndjekur synon të ofrojë një analizë të thelluar dhe të argumentuar, duke identifikuar jo vetëm karakteristikat juridike të fenomenit, por edhe sfidat konkrete që paraqiten në praktikën e drejtësisë moderne.

2. Natyra dhe format e kriminalitetit digjital

Kriminaliteti digjital përfaqëson një kategori të re dhe në zhvillim të vazhdueshëm të veprave penale, e lidhur ngushtë me përdorimin e teknologjisë së informacionit dhe komunikimit. Ndryshe nga kriminaliteti tradicional, i cili zhvillohet në hapësira fizike dhe brenda kufijëve të përcaktuar territorialë, kriminaliteti digjital shfaqet në një mjedis virtual, ku kufijtë gjeografikë bëhen të paqartë dhe shpeshherë të parëndësishëm (European Union Agency for Cybersecurity, 2023). Kjo veçori e bën

atë një fenomen kompleks dhe sfidues për sistemet juridike moderne, duke kërkuar një rishikim të koncepteve tradicionale të territorit, juridiksionit dhe përgjegjësisë penale.

Një nga karakteristikat kryesore të kriminalitetit digjital është natyra e tij ndërkombëtare. Një veprim penal mund të kryhet nga një shtet, të ketë efekt në një shtet tjetër dhe të përfshijë infrastruktura teknologjike të shpërndara në disa juridiksione (United Nations Office on Drugs and Crime, 2021). Kjo situatë krijon vështirësi të konsiderueshme në përcaktimin e juridiksionit kompetent dhe në koordinimin ndërmjet autoriteteve shtetërore. Si rrjedhojë, kriminaliteti digjital kërkon një nivel të lartë bashkëpunimi ndërkombëtar dhe harmonizimi të legjislacioneve, gjë që shpesh pengohet nga dallimet ndërmjet sistemeve juridike dhe prioriteteve kombëtare (OECD, 2020).

Përveç dimensionit ndërkombëtar, kriminaliteti digjital karakterizohet edhe nga anonimiteti relativ që u ofron autorëve. Përdorimi i teknologjive si enkriptimi, rrjetet private virtuale dhe platformat anonime e bën të vështirë identifikimin e autorëve dhe mbledhjen e provave të besueshme (Maras, 2016). Ky anonimitet, i kombinuar me aksesin e lehtë në mjete teknologjike, ka ulur ndjeshëm barrierat për hyrjen në aktivitet kriminal, duke bërë që edhe individë pa njohuri të avancuara teknike të mund të përfshihen në aktivitete të paligjshme (Europol, 2022).

Format e kriminalitetit digjital janë të shumta dhe në evoluim të vazhdueshëm. Ndër më të përhapurat përfshihen sulmet kibernetike ndaj sistemeve informatike, mashtrimet online (phishing), vjedhja e identitetit dhe e të dhënave personale, si dhe shpërndarja e programeve të dëmshme (malware) (Yar & Steinmetz, 2019). Një zhvillim i rëndësishëm në vitet e fundit është rritja e sulmeve të tipit ransomware, ku të dhënat e viktimave bllokohen dhe kërkohet pagesë për rikthimin e aksesit, duke shkaktuar dëme të konsiderueshme ekonomike dhe institucionale (Europol, 2022).

Një dimension gjithnjë e më i rëndësishëm i kriminalitetit digjital lidhet me përdorimin e inteligjencës artificiale dhe teknologjive të avancuara. Këto përfshijnë krijimin e përmbajtjeve të manipuluara (deepfakes), automatizimin e sulmeve kibernetike dhe analizën e të dhënave për qëllime kriminale (Kshetri, 2019). Këto zhvillime rrisin ndjeshëm kompleksitetin e fenomenit dhe vështirësojnë identifikimin e kufijve ndërmjet veprimtarisë ligjore dhe asaj të paligjshme.

Një tjetër aspekt i rëndësishëm është shkalla dhe shpejtësia e përhapjes së kriminalitetit digjital. Ndryshe nga krimet tradicionale, të cilat kanë një ndikim të kufizuar në kohë dhe hapësirë, krimet digjitale mund të përhapen globalisht brenda sekondash, duke prekur një numër të madh viktimash (ITU, 2021). Kjo e bën reagimin institucional më të vështirë dhe kërkon zhvillimin e strategjive të reja për parandalimin dhe menaxhimin e rrezikut.

Ky studim argumenton se kriminaliteti digjital nuk përfaqëson vetëm një sfidë teknologjike, por një sfidë të thellë juridike dhe institucionale. Ai kërkon jo vetëm përditësim të vazhdueshëm të legjislacionit, por edhe rritje të kapaciteteve profesionale dhe teknike të institucioneve të drejtësisë. Për më tepër, ai nxit nevojën për një qasje të re në konceptimin e sigurisë dhe drejtësisë, ku bashkëpunimi ndërkombëtar dhe integrimi i teknologjisë në proceset juridike bëhen elementë thelbësorë për një reagim efektiv ndaj këtij fenomeni në rritje.

3. Sfidat juridike në drejtësinë moderne

Zhvillimi i kriminalitetit digjital ka nxjerrë në pah një sërë sfidash strukturore për sistemet juridike moderne, të cilat shpesh përballen me vështirësi në përshtatjen e normave dhe procedurave tradicionale me realitetin teknologjik. Një nga problematikat më të ndjeshme lidhet me natyrën e provave digjitale, të cilat janë lehtësisht të manipulueshme, të ndryshueshme dhe shpesh të shpërndara në sisteme të ndryshme informatike (Sepaha, 2025). Ruajtja e integritetit të tyre, garantimi i zinxhirit të ruajtjes (chain of custody) dhe vlerësimi i besueshmërisë së tyre në procesin penal përbëjnë sfida serioze për organet e hetimit dhe gjykatat. Në këtë drejtim, mungesa e standardeve të unifikuara procedurale mund të çojë në pasiguri juridike dhe në rrezikun e cënimit të drejtësisë procedurale (Rakha, 2024).

Një tjetër sfidë thelbësore lidhet me juridiksionin në rastet e kriminalitetit digjital. Për shkak të natyrës ndërkombëtare të këtyre veprave, shpesh është e paqartë se cili shtet ka kompetencë për ndjekjen penale të autorëve (European Union Agency for Cybersecurity, 2023). Kjo situatë krijon konflikte juridiksioni, vonesa procedurale dhe në disa raste boshllëqe në ndjekjen

penale. Në këtë kontekst, bashkëpunimi ndërkombëtar i institucionalizuar përmes instrumenteve si Konventa e Budapestit, merr një rëndësi të veçantë, pasi synon të harmonizojë qasjet dhe të lehtësojë bashkëpunimin ndërmjet shteteve (Council of Europe, 2001). Megjithatë, zbatimi praktik i këtyre mekanizmave shpesh përballet me kufizime që lidhen me sovranitetin shtetëror dhe dallimet ligjore (OECD, 2020).

Për më tepër, zhvillimi i shpejtë i teknologjisë krijon boshllëqe ligjore, pasi ligjvënësi nuk arrin gjithmonë të ndjekë ritmin e inovacionit (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2020).Kjo situatë çon në ekzistencën e zonave gri, ku sjellje të reja kriminale nuk adresohen qartë nga legjislacioni ekzistues. Në këtë kuadër, sistemet juridike detyrohen të mbështeten në interpretim analog ose zgjerues të normave ekzistuese, gjë që mund të ngrejë shqetësime në lidhje me parimin e ligjshmërisë dhe sigurisë juridike (Kshetri, 2019).

Një dimension tjetër i rëndësishëm lidhet me vështirësitë në identifikimin dhe ndjekjen e autorëve. Anonimiteti që ofron hapësira digjitale, i kombinuar me përdorimin e teknologjive të enkriptimit dhe platformave të decentralizuara, e bën hetimin penal më kompleks dhe shpesh më pak efektiv (Europol, 2022). Kjo kërkon jo vetëm mjete të reja teknike, por edhe zhvillimin e kapaciteteve profesionale brenda institucioneve të drejtësisë.

Gjithashtu, përdorimi i teknologjive të avancuara në hetimin penal, si mbikëqyrja elektronike dhe analizat e të dhënave, ngre shqetësime serioze në lidhje me të drejtat e njeriut. Ndërhyrjet në privatësi dhe përdorimi i të dhënave personale duhet të jenë në përputhje me parimet e proporcionalitetit dhe domosdoshmërisë, në mënyrë që të shmanget cënimi i të drejtave themelore (European Union Agency for Fundamental Rights, 2020). Në këtë drejtim, Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut ka theksuar vazhdimisht rëndësinë e mbrojtjes së privatësisë dhe kontrollit të masave të mbikëqyrjes (S. and Marper v. UK, 2008).

Nga analiza rezulton se sfidat juridike të kriminalitetit digjital nuk kufizohen vetëm në mungesën e rregullimit ligjor, por përfshijnë një transformim më të gjerë të mënyrës se si funksionon drejtësia moderne. Përballja efektive me këto sfida kërkon një qasje të integruar, që kombinon përditësimin e legjislacionit, zhvillimin e kapaciteteve teknike dhe forcimin e bashkëpunimit ndërkombëtar, duke garantuar njëkohësisht respektimin e parimeve themelore të shtetit të së drejtës.

4. Mbrojtja e të drejtave të njeriut në epokën digjitale

Një nga të drejtat më të prekura në kontekstin e kriminalitetit digjital është e drejta për privatësi. Monitorimi i komunikimeve elektronike, mbledhja dhe përpunimi i të dhënave personale, si dhe përdorimi i mjeteve të mbikëqyrjes digjitale, duhet të respektojnë standardet e proporcionalitetit, ligjshmërisë dhe domosdoshmërisë (European Union Agency for Fundamental Rights, 2020). Në mungesë të këtyre garancive, ekziston rreziku i krijimit të një mbikëqyrjeje të tepruar shtetërore, e cila cënon thelbin e të drejtës për jetën private dhe familjare.

Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut ka theksuar vazhdimisht rëndësinë e mbrojtjes së të dhënave personale dhe privatësisë, duke i konsideruar ato elemente thelbësore të të drejtave themelore. Në çështjen *S. and Marper v. United Kingdom*, Gjykata vlerësoi se ruajtja e të dhënave biometrike pa kufizime të qarta përbën ndërhyrje disproporcionale në të drejtën për privatësi, duke vendosur standarde të rëndësishme për mbrojtjen e të dhënave në kontekstin penal.

Një tjetër dimension i rëndësishëm lidhet me mbrojtjen e të dhënave personale në epokën digjitale. Rregullore si General Data Protection Regulation (GDPR) kanë vendosur standarde të avancuara për përpunimin e të dhënave, duke kërkuar transparencë, kufizim të qëllimit dhe siguri të lartë të informacionit. Megjithatë, zbatimi i këtyre standardeve në kontekstin e hetimeve penale mbetet një sfidë, pasi kërkon balancim të kujdesshëm ndërmjet nevojës për mbledhjen e provave dhe mbrojtjes së privatësisë së individit (OECD, 2020).

Përdorimi i teknologjive të avancuara në procesin penal, si analiza e të dhënave në shkallë të gjerë dhe inteligjenca artificiale, ngre shqetësime të reja në lidhje me drejtësinë procedurale dhe barazinë e palëve. Sistemet algoritmike mund të ndikojnë në vendimmarrje, por shpesh karakterizohen nga mungesa e transparencës dhe rreziku i paragjykimeve të integruara në modele (European Union Agency for Fundamental Rights, 2022). Kjo situatë mund të cënojë parime themelore si e drejta për një proces të rregullt ligjor dhe barazia para ligjit.

Një aspekt tjetër kritik lidhet me të drejtën për një proces të drejtë dhe të rregullt ligjor. Përdorimi i provave digjitale kërkon garantimin e të drejtës së palëve për t'i kundërshtuar dhe verifikuar ato në mënyrë efektive. Nëse procedurat e mbledhjes dhe analizimit të provave nuk janë transparente dhe të kontrollueshme, ekziston rreziku që të cenohen standardet e drejtësisë procedurale (United Nations Office on Drugs and Crime, 2021). Në këtë drejtim, European Court of Human Rights ka theksuar vazhdimisht rëndësinë e mbrojtjes së të drejtave procedurale edhe në kontekstin e përdorimit të teknologjive të reja.

Gjithashtu, zhvillimet digjitale kanë sjellë sfida të reja në lidhje me lirinë e shprehjes. Lufta kundër përmbajtjeve të paligjshme online dhe dezinformimit kërkon ndërhyrje nga shteti dhe platformat digjitale, por këto ndërhyrje duhet të jenë të balancuara për të mos kufizuar në mënyrë të pajustifikuar lirinë e shprehjes (United Nations, 2021). Kjo krijon një përballje të vazhdueshme ndërmjet kontrollit të përmbajtjes dhe mbrojtjes së lirive themelore.

Pra, mbrojtja e të drejtave të njeriut në epokën digjitale kërkon një qasje të integruar dhe dinamike, e cila kombinon rregullimin ligjor, kontrollin gjyqësor dhe zhvillimin e standardeve ndërkombëtare. Sfida kryesore për drejtësinë moderne qëndron në ruajtjen e një balancë të drejtë ndërmjet sigurisë dhe lirive individuale, në mënyrë që lufta kundër kriminalitetit digjital të mos çojë në dobësimin e vetë parimeve mbi të cilat ndërtohet shteti i së drejtës.

5. Kriminaliteti digjital në Shqipëri dhe sfidat e zbatimit në praktikë

Kriminaliteti digjital në Shqipëri ka njohur një rritje të ndjeshme në vitet e fundit, duke reflektuar trendet globale të zhvillimit të teknologjisë dhe të transformimit digjital të shoqërisë. Përhapja e shërbimeve online, digjitalizimi i administratës publike dhe përdorimi i gjerë i internetit kanë krijuar mundësi të reja për zhvillim, por njëkohësisht kanë rritur ndjeshëm ekspozimin ndaj rreziqeve kibernetike. Sipas Autoriteti Kombëtar për Sigurinë Kibernetike (AKSK), sulmet kibernetike dhe incidentet e sigurisë digjitale janë shtuar si në frekuencë, ashtu edhe në kompleksitet në territorin shqiptar.

Një moment kyç që evidentoi dobësitë strukturore të sistemit ishte seria e sulmeve kibernetike ndaj institucioneve publike në vitin 2022, të cilat prekën sisteme shtetërore dhe shërbime të rëndësishme për qytetarët. Këto sulme treguan se infrastruktura digjitale e shtetit mbetet e cënueshme dhe se mbrojtja ndaj kërcënimeve kibernetike kërkon jo vetëm investime teknike, por edhe një kuadër të fortë juridik dhe institucional. Në këtë kontekst, raportet e Europol (2022) theksojnë se shtetet me nivele të shpejta digjitalizimi, por me kapacitete të kufizuara sigurie janë më të ekspozuara ndaj sulmeve kibernetike.

Nga pikëpamja ligjore, Shqipëria ka bërë përpjekje të rëndësishme për të harmonizuar legjislacionin e saj me standardet ndërkombëtare. Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë përmban dispozita specifike që lidhen me krimet kompjuterike, duke përfshirë aksesin e paautorizuar në sisteme informatike, ndërhyrjen në të dhëna dhe mashtrimet kompjuterike. Për më tepër, Shqipëria është palë në Convention on Cybercrime (Konventa e Budapestit), e cila përbën instrumentin kryesor ndërkombëtar për luftën kundër kriminalitetit digjital (Council of Europe, 2001). Megjithatë, sfidat kryesore nuk qëndrojnë më në mungesën e rregullimit ligjor, por në zbatimin efektiv të tij në praktikë.

Një nga problemet më të rëndësishme lidhet me kapacitetet e kufizuara institucionale dhe teknike. Hetimi i krimeve digjitale kërkon ekspertizë të specializuar në fushën e teknologjisë së informacionit, si dhe mjete të avancuara për analizimin e provave elektronike. Sipas INTERPOL (2021), mungesa e trajnimit të specializuar dhe e burimeve teknologjike përbën një nga pengesat kryesore në luftën kundër kriminalitetit kibernetik në shumë vende në zhvillim, përfshirë edhe rajonin e Ballkanit.

Një tjetër sfidë lidhet me procedurat për mbledhjen dhe administrimin e provave digjitale. Në praktikë, shpesh hasen vështirësi në ruajtjen e integritetit të provave, në garantimin e zinxhirit të ruajtjes dhe në pranueshmërinë e tyre në gjykatë. Këto problematika ndikojnë drejtpërdrejt në efektivitetin e ndjekjes penale dhe në besimin e publikut në sistemin e drejtësisë. Siç theksohet nga United Nations Office on Drugs and Crime (2021), mungesa e standardeve të qarta procedurale për provat digjitale mbetet një sfidë globale.

Një dimension tjetër i rëndësishëm lidhet me ndërgjegjësimin e ulët të qytetarëve dhe bizneseve për rreziqet e kriminalitetit digjital. Mashtrimet online, phishing dhe abuzimet me të dhënat personale shpesh

ndodhin për shkak të mungesës së njohurive mbi sigurinë kibernetike. Në këtë drejtim, raportet e OECD (2020) theksojnë se edukimi dhe ndërgjegjësimi publik janë elementë kyç për parandalimin e kriminalitetit digjital.

Gjithashtu, bashkëpunimi ndërinstitucional dhe ndërkombëtar mbetet një sfidë e rëndësishme për Shqipërinë. Kriminaliteti digjital shpesh përfshin aktorë dhe infrastrukturë jashtë territorit kombëtar, duke kërkuar koordinim me autoritete të huaja dhe organizata ndërkombëtare. Megjithëse ekzistojnë mekanizma bashkëpunimi, si rrjetet ndërkombëtare të zbatimit të ligjit, zbatimi i tyre në praktikë shpesh përballet me pengesa procedurale dhe burokratike.

Kriminaliteti digjital në Shqipëri përfaqëson një sfidë në rritje që kërkon një qasje të integruar dhe afatgjatë. Përmirësimi i kuadrit ligjor duhet të shoqërohet me forcimin e kapaciteteve institucionale, investime në teknologji, trajnim të specializuar dhe rritje të ndërgjegjësimit publik. Vetëm përmes një reagimi të koordinuar dhe të balancuar mund të garantohet një përballje efektive me këtë fenomen, duke ruajtur njëkohësisht standardet e shtetit të së drejtës dhe mbrojtjen e të drejtave themelore.

6. Konkluzione

Analiza e kriminalitetit digjital dhe ndikimit të tij në drejtësinë moderne evidenton se sistemi juridik ndodhet përballë një transformimi të thellë, të diktuar nga zhvillimi i shpejtë dhe i vazhdueshëm i teknologjisë. Hapësira digjitale ka krijuar mundësi të reja për komunikim, zhvillim ekonomik dhe inovacion, por njëkohësisht ka gjeneruar forma të reja kriminaliteti që sfidojnë konceptet tradicionale të së drejtës penale dhe procedurës penale. Në këtë kuadër, kriminaliteti digjital nuk përbën thjesht një kategori të re veprash penale, por një fenomen kompleks që kërkon rikonceptimin e funksionimit të drejtësisë në tërësi.

Nga analiza rezulton se sfidat juridike janë të shumëfishta dhe ndërthuren në disa nivele. Natyra e provave digjitale paraqet vështirësi të konsiderueshme në aspektin e mbledhjes, ruajtjes dhe vlerësimit të tyre, duke kërkuar standarde të reja procedurale dhe kapacitete të avancuara teknike. Po ashtu, juridiksioni ndërkombëtar mbetet një nga problemet më komplekse, për shkak të karakterit ndërkufitar të kriminalitetit digjital dhe mungesës së një harmonizimi të plotë të legjislacioneve. Në të njëjtën kohë, boshllëqet ligjore të krijuara nga zhvillimi i shpejtë i teknologjisë e bëjnë të vështirë reagimin e menjëhershëm dhe efektiv të ligjvënësit.

Një element thelbësor që del në pah është tensioni i vazhdueshëm ndërmjet nevojës për siguri dhe detyrimit për të respektuar të drejtat themelore të njeriut. Përdorimi i mjeteve të avancuara të mbikëqyrjes dhe hetimit në hapësirën digjitale, ndonëse i nevojshëm për luftën kundër kriminalitetit, mund të çojë në ndërhyrje disproporcionale në privatësi, në cënimin e drejtës për një proces të rregullt ligjor dhe në rrezikun e diskriminimit algoritmik. Në këtë drejtim, garantimi i një balance të drejtë ndërmjet sigurisë dhe lirive individuale paraqitet si një nga sfidat më të rëndësishme për drejtësinë moderne.

Në këtë kontekst, roli i institucioneve të drejtësisë dhe i mekanizmave të kontrollit merr një rëndësi të veçantë. Gjykatat, veçanërisht në nivel kushtetues dhe ndërkombëtar, kanë një funksion kyç në interpretimin dhe mbrojtjen e të drejtave themelore, duke vendosur kufij të qartë për ndërhyrjet e shtetit në hapësirën digjitale. Po ashtu, bashkëpunimi ndërkombëtar dhe zbatimi efektiv i instrumenteve si Convention on Cybercrime mbeten elemente të domosdoshme për një luftë të koordinuar dhe efektive kundër kriminalitetit digjital.

Në raport me Shqipërinë, analiza tregon se, ndonëse janë ndërmarrë hapa të rëndësishëm për përafrimin e legjislacionit me standardet ndërkombëtare dhe për forcimin e kuadrit institucional, sfidat mbeten të theksuara në nivelin e zbatimit praktik. Rritja e incidenteve kibernetike dhe rastet konkrete të sulmeve ndaj infrastrukturës shtetërore kanë evidentuar nevojën për investime më të mëdha në sigurinë digjitale, për zhvillimin e kapaciteteve teknike dhe për përmirësimin e koordinimit ndërinstitucional. Gjithashtu, ndërgjegjësimi i ulët i publikut dhe mungesa e ekspertizës së specializuar mbeten faktorë që ndikojnë në efektivitetin e luftës kundër kriminalitetit digjital.

Në përfundim, mund të konstatohet se drejtësia moderne duhet të evoluojë në mënyrë të vazhdueshme për t'iu përgjigjur sfidave të epokës digjitale. Ky evolucion nuk duhet të kufizohet vetëm në përditësimin e legjislacionit, por duhet të përfshijë edhe zhvillimin e kapaciteteve institucionale, trajnimin e specialistëve dhe integrimin e teknologjisë në mënyrë të kontrolluar dhe të përgjegjshme. Në mënyrë të veçantë për Shqipërinë, kjo nënkupton nevojën për një qasje më të

koordinuar dhe strategjike, që lidh kuadrin ligjor me zbatimin efektiv në praktikë.

Në këtë mënyrë, sfida kryesore për të ardhmen nuk është vetëm ndërtimi i një sistemi drejtësie më efektiv, por edhe i një sistemi që ruan legjitimitetin e tij përmes respektimit të të drejtave të njeriut në një realitet gjithnjë e më të digjitalizuar, duke garantuar që zhvillimi teknologjik të shoqërohet gjithmonë me mbrojtje juridike dhe institucionale adekuate.

Ndikimi mjedisor i Inteligjencës Artificiale dhe kuadri ligjor shqiptar

Eden Sinanaj

Program i Integruar i Ciklit të dytë "Master i Shkencave në Drejtësi"
Fakulteti i Shkencave Humane

Punim i paraqitur në Konferencën Shkencore Studentore

Abstrakt

Ky punim trajton marrëdhënien midis zhvillimit të inteligjencës artificiale (AI) dhe ndikimit të saj në mjedis, duke analizuar sfidat që shoqërojnë përdorimin e teknologjive të avancuara. Inteligjenca artificiale është bërë një pjesë thelbësore e shoqërisë moderne, duke ndikuar në sektorë si arsimi, shëndetësia dhe administrata publike. Megjithatë, funksionimi i saj kërkon infrastrukturë të madhe teknologjike, si qendra të dhënash dhe pajisje harduerike, të cilat konsumojnë sasi të mëdha energjie dhe uji, duke kontribuar në ndotjen mjedisore dhe prodhimin e mbetjeve elektronike. Këto efekte e bëjnë të domosdoshëm analizimin e ndikimit të AI në të drejtën për një mjedis të pastër dhe të shëndetshëm.
Në këtë kontekst, Shqipëria po përballet me sfidën e integrimit të inteligjencës artificiale në kuadrin e saj ligjor dhe institucional, duke u përafruar me standardet e Bashkimit Europian, veçanërisht me Aktin për Inteligjencën Artificiale të BE-së. Megjithëse vendi ka bërë hapa në digjitalizim dhe ka miratuar strategji për zhvillim teknologjik, mungesa e një ligji specifik për AI dhe fokusi ende i kufizuar në ndikimin mjedisor mbeten problematika kryesore. Punimi thekson nevojën për një qasje më të balancuar, ku zhvillimi teknologjik të ecë paralelisht me mbrojtjen e mjedisit dhe zhvillimin e qëndrueshëm.

Fjalët kyçe: *Inteligjenca artificiale; Mjedisi; Zhvillimi I qëndrueshëm; Akti I AI; Shqipëria*

1. Hyrje

Zhvillimi i shpejtë i teknologjisë në dekadat e fundit ka transformuar në mënyrë të thellë mënyrën se si funksionojnë shoqëritë moderne. Një nga arritjet më të rëndësishme në këtë drejtim është inteligjenca artificiale (AI), e cila sot përdoret gjerësisht në sektorë të ndryshëm si administrata publike, shëndetësia, arsimi dhe industria. Kjo teknologji ka sjellë përfitime të mëdha në rritjen e efikasitetit dhe automatizimin e

proceseve, duke e bërë jetën e përditshme më të lehtë dhe më të shpejtë.Megjithatë, krahas avantazheve, inteligjenca artificiale shoqërohet edhe me sfida të rëndësishme, veçanërisht në aspektin mjedisor. Funksionimi i sistemeve të AI kërkon infrastrukturë të avancuar teknologjike, si qendra të mëdha të dhënash dhe pajisje kompjuterike që konsumojnë sasi të konsiderueshme energjie dhe burimesh natyrore. Kjo ngre shqetësime serioze mbi ndikimin e saj në mjedis dhe mbi qëndrueshmërinë afatgjatë të zhvillimit teknologjik.Në këtë kuadër, qëllimi i këtij punimi është të analizojë ndikimin e inteligjencës artificiale në mjedis, si dhe të shqyrtojë kuadrin ligjor në Shqipëri në lidhje me këtë teknologji, duke e krahasuar atë me standardet e Bashkimit Europian. Punimi synon të evidentojë sfidat ekzistuese dhe nevojën për një qasje më të balancuar midis inovacionit teknologjik dhe mbrojtjes së mjedisit.

2. Metodologjia

Ky punim është ndërtuar mbi një qasje cilësore (qualitative research), duke u fokusuar në analizën dhe interpretimin e literaturës ekzistuese dhe dokumenteve zyrtare. Metodologjia e përdorur bazohet kryesisht në shqyrtimin e burimeve akademike, raporteve ndërkombëtare, si dhe kuadrit ligjor kombëtar dhe europian që lidhet me mjedisin, digjitalizimin dhe inteligjencën artificiale.Në mënyrë më të detajuar, janë analizuar dokumente të Bashkimit Europian, përfshirë strategjitë dhe rregulloret që lidhen me inteligjencën artificiale dhe mbrojtjen e mjedisit, si dhe legjislacioni shqiptar në fuqi. Kjo ka lejuar një kuptim më të thelluar të mënyrës se si Shqipëria po përafrohet me standardet europiane dhe cilat janë boshllëqet kryesore në zbatimin e tyre. Gjithashtu, është përdorur një analizë krahasuese (comparative analysis) midis kuadrit ligjor Shqiptar dhe atij të Bashkimit Europian, me qëllim identifikimin e dallimeve në qasje, nivelin e zbatimit dhe efektivitetin e politikave ekzistuese. Kjo metodë ndihmon në evidentimin e sfidave kryesore që Shqipëria përballet në integrimin e teknologjive të reja, veçanërisht inteligjencës artificiale. Qëllimi i kësaj metodologjie është të ofrojë një vlerësim sa më të plotë dhe të strukturuar të ndikimit të inteligjencës artificiale në mjedis, si dhe të analizojë nivelin e përgatitjes së Shqipërisë për përballimin e sfidave që sjell kjo teknologji në aspektin ligjor, institucional dhe mjedisor.

3. Diskutimi

3.1. Ndikimi mjedisor i inteligjencës artificiale

Përshpejtimi I zhvillimit të madh të teknologjisë na ka sjellë risi të shumta, duke përbërë kështu një nga tiparet më dalluase të shoqërisë së sotme. Inteligjenca artficiale, është një prej një arritjeve më të avancuara teknologjike. Ajo I referohet sistemeve tekonologjike të cilat tregojnë sjellje inteligjente, kjo duke bërë analizimin e mjedisit të saj dhe duke marrë përsipër veprime në mënyrë për të arritur qëllime specifike. Këto sisteme bazohen në software duke vepruar në botën virtuale, pra zëri apo imazhet, po kemi edhe paisjet hardware si robotët, dronët apo makinat autonome.[21]
Megjithatë, kundër përfitimeve, përdorimi I saj në mënyrë të gjerë shoqërohet edhe me pasoja të rëndësishme mjedisore. Kjo sepse funksionimi sa më I mire I sistemeve të inteligjencës artificiale kërkon teknologji të avancuar, duke filluar nga qendrat e të dhënave e deri te paisjet e shumta harduerike, të cilat konsumojnë sasi të madhe energjie elektrike dhe uji të pastër. Për më tepër, prodhimi, përdorimi dhe asgjesimi I paisjve elektronike kontriubojnë në rritjen e ndotjes mjedisore dhe krijimin e mbetjeve elektronike, duke përbërë një rrezik serioz për ekosistemin dhe shëndetin e njeriut.
Këto zhvillime kanë ndikim të drejtpërdrejtë në të drejtën e njeriut për të jetuar në një mjedis të sigurt dhe të pastër, e cila lidhet ngushtë me të drejtën për jetë, shëndet dhe mirëqenie parashikuar ne Kartën e të Drejtave të Njeriut.[22] Një mjedis i ndotur cenon jo vetëm cilësinë e jetës së individit, por edhe aftësinë e shoqërisë për të garantuar zhvillim të qëndrueshëm dhe barazi ndër brezash. Në këtë kontekst, mbrojtja e mjedisit përbën një detyrim juridik për shtetin dhe një interes publik me rëndësi të veçantë.

[21] Independent high-level expert group on artificial intelligence set up by the European Commission 10 December 2019 https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/ai_hleg_definition_of_ai_18_december_1.pdf

[22] Universal Declaration of Human Rights https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights

Inteligjenca artificiale integruar pothuajse në çdo aplikacion dhe platformë digjitale, duke u shndërruar në një komponent thelbësor të shërbimeve publike dhe private. Ky zhvillim ka sjellë përfitime të konsiderueshme në rritjen e efikasitetit dhe lehtësimin e proceseve të përditshme, si për individët ashtu edhe për institucionet.

Një prompt, pra një kërkesë, një udhëzim, pyetje ose temë diskutimi që shkruhet në një mjet gjenerues të AI për të marrë përgjigje. Prompt writing përshkruan aftësine e hartimit dhe rafinimit të këtyre të dhënave për të udhëhequr mjetin e inteligjencës artificiale për të dhënë rezultate specifike. Prompt mund të jenë të shkurtra ose të detajuara kjo gjithmonë varet nga niveli I vështirësisë që kërkohet nga pyetja që bëhet.[23]

Por duke folur sesa I nevojtshëm është AI, sa I fuqishëm dhe sa shpejt është duke u rritur, ndryshimet e shumta që është duke sjellë dhe duke ndryshuar botën, ndoshta nuk përmendet fare çmimi që jepet për ta paguar. Dhe këtu nuk flasim për një shumë monetare por dëmet e shumta që po shkaktohen në mjedisin tonë. Sepse një prej parimeve kryesore nuk lidhet me dhënien e shumave monetare për të kompesuar dëmet por qëllimi është kthimi I mjedisit në gjendjen e mëparshme.

Mjedisi është gjithçka që ne na rrethon, bota natyrore, si gjallesat dhe jo të gjallat, si, uji, ajri, toka, bimët, kafshët dhe ekosistemet. Duke Iu referuar UNESCO termi "mjedis" i referohet kushteve përreth në të cilat ekzistojnë organizmat e gjallë, duke përfshirë elementët natyrorë dhe të krijuar nga njeriu. Ai përfshin komponentë të tillë si ajri, uji, toka dhe biodiversiteti, të cilët janë thelbësorë për mbështetjen e jetës.[24] Mjedisi është rezultat I ndërveprimeve të ndryshme të sistemeve tokësore ku përfshihen Gjeosfera, Biosfera, Hidrosfera dhe Atmosfera. Secila prej tyre luan një rol të rëndësishëm duke ndërvepruar me njëra tjtrën në mënyrën e funksionimit dhe qëndrushmërisë së mjedisit.[25]

Duke u konsideruar si gjëja më e rëndësishme ka një kontakt tepër të afërt me jetët tona, duke ndikuar jo vetëm fizikisht por edhe emocionalisht. Pa dashur ose edhe me dashje, neglizhencë, pakujdesi, shpërfillje jemi duke harruar se mjedisi nuk është vetëm yni. Në të jetojnë edhe gjallesa të tjera në ekosistemet e tyre përkatëse. Duke u munduar të bëjmë jetët tona më komode, jemi duke shkatërruar shtëpitë e mijrave kafshëve, duke mos kuptuar që në të njëjtën kohe jemi duke shkateruar kështu edhe zinxhirat natyror, të cilat janë të lidhura me njera tjetren, që do të thotë se herët a vonë, pa thënë që ka filluar që këto dëme do të ndikojnë edhe te ne.

Megjithatë sado që veprimet e vogla të njerzimit mund të jenë ndihmuese, përsëri është tepër e vështirë që e gjithë populla të bier në të njëtin mendim dhe të kontriubojë në kujdesin treguar mjedisin. Ka probleme tepër më të mëdha për të cilat kërkohet vëmendje më e madhe, uzinat, fabrikat, krijimi dita ditës I makinerive më të mëdha që janë duke harxhuar edhe më shumë burime natyrore, lëndët e para të krijuara pa ndërhyrjen e njeriut si benzina, metale, toka, era, uji dhe gjithcka mes tyre. Burimet e riperteritshme dhe burimet e pariprtrueshme.[26]

Çdo prompt që dërgohet kërkon ujë për të vazhduar punën. Uji është thelbësore për mbijetesën tonë. Është një burim tepër unik dhe i pazëvendësueshëm.[27] Ai luan një rol tepër të rëndësishme për nevojat jetike individuale por jo vetëm, ai formon shtyllen kurrizore të bujqësisë, energjisë si dhe rregullimin e klimës. Nxit rreshjet, ushqen bimësinë dhe mban nën kontrroll temperaturën e tokës. Veç saj, ajo shërben edhe si një habitat për çdo gjallese ujore përfshirë këtu edhe bimësinë ujore. Kështu mbrojtja e burimeve ujore nuk lidhet veç me ruajtjen e tyre por në të njëjtën kohë sigurimin për një zhvillim të qëndrueshëm[28] që nënkuptojmë aftësinë e brezave të tashëm për të përdorur burimet jetike por jo duke i perdorur ato në mënyrë që prej tyre brezat e ardhshëm të mos kënë mundësi ti përdorin ato. Kjo lidhur edhe me parimin e barazisë[29] por jo një barazi e plotë.

[23] Redquest, Elyse. "All Guides: Generative AI Prompt Writing: What Is a Prompt?" https://sheridancollege.libguides.com/gen-ai-prompt-writing-module/writing-effective-AI-prompts/what-is-a-prompt

[24] "What Is Environment? Meaning, Definition." https://www.unesco.org/en/query-list/e/environment.

[25] "What Is Environment - GreenCo ESG Advisory Sustainability Consulting." https://greenco-esg.com/environment/.

[26] "What Are Natural Resources?" *FutureLearn*. https://www.futurelearn.com/info/blog

[27] "It Is Important That We Take Care of Nature, of Rivers and Springs." https://www.unesco.org/en/articles/it-important-we-take-care-nature-rivers-and-springs-so-we-can-use-water.

[28] Nations, United. "Sustainability." United Nations, United Nations. https://www.un.org/en/academic-impact/sustainability.

[29] "The Principles of Equality and Non Discrimination, a Comparative Law Perspective - United States of America

Nëse kërkojmë që nëpërmjet ChatGPT të gjenerojmë një email me 100 fjalë, nga kjo konsumohet 519 mililitra ujë, pra diçka e ngjashme me një bidon uji. Nëse kjo gjë kërkohet një herë në javë për një vit kemi konsumimin e 27 litra ujë.[30] Pritet të kemi një konsumim prej 4.2-6.6 bilion metër kub të ujit deri në vitin 2027.[31]

Në një studim të bërë nga Instituti i energjisë dhe mjedisit PennState në lidhje me faktin se përse inteligjenca artificilae përdor kaq shumë energji arsyetohet se ftohja e sistemeve te inteligjenës artificiale kërkojnë një konsumimin të madh jo vetëm të ujit por edhe konsumim të energjisë, të cilat çojnë edhe në kërkesën për minerale tepër të veçantë që duke kërkuar kështu një përrllogaritje prej 800kg[32] të tyre duke u bazuar pikërisht në burimet natyrore. Gjithashtu sygjerohet edhe përse ideja që të kalohet nga përdorimi i enrgjisë të rinovueshme si ajo e diellit apo erës, në të njëjtën kohë edhe pse duket si një zgjidhje, kjo zgjidhje vazhdon të jetë momentale dhe përsëri e dëmshme për natyrën.[33]

Një kërkesë drejtuar ChatGPT në krahasim me një kërkesë drejtuar Google search deklaruar nga United Nations kërkon dhjetë here më shumë energji elektrike. Një email gjeneruar nëpërmjet ChatGPT me 100 fjalë kemi konsumimin e 0.14 kilowatt-hours (kWh) barazuar këtë me sa konsumojnë 14 drita LED për një orë. Çdo javë për një vit kërkon 7.5kWh e barazuar kjo me elektricitetin e konsumuar nga 9 shtëpi për një orë.[34]

3.2. Kuadri ligjor në Shqipëri në lidhje me mjedisin

Në Shqipëri kjo është një temë relativisht e re. Ndonëse tani më është bërë një mjet tepër i rëndësishëm në përditshmëri, shumë pak individë janë në dijeni të faktit që kjo teknologji mund të shkaktojë kaq shumë probleme në mjedis, duke shkaktuar kështu probleme direkt edhe në jetët tona. Megjithëse vendi ka ndërmarrë hapa të rëndësishëm për mbrojtjen e mjedisit duke qenë pjesë në marrëveshjet ndërkombëtare, por ende nuk kemi një kuadër ligjor i cili në mënyrë specifike të kemi të shfaqur ndikimin e inteligjencës artificiale në mjedis.

Mjedisi kërkon ndoshta një vëmendje tëpër të madhe. Kështu në nivel nërkombëtar kjo vëmendje ka nisur në shekullin e 19, kjo me formulimin e marrëveshjeve të para kushtuar mjedisit. Konventat më të hershme të Londrës për mbrojtjen e jetës së egër, ndjekur pas me ndryshimin e madh në vitet 1960 dhe në 1972 me dokumentin e parë ndërkombëtar, Deklarata e Stokholmit[35]. Zgjeruar më tepër me Raportin Brundland në vitin 1987[36]. Earth Summit 1992 në Rio duke prezantuar edhe marrëveshje të mëdha si UNFCCC[37] dhe Konventa për Diveristetin Biologjik. 2016[38] me marrëveshjen e Parisit[39] me synim në kufizimin e ngrohjes globale dhe duke i lidhur të drejtat e njeriut me ndryshimet klimatike.

Shqipëria është pjesë e një numri të konsiderueshmë të marrëveshjeve ndërkombëtare kushtuar mjedisit. Sipas raportit të Komisionit Europian në lidhje me Shqipërinë[40] deklarohet se në lidhje me kapitullin 27 pra në lidhje me mjedisin, Shqipëria është në një faze mesatare përgatitjeje. Harmonizimi i ligjeve me

|Think Tank | European Parliament." https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU(2021)689375.

[30] Verma, P. and Tan, S. (2024). A bottle of water per email: the hidden environmental costs of using Al chatbots. washingtonpost.com

[31] Nations, United. "Artificial Intelligence: How Much Energy Does AI Use?" *United Nations Western Europe*, April 7, 2025. https://unric.org/en/artificial-intelligence-how-much-energy-does-ai-use/.

[32] Ibid

[33] "AI's Energy Demand: Challenges and Solutions for a Sustainable Future." April 8, 2025. https://iee.psu.edu/news/blog/why-ai-uses-so-much-energy-and-what-we-can-do-about-it.

[34] Nations, United. "Artificial Intelligence: How Much Energy Does AI Use?" *United Nations Western Europe*, April 7, 2025. https://unric.org/en/artificial-intelligence-how-much-energy-does-ai-use/.

[35] Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment- Stockholm 1972 https://legal.un.org/avl/pdf/ha/dunche/dunche_e.pdf

[36] The Brundtland Report 1987 https://www.un.org/esa/sustdev/csd/csd15/media/backgrounder_brundtland.pdf

[37] "UNFCCC." https://unfccc.int/.

[38] Unit, Biosafety. "The Convention on Biological Diversity." Secretariat of the Convention on Biological Diversity. https://www.cbd.int/convention.

[39] Adoption of the Paris Agreement 2016 https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf

[40]Albania 2025 Report Communication form the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions fq 17 https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/fe9138b7-90fe-4277-a12c-3a03f6d1957f_en?filename=albania-report-2025.pdf

standartet e Bashkimit Europian është duke ecur me hapa të mëdha, ajo ku qëndron problemi është te fakti se zbatimi i tyre mbetet akoma një problem. Strategjitë janë të shumta megjithatë zbatimi i tyre është i kufizuar, kjo lidhur ngushtësisht edhe me mungesën e fondeve kombëtare, duke bërë kështu mbështetjen e saj kryesore donatorët ndërkombëtar si dhe fondet e Bashkimit Europian.

Kushtetuta e Shqipërisë në nenin 56 : *Kushdo ka të drejtë të informohet për gjendjen e mjedisit dhe për mbrojtjen e tij*[41]

Gjithashtu, në nenin 59 parashikohen objektivat sociale dhe në pikën d) përcaktohet synimi *për një mjedis të shëndetshëm dhe ekologjik që do të jetë i përshtatshëm edhe për brezat e tjerë në të ardhmen.*

1. Shteti, brenda kompetencave kushtetuese dhe mjeteve që disponon, si dhe në plotësim të nismës dhe të përgjegjësisë private, synon:

a) punësimin në kushte të përshtatshme të të gjithë personave të aftë për punë;

b) plotësimin e nevojave të shtetasve për strehim;

c) standardin më të lartë shëndetësor, fizik e mendor, të mundshëm;

ç) arsimimin dhe kualifikimin sipas aftësive të fëmijëve dhe të të rinjve, si dhe të personave të pazënë me punë;

d) një mjedis të shëndetshëm dhe ekologjikisht të përshtatshëm për brezat e sotëm dhe të ardhshëm;

dh) shfrytëzimin racional të pyjeve, ujërave, kullotave dhe burimeve të tjera natyrore mbi bazën e parimit të zhvillimit të qëndrueshëm;

e) përkujdesjen dhe ndihmën për të moshuarit, jetimët dhe invalidët;

ë) zhvillimin e sportit dhe të veprimtarive ripërtëritëse;

f) riaftësimin shëndetësor, edukimin e specializuar dhe integrimin në shoqëri të të paaftëve, si dhe përmirësimin në vazhdimësi të kushteve të tyre të jetesës;

g) mbrojtjen e trashëgimisë kombëtare, kulturore dhe kujdesin e veçantë për gjuhën shqipe.

3. Përmbushja e objektivave socialë nuk mund të kërkohet drejtpërdrejt në gjykatë. Ligji përcakton kushtet dhe masën në të cilat mund të kërkohet realizimi i këtyre objektivave.[42]

Megjithatë mbrojtja e mjedisit në Shqipëri rregullohet nga disa akte ligjore të cilat kanë të vetmin qëllim kryesor lidhur me mbrojtjen e mjedisit, parandalimin e rreziqeve dhe ruajtjen e burimeve natyrore. Përmendim këtu ligjin nr. 10431/2011 "Për mbrojtjen e mjedisit" me fokus kryesor pikërisht mbrojtjen e mjedisit, ruajtjen, përmirësimin dhe parandalimin e rreziqeve ndaj jetës dhe shëndetit të njeriut.[43] Ajo parashikon parimet bazë të mbrojtjes së mjedisit si Parimi i zhvillimit të qëndrueshëm, parandalimi dhe marrja e masave paraprake, parimi i zëvendësimit dhe/ose kompesimit, parimi i qasjes së integruar, parimi i përgjegjësisë së ndërsjelltë dhe bashkëpunimit, parimi "Ndotësi paguan", parimi i të drejtës së informimit dhe pjesëmarrjes së publikut duke veçuar parimin e ruajtjes së burimeve natyrore që konsiston si më poshtë:

Neni 8 : *Mbrojtja e mjedisit realizohet duke ruajtur njëkohësisht burimet natyrore, përmes kursimit, përdorimit të efektshëm apo zëvendësimit të lëndëve të para natyrore e të materialeve të përftuara prej tyre dhe ripërdorimit, riciklimit e rikuperimit të mbetjeve.*

Autoritetet publike, përmes hartimit, miratimit dhe zbatimit të akteve normative, strategjive, planeve, programeve e projekteve, brenda kompetencave të tyre, nxitin marrjen e masave dhe kryerjen e veprimtarive për mbrojtjen e burimeve natyrore[44]

Një parim lidhur ngushtësisht me synimin për të bërë mbrojtjen nga shfrytëzimi në mënyrë të pakontrrolluar dhe në pakujdesi të burimeve si uji, toka, ajri dhe pyjet. Pra në mënyrë që ato të mos dëmtohen deri në atë masë sa të jemi përpara faktit që ato të mos riprodhohen më. Siguron që edhe brezat e ardhshëm të kenë mundësi të përfitojnë në këto burime. Pra lidhur ngushtësisht me parimin e zhvillimit të qëndrueshëm:

Neni 6 :*Autoritetet publike, përmes hartimit, miratimit dhe zbatimit të akteve normative, strategjive, planeve, programeve e projekteve brenda kompetencave të tyre, nxitin zhvillimin e qëndrueshëm ekonomik dhe shoqëror, duke përdorur burimet natyrore në atë mënyrë që të plotësohen nevojat aktuale dhe të ruhet mjedisi, pa*

[41] "Kushtetuta e Perublikës së Shqipërisë - Qendra e Botimeve Zyrtare." https://qbz.gov.al/preview/635d44bd-96ee-4bc5-8d93-d928cf6f2abd.

[42] Ibid

[43]Ligji nr. 10431/2011 "Për mbrojtjen e mjedisit" https://faolex.fao.org/docs/pdf/alb112561.pdf

[44] Ibid

cenuar mundësinë e brezave të ardhshëm për të plotësuar nevojat e tyre.[45]

Një nga institucionet më të përmendura Agjencia Kombëtare e Mjedisit si një institucion publik që ushtron veprimtarinë e tij nëpërmjet katë agjencive rajonale të mjedisit. Qëllimi i saj lidhet me mbrojtjen, rujatjen dhe përmirësimin e mjedisit për të siguruar parandalimin dhe pakësimin e të gjitha rreziqeve ndaj jetës së njeriut si dhe përdorimin e matur të natyrës dhe të burimeve të saj. Ajo merret me monitorimin, dhënien e lejeve mjedisore, mbledhjen e të dhënave dhe kontrrollimin e zbatueshmërisë së ligjit. Në faqen zyrtare të saj paraqiten të gjitha informacionet kryesore të nevojshme për çdo problematikë që është shqetësuese në mjedis.[46]

Nga ana tjetër ligji nr 10433/2011 "Për inspektimin në Republikën e Shqipërisë"[47] nëpërmjet së cilit caktohet mënyra se si zhvillohen kontrrollet. Ai rregullon kompetencat e inspektorëve dhe vendos procedurat për marrjen e masave administrative në rast shkeljesh.

Neni 4** : **Qëllimi i inspektimit

1. Inspektimi ka për qëllim mbrojtjen e interesit publik dhe të interesave të ligjshëm të personave fizikë e juridikë.

2. Qëllimi i veprimtarisë së inspektimit arrihet nëpërmjet:

a) vlerësimit të respektimit të kërkesave ligjore nga subjekti i inspektimit;

b) dokumentimit të praktikave të mira në respektimin e kërkesave ligjore dhe përhapjen e tyre;

c) këshillimit të subjektit të inspektuar për zbatimin sa më korrekt të kërkesave ligjore;

ç) urdhërimit të korrigjimit të shkeljeve të kërkesave ligjore dhe eliminimit të pasojave që rrjedhin prej tyre;

d) dhënies së dënimeve dhe marrjes së masave të tjera administrative për shmangien e rreziqeve që mund t'u shkaktohen interesit publik dhe interesave të ligjshëm të personave fizikë dhe juridikë, të parashikuar nga ky ligj apo legjislacioni i posaçëm.[48]

Në aspektin mjedisor këtë detyrë e ushtron Inspektoriati Shtetëror i Mjedisit, Pyjeve dhe Ujërave.[49] i cili kontrrollon ndotjen si dhe bën mbikqyrjen e të gjitha aktiviteteve që kanë ndikim në mjedis. Kontrrollojnë ndotjen e ajrit, ujit dhe tokës; menaxhimin e mbetjeve; respektimin e lejeve mjedisore si dhe aktivitetet industrial. Në të gjitha rastet kur kemi të bëjmë me shkelje kemi edhe vendosjen e gjobave.

3.3. Në lidhje me inteligjencën artificiale

Shumë sektorë si arsimi, shëndetësia si dhe shërbimet digjitale janë duke përdorur dita ditës inteligjencën artficiale kjo që të bërë analizimin e të dhënave si dhe përmirësime. Por jo vetëm, më 19 janar të 2025 kemi vendosjen e Diellës si Ministre e Shtetit për Inteligjencën Artificiale duke e cuar Shqipërinë drejt institucionalizmit të teknologjive të avancuar. Me qëllim lehtësimin e aksesit në shërbimet publike për të gjithë qytetarët. [50]

Shqipëria ende nuk ka një legjislacion kushtuar vecanërisht inteligjencës artificiale, kështu ajo rregullohet nëpërmjet ligjeve që lidhen me të dhënat personale, siguria kibernetike, shërbimet social, konsumatorët si dhe sektorë të ndryshëm ekonomikë.[51]

Modeli që është në pritje dhe bisedime të vazhdueshme për tu ndjekur dhe për tu bërë baza ligjore për inteligjncën artificiale në Shqipëri, Akti I inteligjencës Artificiale I Bashkimit Europian në 2024[52]. Ajo është rregullorja e parë për inteligjencën artificiale duke patur në përmbajtjen e tij tre kategoritë kryesore të rrezikut të inteligjencës artificiale.

- Rrezik të pranueshëm
- Rrezik të lartë
- Aplikacionet që nuk janë kategorizuar si me rrezik tepër të lartë

Por në një këndvështrim më të detajuar e shohim Aktin

[45] Ligji nr. 10431/2011 "Për mbrojtjen e mjedisit" https://faolex.fao.org/docs/pdf/alb112561.pdf

[46] "Agjencia Kombetare e Mjedisit." https://akm.gov.al/.

[47] Ligji nr.10433, date 16.06.2011 "Për inspektimin në republikën e Shqipërisë" https://faolex.fao.org/docs/pdf/alb133380.pdf

[48] Ibid

[49] Rregullore e brendshme e dates 15.08.2014 "Për organizimin dhe funskionimin e inspektioratit shtetëror të mjedisit, pyjeve dhe ujërave në nivel qëndror dhe rajonal" https://publeaks.al/wp-content/uploads/2016/12/485.pdf

[50] "Diella." *Qeveria Shqiptare Keshilli i Ministrave*. https://www.kryeministria.al/ministrat/diella/.

[51] "AI Laws and Regulation in Albania." https://cms.law/en/int/expert-guides/ai-regulation-scanner/albania.

[52] *EU Artificial Intelligence Act | Up-to-Date Developments and Analyses of the EU AI Act*. https://artificialintelligenceact.eu/.

për Inteligjencën Artificiale se pavarësisht faktit që synimi kryesor lidhet me mbrojtjen e mjedisit por kjo mbrojtje më shumë orientuar drejt mbrojtjes se të drejtave të njeriut ku ky përqëndrim duhet të qe më tepër drejt mjedisit.

Në një fjalim të ministrit të turizmit, kulturës dhe sporteve thkeson të gjitha synimet e Shqipëris për tu bërë një qendër rajonale për teknologjinë dhe inovacionin. Duke theksuar forcimin e marrëveshjes Shqipëri Francë 2025. Veç saj duke e parë inteligjencën artificiale si teknologji kyçe për shëndetësinë, finanacat, transportin si dhe bujqësinë duke i kushtuar rëndësi etikës, transparencës dhe sigurisë së të dhënave. Gjithashtu synimi që Shqipëria të bëhet një qendër e inteligjencës artificiale të gjelbër në Ballkan, kjo duke përdorur energji të pastër, duke përcaktuar vendodhje strategjike.[53]

4. Konkluzione

Inteligjenca artificiale përfaqëson një nga zhvillimet më të rëndësishme teknologjike të kohëve moderne, duke sjellë ndryshime të thella në mënyrën e funksionimit të shoqërisë, ekonomisë dhe shërbimeve publike. Ajo ka kontribuar në rritjen e efikasitetit, automatizimin e proceseve dhe përmirësimin e vendimmarrjes në shumë sektorë, por njëkohësisht ka krijuar edhe sfida të reja që lidhen me mjedisin dhe qëndrueshmërinë afatgjatë.

Një nga gjetjet kryesore të këtij punimi është se zhvillimi dhe përdorimi i inteligjencës artificiale shoqërohet me një konsum të lartë të energjisë, ujit dhe burimeve natyrore, si dhe me rritjen e mbetjeve elektronike. Këto faktorë ndikojnë drejtpërdrejt në ndotjen mjedisore dhe e bëjnë të domosdoshme marrjen e masave për një përdorim më të përgjegjshëm të teknologjisë.

Në rastin e Shqipërisë, megjithëse është bërë progres në fushën e digjitalizimit dhe përafrimit me standardet e Bashkimit Europian, kuadri ligjor për inteligjencën artificiale mbetet ende i paplotë dhe nuk trajton në mënyrë specifike ndikimin e saj në mjedis. Kjo tregon nevojën për zhvillimin e politikave më të qarta dhe më të integruara që lidhin inovacionin teknologjik me mbrojtjen e mjedisit.

Në përfundim, mund të thuhet se e ardhmja e inteligjencës artificiale duhet të orientohet drejt një modeli të qëndrueshëm zhvillimi, ku progresi teknologjik të ecë paralelisht me mbrojtjen e burimeve natyrore dhe respektimin e parimeve mjedisore. Vetëm në këtë mënyrë mund të garantohet një ekuilibër midis inovacionit dhe mirëqenies së brezave të ardhshëm.

[53] "Ministria e Ekonomisë Dhe Inovacionit." https://ekonomia.gov.al/newsroom/java-franko-shqiptare-per-inteligjencen-artificiale-green-ai/.

Ndarja e pushteteve në sfidë mes parimit kushtetues dhe realitetit politik

Florida Çelaj

Program i Integruar i Ciklit të dytë "Master i Shkencave në Drejtësi"
Fakulteti i Shkencave Humane

Punim i paraqitur në Konferencën Shkencore Studentore

Abstrakt

Ky punim trajton parimin e ndarjes së pushteteve si një element themelor të shtetit të së drejtës dhe si një mekanizëm kyç për garantimin e funksionimit demokratik të institucioneve shtetërore. Qëllimi kryesor është të analizohet evoluimi dhe zbatimi praktik i këtij parimi në sisteme të ndryshme kushtetuese, me fokus të veçantë në modelin amerikan dhe atë shqiptar, si dhe të evidentohen sfidat që shfaqen në praktikën bashkëkohore. Punimi shqyrton mënyrën se si ndarja e pushteteve dhe parimi i kontrollit dhe balancimit (checks and balances) funksionojnë në realitet, duke theksuar rolin e institucioneve kushtetuese në ruajtjen e ekuilibrit ndërmjet pushtetit legjislativ, ekzekutiv dhe gjyqësor. Gjithashtu, analizohet se si ndërhyrjet e ndërsjella ndërmjet pushteteve mund të ndikojnë në funksionimin e shtetit të së drejtës dhe në pavarësinë institucionale. Përmes një qasjeje krahasuese dhe analitike, punimi synon të tregojë se, ndonëse parimi i ndarjes së pushteteve është i sanksionuar në shumicën e kushtetutave moderne, zbatimi i tij në praktikë mbetet sfidues dhe i varur nga kultura politike, stabiliteti institucional dhe respektimi i kufijve kushtetues.

***Fjalët kyçe**: Konflikt institucional, "Checks and balances", absolutizmi, balancimi i pushteteve, autoritet shtetëror.*

1. Hyrje

Ky punim trajton parimin e ndarjes së pushteteve si një nga shtyllat themelore të shtetit modern dhe të shtetit të së drejtës, duke u fokusuar jo vetëm në origjinën e tij historike, por më shumë në zhvillimin dhe zbatimin praktik në sisteme të ndryshme kushtetuese dhe në sfidat që ai has në realitetin bashkëkohor. Megjithëse ky parim u formësua si një reagim ndaj përqëndrimit të pushtetit në periudhën e absolutizmit dhe u konceptua teorikisht nga Montesquieu si një mekanizëm për

garantimin e lirisë dhe parandalimin e abuzimit me autoritetin shtetëror, rëndësia e tij qëndron kryesisht në mënyrën se si ai funksionon sot në praktikë dhe në aftësinë e institucioneve për ta respektuar dhe zbatuar atë në mënyrë efektive. Në këtë kuptim, analiza nuk kufizohet në aspektin teorik, por shtrihet në mënyrën se si ndarja e pushteteve është e institucionalizuar në kushtetuta të ndryshme, si në Shtetet e Bashkuara të Amerikës me sistemin e balancave dhe kontrollit, ashtu edhe në Shqipëri me modelin parlamentar dhe rolin e institucioneve kushtetuese. Për më tepër, punimi shqyrton edhe tensionet dhe sfidat që lindin në praktikë, kur kufijtë midis pushteteve bëhen të paqartë ose kur një pushtet tenton të ushtrojë ndikim mbi tjetrin, duke rrezikuar ekuilibrin institucional. Në këtë mënyrë, theksi vihet te funksionimi real i parimit të ndarjes së pushteteve, te efektiviteti i mekanizmave të kontrollit dhe balancimit, si dhe te roli i gjykatave kushtetuese në garantimin e respektimit të Kushtetutës dhe mbrojtjen e autonomisë së çdo pushteti.

2. Diskutim

2.1. Nga absolutizmi drejt ndarjes së pushteteve

Gjatë historisë së zhvillimit të shteteve moderne, veçanërisht në Europë dhe më gjerë, pushteti politik ka kaluar nëpër forma të ndryshme organizimi. Në periudhat e hershme të shtetformimit dominonte sistemi i pushtetit absolut, ku i gjithë autoriteti shtetëror ishte i përqendruar në duart e një sundimtari të vetëm, zakonisht një mbreti. Në këtë sistem, nuk ekzistonte ndarja e pushteteve dhe institucionet shtetërore vepronin nën kontrollin e drejtpërdrejtë të monarkut.Ky përqendrim i pushtetit solli shpesh abuzime, mungesë lirish politike dhe pabarazi shoqërore.

Një nga figurat më të rëndësishme të absolutizmit ishte Louis XIV, i cili sundoi Francën nga viti 1643 deri në vitin 1715. Gjatë sundimit të tij, ai arriti të përqendrojë të gjithë pushtetin shtetëror në duart e monarkut, duke krijuar një sistem të centralizuar dhe të kontrolluar në mënyrë të plotë nga kurora mbretërore[54]. Louis XIV krijoi një nga format më të konsoliduara të absolutizmit në histori, duke u bërë simbol i përqendrimit të pushtetit shtetëror, i shprehur edhe në idenë e njohur: "Shteti jam unë".

Ndryshe nga Franca, Anglia ndoqi një zhvillim politik të ndryshëm. Gjatë sundimit të Charles I, u tentua vendosja e një pushteti monarkik të fortë dhe të pakufizuar. Megjithëse në Angli ekzistonte Parlamenti, Charles I e kufizoi rolin e tij dhe qeverisi në mënyrë të pavarur për një periudhë të gjatë, duke përqendruar pushtetin në duart e monarkut. Megjithatë, ky model qeverisjeje u kundërshtua ashpër nga Parlamenti anglez. Nën udhëheqjen e Oliver Cromë ell, shpërtheu Lufta Civile Angleze, e cila përfundoi me fitoren e forcave parlamentare dhe ekzekutimin e mbretit në vitin 1649[55].

2.2. Teoria e ndarjes së pushteteve sipas Montesquieu

Teoria e plotë e ndarjes së pushteteve u formulua nga Montesquieu në veprën e tij "Shpirti i ligjit" (1748). Në kapitullin e 6 te kesaj veper ai ka ber nje ndarje te qarte te tre pushteteve.

> *" Në çdo qeveri ekzistojnë tre lloje pushtetesh: legjislativi; ekzekutivi në lidhje me gjërat që varen nga ligji i kombeve; dhe ekzekutivi në lidhje me çështjet që varen nga ligji civil".*[56]

Sipas Montesquieu, këto tre funksione duhet të ushtrohen nga organe të ndryshme dhe të pavarura nga njëra-tjetra, në mënyrë që të shmanget përqendrimi i pushtetit në një dorë të vetme. Ai argumenton se liria politike e qytetarëve varet drejtpërdrejt nga ekzistenca e një sistemi të tillë ndarjeje dhe balancimi të pushteteve. Kur legjislativi dhe ekzekutivi bashkohen në të njëjtin institucion ose person, krijohet rreziku i nxjerrjes dhe zbatimit të ligjeve në mënyrë arbitrare, gjë që çon në humbjen e lirive individuale. Po ashtu, nëse

[54]The Reign of Louis XIV (1643-1715): An Overvieë , University of Kentucky, Department of History, https://history.as.uky.edu/reign-louis-xiv-1643-1715-overview.

[55]Revolution and civil ë ar, UK Parlament, 2026. https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/legislativescrutiny/act-of-union-1707/overview/revolution-and-civil-war/.

[56]Baron de Montesquieu, The Spirit of Laë s, përkth. Thomas Nugent, volum 2, Neë York, The Colonial Press, 1899, fq 151. https://archive.org/details/spiritoflaws01montuoft/page/150/mode/2up.

pushteti gjyqësor nuk është i ndarë nga dy të tjerët, drejtësia mund të përdoret si instrument shtypjeje dhe jo si garantuese e ligjit[57]. Përmes analizës së sistemeve politike të kohës së tij, Montesquieu vëren se regjimet ku pushtetet janë të përqendruara priren të shndërrohen në forma despotike të qeverisjes, ndërsa ato ku ekziston ndarje dhe kontroll i ndërsjellë midis pushteteve krijojnë kushte për një qeverisje të moderuar dhe më të qëndrueshme. Për këtë arsye, ai e konsideron ndarjen e pushteteve si mekanizmin më të rëndësishëm për ruajtjen e lirisë politike dhe parandalimin e abuzimit me autoritetin shtetëror.

Sipas vlerësimit tim, teoria e ndarjes së pushteteve, për kohën në të cilën u formulua, përbënte një zhvillim të avancuar dhe me rëndësi të madhe për organizimin e shtetit. Pas një periudhe të gjatë të dominimit të absolutizmit, i cili kishte dobësuar mekanizmat e kontrollit dhe balancimit të pushtetit, kjo teori paraqiti një model të ri që synonte vendosjen e ekuilibrit dhe harmonisë në qeverisje. Ndarja e pushteteve në organe të ndryshme kontribuon në funksionimin më efikas të shtetit dhe shoqërisë, pasi siguron shpërndarjen e kompetencave ndërmjet institucioneve që hartojnë ligjet, i zbatojnë ato dhe japin drejtësi në rast shkeljeje. Një organizim i tillë rrit besimin e qytetarëve në institucionet shtetërore dhe në sistemin e drejtësisë. Megjithatë, ky funksionim mbetet efektiv vetëm nëse këto organe veprojnë në mënyrë të pavarur dhe të paanshme ndaj njëra-tjetrës. Në të kundërt, ndërhyrja dhe ndikimi i ndërsjellë mund të çojnë në pasoja të rënda për sistemin demokratik, duke rrezikuar madje rikthimin e formave të përqendrimit të pushtetit të ngjashme me ato të absolutizmit.

2.3. Ndarja e pushteteve në Kushtetutat e SHBA-së dhe Shqipërisë: një analizë krahasuese

2.3.1. Ndarja e pushteteve në Kushtetutën e SHBA-së

Me kalimin e viteve, teoria e Montesquieu u adoptua nga shumë shtete, të cilat e përfshinë atë në kushtetutat e tyre dhe në parimet bazë mbi të cilat u ndërtua më vonë legjislacioni i tyre. Një nga vendet që jo vetëm e adoptoi këtë teori, por edhe e zhvilloi më tej, ishin Shtetet e Bashkuara të Amerikës. Në Kushtetutën e tyre të vitit 1787, ato krijuan një sistem federal me një qeveri kombëtare të përbërë nga tre pushtete të ndara. Në nenet I, II dhe III të saj, Kushtetuta e SHBA-së përcakton se pushteti legjislativ ushtrohet nga Kongresi, i përbërë nga Dhoma e Përfaqësuesve dhe Senati[58]; pushteti ekzekutiv ushtrohet nga Presidenti,[59] ndërsa pushteti gjyqësor ushtrohet nga Gjykata e Lartë dhe gjykatat e tjera të krijuara nga Kongresi[60].

Megjithatë, SHBA-ja nuk është kufizuar vetëm në ndarjen e qartë të pushteteve, por ka zhvilluar edhe parimin e "checks and balances" (kontrollit dhe balancimit), një nga parimet më të rëndësishme që shoqëron ndarjen e pushteteve. Sipas këtij parimi, pushtetet, megjithëse të ndara dhe me kompetenca të ndryshme, janë të ndërvarura dhe ushtrojnë kontroll mbi njëra-tjetrën.

2.3.2. Ndarja e pushteteve në Kushtetutën e Republikës së Shqipërisë

Shqipëria, pas shpalljes si shtet i pavarur, adoptoi modele të organizimit të qeverisjes të frymëzuara nga vendet perëndimore. Megjithatë, nga analiza e zhvillimeve historike vihet re se, edhe pse në nivel kushtetues parashikohej parimi i ndarjes së pushteteve dhe pavarësia e gjyqësorit, në praktikë këto parime shpesh nuk gjenin zbatim të plotë. Pavarësisht përpjekjeve të monarkisë për ta paraqitur shtetin si të bazuar në parime demokratike, veprime dhe akte konkrete, si dekretet e ndërmarra në atë periudhë, tregonin të kundërtën. Më tej, gjatë periudhës së regjimit komunist, kjo situatë u thellua edhe më shumë, pasi kushtetutat e asaj kohe afirmuan parimin e unitetit të pushtetit, duke e vendosur atë nën kontrollin e plotë të partisë në pushtet dhe duke eliminuar në thelb çdo formë të pavarësisë së gjyqësorit.[61] Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë e vitit 1998 është e ndërtuar mbi parimin themelor të ndarjes së pushteteve, i cili reflektohet që në preambulën e saj dhe zhvillohet më tej në dispozitat përkatëse kushtetuese. Përveç kësaj, ky parim parashikohet shprehimisht edhe në nenin 7 të

[57]Baron de Montesquieu, The Spirit of Laë , fq 152.
[58]Neni 1, seksioni 1, Kushtetuta e SHBA, Neni 1, seksioni 1 : "*Të gjitha fuqitë legjislative të dhëna këtu do t'i takojnë një kongresi të Shteteve të Bashkuara, i cili do të përbëhet nga një Senat dhe një Dhomë Përfaqësuesish…*"
[59]Po aty, Neni 2, Seksioni 1: "*Pushteti ekzekutiv do t'i takojë një Presidenti të Shteteve të Bashkuara të Amerikës…*"
[60]Po aty, Neni 3, Seksioni 1:" *Pushteti gjyqësor i Shteteve të Bashkuara do t'i takojë një Gjykate Supreme dhe gjykatave më të ulëta….*"
[61]L. Omari dhe A. Anastasi,E drejta kushtetuese,Tirane,Dajti 2000,2017, fq. 434-344.

Kushtetutës, duke u afirmuar si një nga bazat kryesore të organizimit dhe funksionimit të shtetit.

"Sistemi i qeverisjes në Republikën e Shqipërisë bazohet në ndarjen dhe balancimin ndërmjet pushteteve ligjvënës, ekzekutiv dhe gjyqësor[62]".

Megjithatë, elementi thelbësor që duhet theksuar është se ky parim i rëndësishëm reflektohet dhe zbatohet në mënyrë të përgjithshme në të gjithë përmbajtjen e Kushtetutës. Ai shfaqet në shumicën e dispozitave kushtetuese, veçanërisht në ato që rregullojnë organizimin dhe funksionimin e organeve qendrore të pushtetit shtetëror, si dhe të institucioneve dhe mekanizmave të tjerë kushtetues.[63] Për më tepër, Kushtetuta i njeh një rol të veçantë Gjykatës Kushtetuese, e cila është përgjegjëse për mbikëqyrjen dhe garantimin e zbatimit të këtij parimi në praktikë, duke dhënë edhe interpretimin përfundimtar në rastet e mosmarrëveshjeve.[64]

2.3.3. Krahasimi ndërmjet dy sistemeve

Një dallim i rëndësishëm ndërmjet kë tyre dy sistemeve qëndron në mënyrën e zbatimit të parimit të "checks and balances". Në Shtetet e Bashkuara të Amerikës, ky parim është i zhvilluar në mënyrë më të theksuar dhe më të institucionalizuar, pasi çdo pushtet disponon mekanizma konkretë për të kufizuar dhe kontrolluar tjetrin. Ndër këta mekanizma përfshihen vetoja e Presidentit ndaj ligjeve të miratuara nga Kongresi, kontrolli i Kongresit mbi veprimtarinë e ekzekutivit, si dhe roli i Gjykata Supreme e SHBA në kontrollin e kushtetutshmërisë së ligjeve.[65]

Një pjesë e doktrinës juridike shqiptare thekson se ky nivel ndërveprimi ndërmjet pushteteve përbën një zbehje të ndarjes klasike të tyre. Sipas këtij këndvështrimi, ndërhyrjet e vazhdueshme të një pushteti në kompetencat e një tjetri mund të sjellin paqartësi dhe konfuzion institucional, duke e bërë më të vështirë përcaktimin e qartë të kufijve dhe funksioneve përkatëse të secilit organ. Megjithatë, pavarësisht këtyre kritikave, Shtetet e Bashkuara të Amerikës kanë arritur të ruajnë një stabilitet institucional për një periudhë relativisht të gjatë, në dallim nga disa shtete të tjera ku zbatimi i këtij parimi ka hasur më shumë vështirësi.[66] Ndërsa në Shqipëri, megjithëse parimi i ndarjes së pushteteve është i parashikuar në Kushtetutë, mekanizmat e kontrollit dhe balancimit janë më pak të theksuar dhe realizohen kryesisht përmes bashkëpunimit ndërinstitucional dhe kontrollit kushtetues. Si pasojë e natyrës parlamentare të sistemit, ekziston një lidhje më e fortë ndërmjet legjislativit dhe ekzekutivit, çka ndikon në një zbatim më pak të ndarë të këtij parimi. Megjithatë, institucionet shtetërore ruajnë kompetencat e tyre përkatëse, duke siguruar funksionimin e përgjithshëm të sistemit kushtetues.

3. Sfidat e zbatimit të ndarjes së pushteteve në praktikën bashkëkohore

Ky parim, ndonëse përbën një nga shtyllat themelore të çdo sistemi juridik modern, në praktikë ka hasur shpesh vështirësi në zbatimin e tij të plotë. Kjo lidhet me faktin se, në shumë raste, ekziston një tendencë e natyrshme që një pushtet të zgjerojë ndikimin e tij dhe të vendoset në një pozitë dominuese ndaj pushteteve të tjera. Në veçanti, në shtetet me sistem parlamentar vihet re një lidhje e ngushtë ndërmjet pushtetit ekzekutiv dhe atij legjislativ, për shkak se qeveria formohet nga shumica parlamentare dhe mbështetet në të për ushtrimin e funksioneve të saj. Si pasojë, kufijtë ndërmjet këtyre dy pushteteve mund të bëhen më pak të dallueshëm, duke ndikuar në intensitetin e kontrollit të ndërsjellë. Në këtë kontekst, roli i pushtetit gjyqësor bëhet edhe më i rëndësishëm, pasi ai përfaqëson mekanizmin kryesor për garantimin e balancës institucionale dhe respektimin e Kushtetutës. Megjithatë, edhe gjyqësori mund të përballet me sfida që lidhen me pavarësinë e tij, veçanërisht në situata ku ekziston ndikim politik apo institucional. Zhvillimet e viteve te fundit kan treguar se udhë heqesit e shumë vendeve po kë rkoj të kenë në duart e tyre një pjes të madhe të pushtetit duke ndryshuar Kushtetutat.
Turqia gjatë viteve 2016-2017 u përball me një sërë ndryshimesh kushtetuese, të cilat synonin forcimin e

[62]Neni 7, Kushtetuta e Republikes së Shqipërisë.
[63]Xh.Zaganjori, A.Anastasi dhe E. Çani, Shteti i së Drejtës në Kushtetutën e Republikës së Shqipërisë,Tirane, Adelprint, 2011, fq 31.
[64]Neni 131/c, Kushtetuta e Republikes së Shqipëris.
[65]Art I.S1.3.1 Separation of Powers and Checks and Balances, by Congress.gov, https://constitution.congress.gov/browse/essay/artI-S1-3-1/ALDE_00013290/

[66]L .Omari, Parime dhe institucione të së drejtës publike, Tiranë, Botimet Elena Gjika, 2006, fq. 114-115.

pozitës së Presidentit dhe rritjen e ndikimit të pushtetit ekzekutiv në raport me gjyqësorin. Në këtë kuadër, u propozuan 18 amendamente kushtetuese, të cilat sillnin ndryshime të rëndësishme në rendin kushtetues. Ndër to, një prej amendamenteve parashikonte ndryshimin e mënyrës së zgjedhjes së anëtarëve të Këshillit të Lartë të Prokurorëve dhe Gjyqtarëve dhe ndryshimin e numrit të tyre[67]. Kushtetuta parashikonte që Këshilli i Lartë të përbëhej nga 22 anëtarë, të cilët zgjidheshin nga institucione të ndryshme, si Presidenti i Republikës, Gjykata e Kasacionit, Akademia e Drejtësisë së Turqisë, si dhe nga vetë gjyqtarët dhe prokurorët[68]. Ndryshimet e reja kushtetuese sollën uljen e numrit të anëtarëve në 13 dhe ndryshimin e mënyrës së zgjedhjes së tyre, duke përcaktuar që 4 prej anëtarëve të emëroheshin nga Presidenti dhe 7 të zgjidheshin nga Parlamenti.[69]

Kjo mënyrë e re e emërimit është vlerësuar si problematike nga këndvështrimi i parimit të ndarjes së pushteteve, pasi rrit ndjeshëm ndikimin e pushtetit politik mbi gjyqësorin dhe cenon pavarësinë e tij institucionale. Si rrjedhojë, këto ndryshime kanë shkaktuar pakënaqësi të konsiderueshme në opinionin publik dhe kanë ngritur debat të gjerë në literaturën juridike mbi respektimin e standardeve të shtetit të së drejtës dhe pavarësisë së gjyqësorit. Mirëpo Turqia nuk është vendi i vetëm që është përballur me problematika të tilla, një tjetër shembull është Venezuela nën udheheqjen e Chávez (1999 - 2013). Transformimi kushtetues i ndërmarrë gjatë periudhës së Hugo Chávez nuk kishte si qëllim kryesor forcimin e sistemit gjyqësor, por përkundrazi rikonfigurimin e tij në funksion të pushtetit ekzekutiv. Përdorimi i instrumenteve ligjore, si komiteti i emergjencës gjyqësore, shërbeu si një mekanizëm për ndërhyrje të drejtpërdrejtë në strukturën e gjyqësorit, duke mundësuar largimin e gjyqtarëve të padëshiruar dhe zëvendësimin e tyre me individë politikisht të besueshëm[70].

Historia e Venezuelës nën udhëheqjen e pushtetarëve me prirje autoritare nuk përfundon me kaq. Nicolás Maduro ka qenë president i Venezuelës që nga viti 2013 dhe, deri në ditët e sotme, ushtron pushtetin e tij në një kontekst të debatueshëm mbi legjitimitetin demokratik të regjimit. Gjatë periudhës së tij në pushtet, strukturat juridike nuk u zhdukën në aspektin formal, por u përdorën gjithnjë e më shumë si instrument për thellimin e autoritarizmit. Megjithëse sistemi ligjor dhe institucionet shtetërore vazhduan të ekzistojnë në dukje, funksionimi i tyre u deformua ndjeshëm, duke u vendosur në shërbim të pushtetit ekzekutiv. Në veçanti, Gjykata Supreme, e cila në një shtet demokratik ka për detyrë të garantojë respektimin e Kushtetutës dhe parimin e shtetit të së drejtës, ka humbur në masë të madhe pavarësinë e saj. Sipas studimeve dhe raporteve ndërkombëtare, ajo është shndërruar gradualisht në një instrument që mbështet vendimet e ekzekutivit, duke kontribuar kështu në dobësimin e ndjeshëm të pavarësisë së gjyqësorit dhe të vetë parimeve demokratike.[71]

Një situatë e ngjashme, megjithëse në një kontekst tjetër politik dhe institucional, është vërejtur edhe në vende të tjera, duke treguar se problematikat e ndarjes së pushteteve nuk janë të izoluara. Pas zgjedhjeve parlamentare të tetorit 2015 në Poloni, të cilat u fituan nga partia "Law and Justice" (PiS), u krijua një konflikt institucional lidhur me emërimin e gjyqtarëve të Gjykatës Kushtetuese. Qeveria e re kundërshtoi emërimet e bëra nga Sejmi[72] i mëparshëm (Sejmi i shtatë), duke pretenduar se ato ishin të paligjshme dhe duke vënë në dyshim edhe rolin e Gjykatës Kushtetuese si organ kontrolli ndaj vendimeve të shumicës parlamentare.

Në vijim, Sejmi i ri ndërmori hapa për të zëvendësuar gjyqtarët e emëruar më parë dhe për të zgjedhur

[67]Turkey's Constitutional Reform,TRT WORLD Research Centre , TRT WORLD, shkurt 2017, https://researchcentre.trtworld.com/wp-content/uploads/2020/11/Turkeys-Constitutional-Reforms.pdf

[68]Neni 159, Kushtetuta e Turqisë,1982.

[69]Turkey's Constitutional Reform,TRT WORLD Research Centre ,TRT WORLD, shkurt 2017, fq23 https://researchcentre.trtë orld.com/w p-content/uploads/2020/11/Turkeys-Constitutional-Reforms.pdf

[70]Garoupa,N, Rosales.V dhe Spruk.R ,"Assaults on Judicial Independence under the Pretense of Modernization: Evidence from Venezuela", nga Cornell university, 11 Nentor, 2025, https://arxiv.org/pdf/2511.10681.

[71]Deborah L Norden, "A Revieë of Authoritarian Consolidation in Times of Crisis: Venezuela under Nicolás Maduro" , ReVista, 2026. https://revista.drclas.harvard.edu/a-review-of-authoritarian-consolidation-in-times-of-crisis-venezuela-under-nicolas-maduro/.

[72]Sejmi është dhoma e ulët e parlamentit të Polonisë, ai ka rolin kryesor në procesin legjislativ të vendit, duke ushtruar funksionin dominues në miratimin e ligjeve dhe në vendimmarrjen parlamentare.

gjyqtarë të rinj, gjë që krijoi një situatë juridike të paqartë dhe një përplasje institucionale. Gjykata Kushtetuese i vlerësoi pjesërisht këto veprime si antikushtetuese, por vendimet e saj nuk u respektuan plotësisht nga institucionet shtetërore. Kjo solli një bllokim të funksionimit normal të gjykatës dhe një konflikt të hapur midis pushteteve. Me kalimin e kohës, ndërhyrjet politike në sistemin gjyqësor u intensifikuan, duke ndikuar në mënyrë të drejtpërdrejtë në pavarësinë e Gjykatës Kushtetuese. Si rezultat, ajo humbi gradualisht funksionin e saj si organ i pavarur i kontrollit kushtetues dhe aftësinë për të kufizuar pushtetin e shumicës politike në pushtet.[73] Nga këto shembuj vihet re se, pavarësisht se ndarja e pushteteve është e sanksionuar në mënyrë formale në shumë sisteme kushtetuese, zbatimi i saj në praktikë mbetet i brishtë dhe i ekspozuar ndaj ndërhyrjeve politike. Në vlerësimin tim, tendenca për përqendrimin e pushtetit, sidomos në duart e ekzekutivit, përbën një nga sfidat më serioze për funksionimin e shtetit të së drejtës. Kjo tregon se garantimi real i ndarjes së pushteteve nuk varet vetëm nga parashikimet kushtetuese, por mbi të gjitha nga respektimi i tyre në praktikë dhe nga ekzistenca e institucioneve të forta e të pavarura që mund të ushtrojnë kontroll efektiv ndaj njëra-tjetrës.

4. Kufijtë e ndërhyrjes së pushtetit gjyqësor në ekzekutiv: interpretim rasti shqiptar.

Zbatimi i parimit të ndarjes së pushteteve në Shqipëri është vënë në diskutim nga disa zhvillime të ndodhura në vitet e fundit. Në vitin 2025, Gjykata e Posaçme kundër Korrupsionit dhe Krimit të Organizuar (GJKKO), në shkallë të parë, ka dhënë një vendim me të cilin ka pezulluar nga detyra një anëtar të Këshillit të Ministrave, i cili njëkohësisht mbante edhe mandat si anëtar i Kuvendit. Kjo situatë ka shkaktuar debate të shumta në opinionin juridik dhe publik, për shkak se veprimet e ndërmarra nga Prokuroria e Posaçme dhe GJKKO janë vlerësuar nga disa si potencialisht në kundërshtim me dispozitat kushtetuese dhe parimet themelore të ndarjes dhe balancimit të pushteteve.

Çështja u ankimua në Gjykatën Kushtetuese nga Kryeministri i vendit, e cila vendosi pranimin e saj dhe kalimin për shqyrtim në seancë plenare publike. Vendimi përfundimtar i arsyetuar i kësaj gjykate u shpall në mars të vitit 2026.[74] Në vijim të këtij punimi do të analizohet ky vendim, me fokus të veçantë në arsyetimin kushtetues dhe ndikimin e tij në parimin e ndarjes së pushteteve.

"...Gjykata lidhur me parimin e ndarjes dhe balancimit të pushteteve, të sanksionuar në nenin 7 të Kushtetutës, është shprehur se sipas tij asnjë organ, në përbërje ose jo të një prej tre pushteteve, nuk mund të ndërhyjë në trajtimin dhe zgjidhjen e çështjeve që sipas rastit do të përbënin objektin qendror të veprimtarisë së organeve ose institucioneve të tjera kushtetuese...."[75].

Në këtë mënyrë kuptohet se, me vendimin e marrë nga GJKKO, është bërë një ndërhyrje në veprimtarinë e pushtetit ekzekutiv, pasi pezullimi nga detyra i një anëtari të tij cenon mbarëvajtjen normale të punës. Edhe pse kjo gjykata e ka shqyrtuar çështjen dhe e ka zgjidhur atë në mënyrë të rregullt dhe të bazuar në ligj, vendimi i dhënë kundër një anëtari të pushtetit ekzekutiv prek drejtpërdrejt veprimtarinë e këtij të fundit.

Në vijim të arsyetimit të saj, Gjykata ka bërë gjithashtu një përcaktim më të qartë të ndarjes së pushteteve dhe, konkretisht, është shprehur se:

"... Në këtë kuptim, marrëdhënia mes ekzekutivit dhe ligjvënësit (shumicës parlamentare) realizohet brenda vetë organit legjislativ, i cili, përveç funksionit kryesor të ligjbërjes ushtron edhe kompetenca të rëndësishme kontrolli mbi veprimtarinë e pushtetit ekzekutiv përmes instrumenteve të përcaktuara në normat kushtetuese dhe bazuar në parimin e ndarjes dhe balancimit të pushteteve..."[76].

Me këtë përcaktim, gjykata ka shprehur qartë se lidhja ndërmjet këtyre dy pushteteve nuk është një lidhje varësie apo ndërhyrjeje, por një marrëdhënie e ndërtuar mbi parimin e kontrollit dhe balancimit reciprok. Kjo do të thotë se secili pushtet ushtron kompetencat e veta në mënyrë të pavarur, ndërkohë që njëkohësisht garanton

[73]"The Polish Constitutional Tribunal Crisis from the Perspective of the European Convention on Human Rights",Cambridge University Press, 30 Mars 2022, https://www.cambridge.org/core/journals/european-constitutional-law-review/article/polish-constitutional-tribunal-crisis-from-the-perspective-of-the-european-convention-on-human-rights/6D94089A2A49E188DD908AE3C217508C

[74]Vendimi nr.8, Gjykata Kushtetuese e Shqiperise,viti 2026.

[75]Vendim nr.8, viti 2026, Gjykata Kushtetuese, fq 30, pika 59.

[76]Vendim nr. 8, viti 2026, Gjykata Kushtetuese, fq 31-32, pika 64.

që veprimtaria e pushtetit tjetër të mbetet brenda kufijve kushtetues.

Duke u bazuar në këtë interpretim, kuptohet se në kuadër të ndërveprimit ndërmjet pushteteve, gjyqësorit i lind e drejta për ndjekje penale edhe ndaj funksionarëve të lartë. Megjithatë, kjo kompetencë duhet ushtruar në mënyrë të tillë që të mos cenojë në thelb veprimtarinë e organit në të cilin funksionari bën pjesë. Sepse një ndërhyrje e tillë jo vetëm që do të dëmtonte mbarëvajtjen e punës së institucionit dhe do të prekte interesin publik, por do të përbënte edhe tejkalim të kufijve kushtetues të përcaktuar për ndarjen e pushteteve.

"... Ushtrimi i kompetencave të ndjekjes penale nga organi i akuzës dhe pushteti gjyqësor, edhe kur prek funksionarë të lartë të pushtetit ekzekutiv, është pjesë e këtij ndërveprimi, për sa kohë respektohen kufijtë kushtetues dhe pezullimi prek individin e jo institucionin, në kuptimin që nuk dikton riorganizim të detyruar të kabinetit qeveritar..."[77]

Nga ky interpretim i Gjykatës Kushtetuese kuptohet qartë se ndërveprimi ndërmjet pushteteve duhet të kufizohet deri në atë masë që të mos cenojë veprimtarinë apo kompetencat thelbësore të njëri-tjetrit. Në këtë kuptim, pezullimi nga detyra i një funksionari të lartë, siç është ministri në rastin konkret, nuk prek vetëm individin ndaj të cilit është dhënë vendimi, por ndikon drejtpërdrejt edhe në veprimtarinë e organit në tërësi.Vetë koncepti i "pezullimit të ushtrimit të detyrës" nënkupton ndalimin e përkohshëm të kryerjes së funksioneve që përbëjnë një pjesë të veprimtarisë së pushtetit ekzekutiv, pasi detyra e ushtruar nga funksionari ose ministri përbën një komponent të rëndësishëm të funksionimit të përgjithshëm të këtij pushteti. Në këtë rast, mund të thuhet se pushteti gjyqësor nuk ndikon vetëm në statusin personal të individit, por prek drejtpërdrejt ushtrimin e kompetencave të pushtetit ekzekutiv, duke krijuar kështu ndërhyrje në sferën institucionale dhe jo thjesht personale.
Vendimi i Gjykatës Kushtetuese, në fund të tij, përmban edhe mendimin e pakicës të shprehur nga gjyqtarët që nuk janë dakordësuar me vendimin e shumicës së analizuar. Në këtë pjesë, pakica, duke iu referuar edhe jurisprudencës së mëparshme të Gjykatës Kushtetuese[78], trajton parimin e ndarjes së pushteteve. Ajo shprehet se :

..."*Në zbatim të parimit bazë të shtetit të së drejtës dhe atij të ndarjes dhe balancimit ndërmjet pushteteve, kushtetutëbërësi ka përcaktuar, për secilin nga organet që përfaqësojnë këto pushtete, kompetencat që i përgjigjen qëllimit të tij. Për sa kohë këto kompetenca janë të përcaktuara nga normat kushtetuese, është e palejueshme që një organ tjetër t`i marrë ose t`i anashkalojë ato me vullnetin e tij. Sipas këtij parimi, asnjë organ, në përbërje ose jo të një prej tre pushteteve, nuk mund të ndërhyjë në trajtimin dhe zgjidhjen e çështjeve që sipas rastit do të përbënin objektin qendror të veprimtarisë së organeve ose institucioneve të tjera kushtetuese..."*[79]

Mendimi i pakicës në këtë vendim thekson një interpretim më strikt të parimit të ndarjes së pushteteve dhe të kufijve kushtetues të kompetencave. Sipas këtij qëndrimi, çdo organ shtetëror duhet të veprojë vetëm brenda fushës së tij të përcaktuar nga Kushtetuta, pa mundësi ndërhyrjeje apo anashkalimi të kompetencave të organeve të tjera. Pakica vlerëson se respektimi i këtyre kufijve është kusht thelbësor për funksionimin e shtetit të së drejtës dhe për shmangien e konfliktit institucional. Në këtë kuptim, çdo veprim që prek objektin qendror të veprimtarisë së një pushteti tjetër konsiderohet i papajtueshëm me parimin e ndarjes së pushteteve. Ky qëndrim reflekton një qasje më të rreptë ndaj mbrojtjes së autonomisë institucionale. Pas së saj pakica shprehet se :

"...kompetenca e ushtruar nga prokuroria dhe gjykata në rastin konkret rrjedhin nga kompetenca kushtetuese e ushtrimit të ndjekjes penale dhe dhënies së drejtësisë që u është njohur atyre shprehimisht nga Kushtetuta dhe i përgjigjen qëllimit të pushtetit gjyqësor, ndaj është e palejueshme që një organ tjetër t'i anashkalojë ato me vullnetin e tij, siç duket se synohet të bëhet në rastin konkret".[80] Ky interpretim thekson se prokuroria dhe gjykata veprojnë mbi bazën e kompetencave që u jep

[77]Vendim nr. 8, faqe 36, pika 75.
[78]Vendimet nr. 41, datë 16.05.2017; nr. 23, datë 24.04.2015; nr. 24, datë 09.06.2011 të Gjykatës Kushtetuese.
[79]Vendim nr. 8, faqe 42, pika 11.
[80]*Ibid*..

Kushtetuta për ndjekjen penale dhe dhënien e drejtësisë. Këto kompetenca janë pjesë e pushtetit gjyqësor dhe nuk mund të kufizohen apo të anashkalohen nga institucione të tjera.

Sipas mendimit tim, ky qëndrim nuk duhet parë si absolut, pasi edhe pse prokuroria dhe gjykatat ushtrojnë kompetenca që burojnë nga Kushtetuta, këto kompetenca nuk mund të interpretohen në mënyrë të tillë që të justifikojnë ndërhyrje të pakufizuara në veprimtarinë e organeve të tjera shtetërore. Një qasje e tillë rrezikon të cenojë parimet themelore të ndarjes dhe balancimit të pushteteve, duke krijuar hapësirë për tejkalim të kompetencave institucionale. Nëse çdo organ do të vepronte duke u mbështetur vetëm në autoritetin e vet kushtetues pa respektuar kufijtë e tjetrit, sistemi do të përballej me një mungesë të qartë koordinimi dhe përgjegjësie. Kjo do të sillte një lloj kaosi institucional, ku ndërhyrjet e ndërsjella do të dobësonin funksionimin normal të shtetit. Për këtë arsye, mendoj se ushtrimi i kompetencave duhet të shoqërohet gjithmonë me respekt të rreptë të kufijve kushtetues dhe të rolit të secilit institucion në sistemin shtetëror.

5. Konkluzione

Nga analiza e zhvillimit dhe zbatimit të parimit të ndarjes së pushteteve rezulton se ai përbën një nga mekanizmat më të rëndësishëm për garantimin e funksionimit demokratik të shtetit dhe mbrojtjen e lirive themelore të qytetarëve. Edhe pse i sanksionuar në shumicën e kushtetutave moderne, përfshirë ato të Shteteve të Bashkuara të Amerikës dhe të Shqipërisë, mënyra e zbatimit të tij ndryshon në varësi të sistemit politik dhe nivelit të zhvillimit institucional. Krahasimi ndërmjet këtyre dy modeleve tregon se ekzistenca e mekanizmave efektivë të kontrollit dhe balancimit luan një rol vendimtar në ruajtjen e ekuilibrit ndërmjet pushteteve dhe në shmangien e përqendrimit të autoritetit.

Megjithatë, sfidat bashkëkohore dëshmojnë se rreziku i cenimit të këtij parimi mbetet i pranishëm, veçanërisht përmes ndërhyrjeve politike në gjyqësor, forcimit të tepruar të ekzekutivit apo dobësimit të rolit mbikëqyrës të legjislativit. Në këtë kontekst, ruajtja e ndarjes së pushteteve kërkon jo vetëm dispozita të qarta kushtetuese, por edhe mekanizma funksionalë dhe një kulturë të qëndrueshme demokratike. Ndër masat kryesore që mund të kontribuojnë në mbrojtjen e këtij parimi përfshihen: forcimi i pavarësisë së gjyqësorit përmes garantimit të emërimeve transparente dhe të bazuara në meritë; rritja e rolit kontrollues të parlamentit ndaj ekzekutivit; respektimi i vendimeve të gjykatave, veçanërisht atyre kushtetuese; si dhe zhvillimi i një administrate publike profesionale dhe të pavarur nga ndikimet politike. Po ashtu, transparenca institucionale dhe një shoqëri civile aktive luajnë rol të rëndësishëm në mbikëqyrjen e ushtrimit të pushtetit.

Në përfundim, ndarja e pushteteve nuk është një parim statik, por një proces i vazhdueshëm që kërkon vëmendje, përkushtim dhe respekt të ndërsjellë ndërmjet institucioneve. Vetëm nëpërmjet funksionimit real të mekanizmave të kontrollit dhe balancimit mund të sigurohet një shtet i qëndrueshëm, demokratik dhe i bazuar në sundimin e ligjit.

Kriminaliteti ndërkufitar dhe përgjigja institucionale: roli i Europol, Eurojust dhe Shqipërisë

Jurgen Lazaj

Program i Integruar i Ciklit të dytë "Master i Shkencave në Drejtësi"
Fakulteti i Shkencave Humane

Punim i paraqitur në Konferencën Shkencore Studentore

Abstrakt

Kriminaliteti i organizuar ndërkufitar përfaqëson një ndër fenomenet më komplekse dhe dinamike që sfidon arkitekturën e sigurisë në hapësirën evropiane, duke imponuar nevojën për konsolidimin e mekanizmave të avancuar të bashkëpunimit ndërkombëtar në fushën penale. Në këtë kontekst, Eurojust afirmohet si një instrument thelbësor i koordinimit juridik ndërkombëtar, duke lehtësuar harmonizimin e procedimeve penale dhe optimizimin e shkëmbimit të informacionit ndërmjet autoriteteve kompetente.

Ky studim synon të ofrojë një analizë të strukturuar të mënyrës se si Shqipëria ka zhvilluar dhe konsoliduar bashkëpunimin me strukturat evropiane të sigurisë dhe drejtësisë, me fokus në mekanizmat e shkëmbimit të informacionit, pjesëmarrjen në ekipet e përbashkëta hetimore (JITs) dhe procesin e përafrimit me acquis communautaire në fushën penale. Vëmendje e veçantë i kushtohet rolit të Europol dhe Eurojust si instrumente kyçe në luftën kundër kriminalitetit ndërkufitar.

Gjetjet e studimit evidentojnë se, pavarësisht sfidave që lidhen me harmonizimin e legjislacionit kombëtar dhe kufizimet në kapacitetet institucionale, bashkëpunimi me këto agjenci ka kontribuar ndjeshëm në rritjen e efektivitetit të ndjekjes penale dhe në forcimin e kapaciteteve operacionale të autoriteteve shqiptare. Njëkohësisht, ky proces ka ndikuar në afrimin gradual të Shqipërisë me standardet evropiane në fushën e drejtësisë dhe sigurisë.

Në përfundim, studimi thekson rëndësinë e thellimit të mëtejshëm të bashkëpunimit ndërkombëtar, si një parakusht për forcimin e sundimit të ligjit dhe garantimin e sigurisë në një kontekst gjithnjë e më të ndërlikuar kriminal.

Fjalë kyçe: *Kriminaliteti i organizuar ndërkufitar; bashkëpunimi ndërkombëtar penal; Eurojust; Europol; sundimi i ligjit.*

1. Hyrje

Në kushtet e globalizimit, kriminaliteti i organizuar ka marrë përmasa gjithnjë e më të theksuara ndërkufitare, duke u shndërruar në një fenomen kompleks dhe shumëdimensional që sfidon efektivitetin e mekanizmave tradicionalë të ndjekjes penale. Zhvillimet teknologjike dhe sofistikimi i rrjeteve kriminale kanë intensifikuar këtë prirje, duke imponuar nevojën për mekanizma të konsoliduar të bashkëpunimit ndërkombëtar. Në këtë kontekst, Europol dhe Eurojust afirmohen si instrumente kyçe në forcimin e bashkëpunimit ndërkufitar, përmes shkëmbimit të informacionit, koordinimit të hetimeve dhe harmonizimit të procedimeve penale ndërmjet juridiksioneve të ndryshme.

Në këtë kuadër, Shqipëria ka intensifikuar angazhimin e saj në përafrimin e legjislacionit dhe konsolidimin e bashkëpunimit me këto struktura, duke synuar rritjen e efektivitetit të ndjekjes penale dhe forcimin e kapaciteteve institucionale në luftën kundër kriminalitetit të organizuar. Ky punim synon të analizojë në mënyrë kritike rolin e këtyre mekanizmave, si dhe kontributin e Shqipërisë në këtë proces, duke vënë në pah rëndësinë e një qasjeje të integruar dhe të koordinuar në garantimin e sigurisë dhe sundimit të ligjit.

2. Metodologjia

Ky studim bazohet në një qasje të kombinuar metodologjike, duke integruar metoda cilësore dhe analitike për të shqyrtuar rolin e Europol dhe Eurojust në luftën kundër kriminalitetit të organizuar ndërkufitar, si dhe kontributin e Shqipëria në këtë proces.

Së pari, është përdorur metoda analitike-deskriptive, për të paraqitur dhe analizuar kuadrin teorik dhe institucional të bashkëpunimit ndërkombëtar në fushën e sigurisë dhe drejtësisë. Kjo metodë ka mundësuar interpretimin e rolit dhe funksioneve të institucioneve kryesore evropiane, si dhe të mekanizmave të tyre operativë.

Së dyti, studimi mbështetet në metodën krahasuese (comparative method), e cila është përdorur për të krahasuar praktikat dhe mekanizmat e bashkëpunimit ndërmjet Shqipërisë dhe vendeve të tjera evropiane, me qëllim evidentimin e dallimeve, sfidave dhe niveleve të përafrimit me standardet e Bashkimit Evropian.

Një tjetër komponent i rëndësishëm është analiza e dokumenteve (document analysis), e cila përfshin shqyrtimin e legjislacionit kombëtar dhe atij evropian, marrëveshjeve ndërkombëtare, raporteve zyrtare dhe publikimeve të institucioneve relevante. Kjo metodë shërben për të siguruar një bazë të qëndrueshme empirike dhe normative për analizën.

Gjithashtu, është përdorur metoda e studimit të rastit (case study)**,** përmes analizës së rasteve konkrete të bashkëpunimit ndërkufitar, duke përfshirë operacione të përbashkëta ose hetime të koordinuara. Kjo qasje mundëson një kuptim më të thellë të funksionimit praktik të mekanizmave të bashkëpunimit.

Në fund, studimi mbështetet edhe në qasje kritiko-analitike, duke vlerësuar efektivitetin e bashkëpunimit ndërmjet institucioneve dhe duke identifikuar kufizimet, sfidat strukturore dhe mundësitë për përmirësim në të ardhmen.

3. Kuptimi dhe karakteristikat e kriminalitetit të organizuar ndërkufitar

Kriminaliteti i organizuar ndërkufitar është një fenomen kompleks që përfshin aktivitete kriminale të kryera nga grupe të strukturuara, të cilat operojnë në më shumë se një shtet dhe kanë si qëllim përfitimin material ose pushtetin. Ky lloj kriminaliteti karakterizohet nga një nivel i lartë organizimi, ndarje rolesh brenda grupit, përdorimi i dhunës ose kërcënimit, si dhe aftësia për t'u përshtatur me kushtet e ndryshme ligjore dhe ekonomike të vendeve ku operon. Një nga elementet kryesore që dallon kriminalitetin e organizuar nga format e tjera të krimit është struktura e tij. Grupet kriminale zakonisht funksionojnë në mënyrë hierarkike ose në formë rrjetesh fleksibël, ku secili anëtar ka një rol të caktuar. Kjo strukturë i bën ato më rezistente ndaj ndërhyrjeve të autoriteteve, pasi eliminimi i një pjese të grupit nuk çon domosdoshmërisht në shkatërrimin e të gjithë organizatës. Përkundrazi, këto grupe kanë aftësinë të rindërtohen dhe të vazhdojnë aktivitetin e tyre.[81]

Një karakteristikë tjetër e rëndësishme është natyra ndërkufitare e këtij kriminaliteti. Ndryshe nga krimet tradicionale që kryhen brenda një shteti të vetëm, kriminaliteti ndërkufitar përfshin veprime që shtrihen

[81] United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), *Global Report on Organized Crime*, Vienna, 2023.

në disa juridiksione. Për shembull, një rrjet kriminal mund të organizojë prodhimin e drogës në një vend, transportimin e saj në një tjetër dhe shpërndarjen në një treg të tretë. Kjo e bën shumë më të vështirë ndjekjen dhe ndëshkimin e autorëve, pasi kërkon bashkëpunim të ngushtë ndërmjet autoriteteve të vendeve të ndryshme. Gjithashtu, këto grupe karakterizohen nga përdorimi i avancuar i teknologjisë. Në ditët e sotme, kriminaliteti i organizuar shfrytëzon internetin dhe mjetet dixhitale për të koordinuar aktivitetet e tij, për të fshehur gjurmët dhe për të kryer krime të reja si mashtrimet online dhe sulmet kibernetike. Kjo e ka bërë luftën kundër tyre edhe më komplekse, pasi kërkon ekspertizë të specializuar dhe mjete teknologjike të avancuara. Një tjetër aspekt i rëndësishëm është lidhja e ngushtë e kriminalitetit të organizuar me korrupsionin. Për të siguruar funksionimin e tyre dhe për të shmangur ndjekjen penale, grupet kriminale shpesh përpiqen të ndikojnë ose të korruptojnë zyrtarë publikë, punonjës të sistemit të drejtësisë apo të organeve ligjzbatuese. Kjo dobëson institucionet shtetërore dhe minon besimin e qytetarëve tek ligji dhe drejtësia.[82]

Kriminaliteti i organizuar ndërkufitar ka gjithashtu një ndikim të madh ekonomik dhe social. Ai deformon tregjet, dëmton konkurrencën e ndershme dhe shkakton humbje të mëdha financiare për shtetet. Për më tepër, ai ndikon negativisht në sigurinë dhe mirëqenien e qytetarëve, duke rritur nivelin e dhunës dhe pasigurisë në shoqëri. Trafikimi i qenieve njerëzore, për shembull, përbën një shkelje të rëndë të të drejtave të njeriut dhe ka pasoja të rënda për viktimat.

Një tipar tjetër i rëndësishëm është fleksibiliteti dhe përshtatshmëria e grupeve kriminale. Këto organizata janë në gjendje të ndryshojnë strategjitë dhe aktivitetet e tyre në varësi të kushteve të tregut dhe masave të marra nga autoritetet. Nëse një aktivitet bëhet shumë i rrezikshëm ose më pak fitimprurës, ato kalojnë në forma të tjera kriminaliteti, duke ruajtur kështu vazhdimësinë e përfitimeve të tyre. Në këtë kuadër, është e rëndësishme të theksohet se kriminaliteti i organizuar ndërkufitar nuk mund të luftohet në mënyrë efektive nga një shtet i vetëm. Natyrë e tij kërkon bashkëpunim të ngushtë ndërkombëtar, shkëmbim informacioni dhe harmonizim të legjislacionit. Vetëm përmes një qasjeje të koordinuar mund të arrihet parandalimi dhe goditja e këtyre rrjeteve kriminale.

4. Format dhe veprimtaritë kryesore të kriminalitetit të organizuar ndërkufitar

Kriminaliteti i organizuar ndërkufitar shfaqet në forma të ndryshme, të cilat evoluojnë vazhdimisht në varësi të zhvillimeve ekonomike, politike dhe teknologjike. Këto forma përfshijnë një gamë të gjerë veprimtarish të paligjshme që kanë si qëllim përfitimin financiar dhe fuqizimin e rrjeteve kriminale në nivel ndërkombëtar. Kuptimi i këtyre formave është thelbësor për të analizuar ndikimin e tyre dhe për të ndërtuar strategji efektive për luftimin e tyre. Një nga format më të përhapura është trafikimi i lëndëve narkotike. Ky aktivitet përbën një nga burimet kryesore të të ardhurave për grupet kriminale dhe përfshin prodhimin, transportin dhe shpërndarjen e drogave në tregje të ndryshme ndërkombëtare. Rrjetet kriminale shfrytëzojnë rrugë të ndryshme tranziti dhe përdorin metoda të sofistikuara për të shmangur kontrollet kufitare, duke e bërë këtë fenomen shumë të vështirë për t'u kontrolluar. Një tjetër formë e rëndësishme është trafikimi i qenieve njerëzore, i cili përfshin rekrutimin, transportimin dhe shfrytëzimin e personave për qëllime pune të detyruar, prostitucioni apo forma të tjera shfrytëzimi. Ky lloj kriminaliteti përbën një shkelje të rëndë të të drejtave të njeriut dhe ka pasoja të rënda sociale dhe psikologjike për viktimat.[83]

Pastrimi i parave është gjithashtu një komponent thelbësor i kriminalitetit të organizuar ndërkufitar. Përmes këtij procesi, të ardhurat e përfituara nga aktivitetet kriminale legalizohen dhe futen në ekonominë formale. Kjo bëhet përmes metodave të ndryshme, si investimet në biznese legjitime, përdorimi i sistemeve financiare ndërkombëtare apo krijimi i kompanive fiktive. Pastrimi i parave jo vetëm që lehtëson vazhdimësinë e aktiviteteve kriminale, por edhe dëmton rëndë ekonomitë kombëtare. Krimet kibernetike janë një tjetër formë në rritje e kriminalitetit ndërkufitar. Me zhvillimin e teknologjisë dhe përdorimin e gjerë të internetit, grupet kriminale kanë gjetur mënyra të reja për të kryer mashtrime, vjedhje të të dhënave dhe sulme ndaj sistemeve informatike. Këto krime shpesh kryhen nga distanca dhe janë të vështira

[82]UNODC, *Transnational Organized Crime: Threat Assessment*, 2022.

[83]Council of Europe, *Convention on Action against Trafficking in Human Beings*, 2005.

për t'u gjurmuar, duke kërkuar kapacitete të avancuara teknologjike për t'u hetuar.

Një formë tjetër e rëndësishme është kontrabanda e mallrave, e cila përfshin lëvizjen e paligjshme të produkteve si armë, cigare, alkool apo mallra të tjera të ndaluara ose të tatueshme. Ky aktivitet shmang detyrimet fiskale dhe krijon konkurrencë të pandershme në treg, duke dëmtuar ekonominë e ligjshme. Gjithashtu, korrupsioni është një element që shpesh shoqëron dhe lehtëson kriminalitetin e organizuar. Përmes ryshfetit dhe ndikimit të paligjshëm, grupet kriminale arrijnë të sigurojnë mbrojtje, të shmangin ndjekjen penale dhe të vazhdojnë aktivitetet e tyre pa pengesa. Kjo krijon një cikël të rrezikshëm që minon funksionimin e institucioneve shtetërore. Një tipar i përbashkët i të gjitha këtyre formave është ndërthurja e tyre. Shpesh, grupet kriminale nuk kufizohen në një aktivitet të vetëm, por operojnë në disa fusha njëkohësisht. Për shembull, një rrjet që merret me trafik droge mund të përfshihet edhe në pastrimin e parave apo në korrupsion, duke krijuar një sistem të ndërlikuar dhe të vështirë për t'u zbuluar. Në kontekstin evropian, këto forma të kriminalitetit adresohen në mënyrë të koordinuar nga institucione si Europol dhe Eurojust, të cilat luajnë një rol kyç në shkëmbimin e informacionit dhe koordinimin e hetimeve ndërkufitare. Megjithatë, dinamika e vazhdueshme e kriminalitetit kërkon përditësim të vazhdueshëm të strategjive dhe rritje të bashkëpunimit ndërkombëtar.

5. Ndikimi i kriminalitetit të organizuar ndërkufitar në sigurinë dhe shoqërinë

Kriminaliteti i organizuar ndërkufitar ka një ndikim të thellë dhe të gjerë në sigurinë kombëtare, stabilitetin ekonomik dhe mirëqenien sociale të shteteve. Për shkak të natyrës së tij të sofistikuar dhe transnacionale, ky fenomen nuk kufizohet vetëm në dëme individuale, por shtrihet në nivel sistemik, duke prekur institucionet shtetërore, ekonominë dhe strukturën shoqërore në tërësi. Një nga ndikimet më të dukshme është cenimi i sigurisë publike. Grupet kriminale të organizuara përdorin dhunë, kërcënime dhe frikësim për të ruajtur kontrollin mbi aktivitetet e tyre dhe për të eliminuar konkurrencën. Kjo krijon një klimë pasigurie në shoqëri, ku qytetarët ndihen të pambrojtur dhe të ekspozuar ndaj rreziqeve të vazhdueshme. Në disa raste, aktivitetet kriminale mund të çojnë edhe në konflikte të armatosura midis grupeve rivale.[84] Në aspektin ekonomik, kriminaliteti i organizuar ndërkufitar shkakton dëme të konsiderueshme. Aktivitetet si pastrimi i parave, kontrabanda dhe evazioni fiskal deformojnë tregun dhe krijojnë konkurrencë të pandershme për bizneset e ligjshme. Për më tepër, shtetet humbasin të ardhura të rëndësishme nga taksat dhe detyrimet doganore, të cilat kanalizohen në ekonomi kriminale. Kjo dobëson zhvillimin ekonomik dhe pengon investimet e huaja.

Një ndikim tjetër i rëndësishëm është minimi i institucioneve shtetërore. Korrupsioni i lidhur me kriminalitetin e organizuar ndikon negativisht në funksionimin e administratës publike, sistemit të drejtësisë dhe organeve të rendit. Kur zyrtarët publikë korruptohen ose ndikohen nga grupet kriminale, bie besimi i qytetarëve tek shteti dhe dobësohet sundimi i ligjit. Në aspektin social, kriminaliteti i organizuar ndikon në rritjen e pabarazisë dhe përjashtimit social. Viktimat e trafikimit të qenieve njerëzore, përdorimit të punës së detyruar apo shfrytëzimit seksual përballen me pasoja të rënda psikologjike dhe sociale. Këto fenomene krijojnë plagë të thella në shoqëri dhe ndikojnë negativisht në kohezionin social. Krimet kibernetike, si një formë moderne e kriminalitetit ndërkufitar, kanë shtuar edhe më shumë dimensionin e rrezikut. Sulmet ndaj sistemeve bankare, institucioneve publike dhe të dhënave personale kanë pasoja të gjera, duke rrezikuar sigurinë e informacionit dhe stabilitetin e sistemeve kritike.[85]

Në këtë kontekst, edhe bashkëpunimi ndërkombëtar luan një rol të rëndësishëm në zbutjen e këtyre ndikimeve. Institucione si EUROPOL dhe EUROJUST ndihmojnë në koordinimin e veprimeve ndërmjet shteteve për të identifikuar, parandaluar dhe goditur rrjetet kriminale, duke synuar reduktimin e ndikimit të tyre negativ në shoqëri kriminaliteti i organizuar ndërkufitar përbën një kërcënim serioz dhe shumëdimensionale për sigurinë dhe zhvillimin e shoqërisë. Ndikimi i tyre shtrihet nga ekonomia deri tek struktura sociale dhe institucionale, duke kërkuar një përgjigje të koordinuar, të qëndrueshme dhe gjithëpërfshirëse në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar.

[84] Europol, *European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA)*, The Hague, 2021.

[85] Europol, *Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA)*, 2022.

6. Roli dhe funksionimi i Europol në luftën kundër kriminalitetit të organizuar ndërkufitar

Europol është një nga institucionet më të rëndësishme të Bashkimit Evropian në fushën e sigurisë dhe zbatimit të ligjit. Ai ka si mision kryesor mbështetjen e shteteve anëtare në parandalimin dhe luftimin e krimit të rëndë ndërkombëtar dhe terrorizmit. Ndryshe nga policitë kombëtare, Europol nuk ka kompetenca ekzekutive për arrestime apo hetime direkte në terren, por vepron si një qendër koordinimi dhe analize inteligjence. Një nga funksionet kryesore të Europol është mbledhja, analizimi dhe shkëmbimi i informacionit kriminal ndërmjet shteteve anëtare. Ky proces është thelbësor për identifikimin e rrjeteve kriminale që operojnë në disa vende njëkohësisht. Përmes bazave të të dhënave të specializuara dhe platformave të komunikimit të sigurt, Europol ndihmon në lidhjen e informacionit të fragmentuar që vjen nga vende të ndryshme, duke krijuar një panoramë të plotë të aktivitetit kriminal.

Një funksion i rëndësishëm është analiza strategjike dhe operacionale e kërcënimeve kriminale. Europol përgatit raporte periodike që identifikojnë tendencat kryesore të kriminalitetit të organizuar në Evropë. Këto analiza ndihmojnë shtetet anëtare në përcaktimin e prioriteteve të tyre në luftën kundër krimit dhe në ndërtimin e politikave të përshtatshme të sigurisë.

Europol gjithashtu luan rol të rëndësishëm në koordinimin e operacioneve të përbashkëta ndërkufitare. Në bashkëpunim me autoritetet kombëtare të zbatimit të ligjit, ai mbështet planifikimin dhe realizimin e operacioneve që synojnë goditjen e rrjeteve kriminale. Këto operacione shpesh përfshijnë disa shtete njëkohësisht dhe kërkojnë një nivel të lartë koordinimi dhe besimi ndërinstitucional. Një aspekt tjetër i rëndësishëm është mbështetja teknike dhe ekspertiza që Europol ofron për shtetet anëtare. Kjo përfshin ndihmë në fushën e krimit kibernetik, falsifikimit të dokumenteve, trafikimit të drogës dhe qenieve njerëzore, si dhe në analiza financiare për gjurmimin e pastrimit të parave. Kjo ekspertizë është veçanërisht e rëndësishme për vendet që nuk kanë kapacitete të avancuara teknologjike.[86]

Në kontekstin e bashkëpunimit ndërkombëtar, Europol ka krijuar partneritete edhe me vende jashtë Bashkimit Evropian, duke përfshirë edhe vende të Ballkanit Perëndimor. Këto partneritete janë të rëndësishme për shkak të rolit strategjik të këtyre vendeve si ura lidhëse ndërmjet Evropës dhe rajoneve të tjera. Element kyç i funksionimit të Europol është qasja e tij e bazuar në inteligjencë. Kjo qasje nënkupton përdorimin e të dhënave të ndryshme për të parashikuar dhe parandaluar aktivitetet kriminale përpara se ato të ndodhin. Në këtë mënyrë, lufta kundër kriminalitetit nuk është vetëm reaktive, por edhe parandaluese.[87] Megjithatë, pavarësisht rolit të rëndësishëm të Europol, ekzistojnë edhe sfida në funksionimin e tij. Një nga sfidat kryesore është varësia nga bashkëpunimi i shteteve anëtare për sigurimin e informacionit. Nëse informacioni nuk shkëmbehet në mënyrë të plotë dhe të shpejtë, efektiviteti i analizave dhe operacioneve mund të reduktohet ndjeshëm. Gjithashtu, dallimet në legjislacionet kombëtare mund të krijojnë pengesa në bashkëpunim. Po kështu një sfidë themelore mbetet zhvillimi i shpejtë i teknologjisë. Kriminaliteti i organizuar po përdor gjithnjë e më shumë mjete të avancuara dixhitale, gjë që kërkon nga Europol përditësim të vazhdueshëm të kapaciteteve të tij teknologjike dhe analitike. Kjo përfshin investime në inteligjencë artificiale, analiza të mëdha të të dhënave dhe siguri kibernetike.

Në tërësi, roli i Europol është thelbësor në krijimin e një qasjeje të unifikuar evropiane ndaj kriminalitetit të organizuar ndërkufitar. Ai shërben si një platformë që lidh shtetet, forcon besimin ndërinstitucional dhe rrit kapacitetet e përbashkëta për të luftuar krimin në mënyrë më efektive Europol përfaqëson një komponent kyç të arkitekturës së sigurisë evropiane. Roli i tij si qendër inteligjence, koordinimi dhe mbështetjeje operacionale e bën atë një aktor të pazëvendësueshëm në luftën kundër kriminalitetit të organizuar ndërkufitar. Megjithëse përballet me sfida të shumta, rëndësia e tij pritet të rritet edhe më tej në të ardhmen, në një mjedis gjithnjë e më kompleks të sigurisë globale.

7. Roli dhe funksionimi i Eurojust në bashkëpunimin gjyqësor ndërkufitar

[86]Eurojust & Europol, *Joint Investigation Teams Practical Guide*, 2021.

[87]Eurojust & Europol, *Joint Investigation Teams Practical Guide*, 2021.

Eurojust është një nga institucionet më të rëndësishme të Bashkimit Evropian në fushën e drejtësisë penale dhe bashkëpunimit gjyqësor ndërkombëtar. Ndryshe nga strukturat policore që fokusohen në hetimin dhe mbledhjen e informacionit, Eurojust ka një rol kryesisht juridik dhe koordinues, duke ndihmuar prokuroritë dhe gjykatat e shteteve të ndryshme të punojnë së bashku në mënyrë efektive në rastet e kriminalitetit ndërkufitar.

Misioni kryesor i Eurojust është të forcojë bashkëpunimin ndërmjet autoriteteve gjyqësore kombëtare në luftën kundër krimit të rëndë ndërkombëtar. Ky institucion vepron si një qendër koordinimi, ku prokurorë dhe gjyqtarë nga vende të ndryshme bashkëpunojnë për të siguruar që hetimet dhe procedimet penale të zhvillohen në mënyrë të sinkronizuar dhe pa pengesa juridiksional.[88]Një nga funksionet kryesore të Eurojust është zgjidhja e konflikteve të juridiksionit. Në rastet e kriminalitetit ndërkufitar, shpesh lind pyetja se cili shtet ka të drejtën të ndjekë penalisht një çështje të caktuar. Eurojust ndihmon në koordinimin e vendimeve mes shteteve, duke përcaktuar se ku është më e përshtatshme të zhvillohet procesi penal, në mënyrë që të shmangen dyfishimet dhe boshllëqet ligjore. Një tjetër rol i rëndësishëm është lehtësimi i ekzekutimit të urdhër-arresteve evropiane dhe kërkesave për ndihmë juridike të ndërsjellë. Në shumë raste të kriminalitetit të organizuar, autorët e veprave penale largohen nga një shtet në tjetrin për të shmangur ndjekjen penale. Eurojust ndihmon në përshpejtimin e procedurave për ekstradim dhe bashkëpunim gjyqësor, duke rritur efektivitetin e sistemit të drejtësisë. Gjithashtu, Eurojust luan rol të rëndësishëm në krijimin dhe mbështetjen e ekipeve të përbashkëta hetimore. Këto ekipe përbëhen nga prokurorë dhe hetues nga disa shtete që punojnë së bashku në një rast të vetëm kriminal. Ky model bashkëpunimi është shumë efektiv në rastet e rrjeteve kriminale ndërkombëtare, pasi lejon ndarjen e drejtpërdrejtë të informacionit dhe koordinimin e veprimeve në kohë reale.[89]

Një aspekt i rëndësishëm i funksionimit të Eurojust është mbështetja që ai ofron në analizën ligjore të çështjeve komplekse. Në shumë raste, kriminaliteti i organizuar përfshin dallime në legjislacionet kombëtare, të cilat mund të krijojnë pengesa në ndjekjen penale. Eurojust ndihmon në interpretimin e këtyre dallimeve dhe propozon zgjidhje që lehtësojnë procesin gjyqësor ndërkufitar. Eurojust gjithashtu kontribuon në forcimin e besimit të ndërsjellë ndërmjet sistemeve gjyqësore të shteteve anëtare. Ky besim është thelbësor për funksionimin e bashkëpunimit ndërkombëtar në fushën penale, pasi pa të, shkëmbimi i informacionit dhe zbatimi i vendimeve gjyqësore do të ishte shumë i kufizuar. Përmes takimeve, platformave të përbashkëta dhe koordinimit të vazhdueshëm, Eurojust ndihmon në ndërtimin e këtij besimi institucional.[90] Një funksion themelor është mbështetja në luftën kundër formave të veçanta të kriminalitetit, si trafikimi i drogës, trafikimi i qenieve njerëzore, krimi kibernetik dhe terrorizmi. Eurojust ndihmon në koordinimin e hetimeve komplekse që përfshijnë disa shtete njëkohësisht dhe siguron që veprimet ligjore të jenë të harmonizuara.

Në kontekstin e bashkëpunimit me vende të treta, Eurojust ka zhvilluar marrëdhënie bashkëpunimi edhe me shtete jashtë Bashkimit Evropian, duke përfshirë vende strategjike për luftën kundër kriminalitetit ndërkufitar. Kjo është veçanërisht e rëndësishme për shkak të natyrës globale të krimit të organizuar. Megjithatë, edhe Eurojust përballet me disa sfida. Një nga sfidat kryesore është kompleksiteti i ndryshëm i sistemeve juridike kombëtare, të cilat shpesh kanë procedura dhe standarde të ndryshme. Kjo kërkon një nivel të lartë koordinimi dhe fleksibiliteti institucional. Një tjetër sfidë është shpejtësia e zhvillimit të krimit të organizuar, i cili shpesh përshtatet më shpejt se mekanizmat ligjorë ekzistues.[91]

Pavarësisht këtyre sfidave, roli i Eurojust mbetet thelbësor në garantimin e një bashkëpunimi efektiv gjyqësor në Evropë. Ai përfaqëson një mekanizëm unik që lidh sistemet gjyqësore kombëtare dhe siguron që drejtësia të zbatohet në mënyrë të koordinuar dhe efikase në rastet e kriminalitetit ndërkufitar Eurojust është një shtyllë kryesore e sistemit evropian të drejtësisë penale. Përmes koordinimit, mbështetjes juridike dhe forcimit të bashkëpunimit ndërkombëtar, ai kontribuon ndjeshëm në luftën kundër kriminalitetit

[88]European Union Agency for Fundamental Rights, *Criminal Justice Cooperation in the EU*, 2020.
[89]Council of the European Union, *EU Strategy to Tackle Organised Crime 2021-2025*, Brussels, 2021.
[90]Eurojust, *Annual Report on Eurojust Activities*, The Hague, 2023.
[91]Eurojust, *Annual Report on Eurojust Activities*, The Hague, 2023.

të organizuar ndërkufitar dhe në rritjen e efikasitetit të sistemeve gjyqësore në shtetet anëtare.

8. Bashkëpunimi ndërinstitucional midis Europol dhe Eurojust në luftën kundër kriminalitetit të organizuar ndërkufitar

Bashkëpunimi ndërmjet institucioneve evropiane në fushën e sigurisë dhe drejtësisë penale përfaqëson një nga shtyllat më të rëndësishme të luftës kundër kriminalitetit të organizuar ndërkufitar. Në këtë kuadër, koordinimi midis Europol dhe Eurojust ka një rol thelbësor, pasi kombinon aspektin policor me atë gjyqësor, duke krijuar një qasje të integruar dhe më efikase në trajtimin e krimit të rëndë ndërkombëtar.[92] Kriminaliteti i organizuar ndërkufitar është një fenomen që kërkon ndërhyrje të koordinuar në disa nivele njëkohësisht. Nga njëra anë, është e nevojshme mbledhja dhe analiza e informacionit inteligjent për të identifikuar rrjetet kriminale, ndërsa nga ana tjetër kërkohet ndjekje penale efektive dhe procedura gjyqësore të harmonizuara. Pikërisht në këtë pikë ndërthuren funksionet e Europol dhe Eurojust, duke e bërë bashkëpunimin e tyre një element kyç në sistemin e sigurisë evropiane.

Europol fokusohet kryesisht në mbledhjen, analizimin dhe shpërndarjen e informacionit kriminal ndërmjet shteteve anëtare të Bashkimit Evropian. Ai vepron si një qendër analitike që identifikon lidhjet ndërmjet aktiviteteve kriminale dhe ndihmon në ndërtimin e një pasqyre të plotë të kërcënimeve. Nga ana tjetër, Eurojust merret me koordinimin e bashkëpunimit gjyqësor, duke ndihmuar prokuroritë dhe gjykatat në zhvillimin e procedurave penale ndërkufitare. Bashkëpunimi ndërmjet këtyre dy institucioneve është i domosdoshëm për shkak të natyrës komplekse të kriminalitetit të organizuar. Shpesh, informacioni i mbledhur nga Europol shërben si bazë për hapjen e hetimeve gjyqësore të koordinuara nga Eurojust. Në këtë mënyrë, krijohet një zinxhir i vazhdueshëm nga inteligjenca kriminale deri te ndjekja penale dhe ndëshkimi i autorëve të veprave penale. Një nga format e bashkëpunimit është shkëmbimi i informacionit. Europol dhe Eurojust ndajnë të dhëna operative dhe strategjike që lidhen me rastet e kriminalitetit të organizuar. Ky shkëmbim informacioni është thelbësor për identifikimin e lidhjeve midis grupeve kriminale që operojnë në disa shtete njëkohësisht. Në shumë raste, informacioni i fragmentuar nga vende të ndryshme bashkohet për të krijuar një tablo të plotë të aktivitetit kriminal.

Një tjetër element i bashkëpunimit është organizimi i takimeve të përbashkëta dhe ekipeve të koordinimit. Në rastet komplekse, përfaqësues të Europol dhe Eurojust punojnë së bashku me autoritetet kombëtare për të planifikuar strategjinë e hetimit dhe ndjekjes penale. Këto ekipe ndihmojnë në shmangien e dyfishimit të punës dhe në rritjen e efikasitetit të veprimeve ligjzbatuese. Bashkëpunimi midis këtyre institucioneve është veçanërisht i rëndësishëm në rastet e krimeve që përfshijnë disa shtete, si trafikimi i drogës, trafikimi i qenieve njerëzore, krimi kibernetik dhe pastrimi i parave. Në këto raste, koordinimi i ngushtë është i domosdoshëm për të siguruar që të gjitha shtetet e përfshira të veprojnë në mënyrë të sinkronizuar.

Një aspekt i rëndësishëm është mbështetja për krijimin e ekipeve të përbashkëta hetimore. Europol dhe Eurojust kontribuojnë në ngritjen dhe funksionimin e këtyre ekipeve, të cilat përbëhen nga hetues dhe prokurorë nga disa shtete. Këto ekipe lejojnë një bashkëpunim të drejtpërdrejtë dhe të shpejtë në terren, duke përmirësuar ndjeshëm rezultatet e hetimeve. Gjithashtu, bashkëpunimi midis Europol dhe Eurojust ndihmon në zgjidhjen e çështjeve të juridiksionit. Në rastet kur një krim përfshin disa shtete, lind shpesh problemi se cili shtet duhet të marrë drejtimin e ndjekjes penale. Përmes koordinimit ndërinstitucional, arrihet një zgjidhje e përbashkët që siguron efikasitet dhe shmang konfliktet juridike. Në aspektin teknik, bashkëpunimi mbështetet nga platforma të sigurta komunikimi dhe sisteme të avancuara të shkëmbimit të të dhënave. Këto sisteme mundësojnë transmetimin e shpejtë dhe të sigurt të informacionit ndërmjet institucioneve, duke reduktuar vonesat dhe rritur efektivitetin operacional.[93]

Një rol domethënës luan edhe analiza e përbashkët e kërcënimeve kriminale. Europol dhe Eurojust bashkëpunojnë në përgatitjen e raporteve strategjike që identifikojnë trendet kryesore të kriminalitetit të organizuar në Evropë. Këto analiza ndihmojnë në përcaktimin e prioriteteve të përbashkëta dhe në orientimin e politikave të sigurisë. Pavarësisht nivelit të lartë të bashkëpunimit, ekzistojnë edhe sfida. Një prej tyre është diferenca në mandatet institucionale, pasi

[92]Eurojust, *Annual Report on Eurojust Activities*, The Hague, 2023.

[93]Eurojust & Europol, *Joint Investigation Teams Practical Guide*, 2021.

Europol është më i fokusuar në aspektin policor dhe inteligjencën, ndërsa Eurojust në aspektin gjyqësor. Kjo kërkon koordinim të vazhdueshëm për të shmangur mbivendosjet dhe boshllëqet në veprim.[94] Një sfidë tjetër është varësia nga shtetet anëtare për shkëmbimin e informacionit. Efektiviteti i bashkëpunimit varet nga gatishmëria e vendeve për të ndarë të dhëna në kohë reale dhe në mënyrë të plotë. Nëse ky proces është i kufizuar, atëherë ndikohet edhe efikasiteti i gjithë sistemit. Gjithashtu, zhvillimi i shpejtë i teknologjisë dhe përdorimi i saj nga grupet kriminale kërkon përshtatje të vazhdueshme të mekanizmave të bashkëpunimit. Krimi kibernetik, komunikimet e enkriptuara dhe përdorimi i platformave digjitale kanë krijuar sfida të reja për institucionet evropiane bashkëpunimi ndërmjet Europol dhe Eurojust përfaqëson një model të avancuar të koordinimit ndërinstitucional në luftën kundër kriminalitetit të organizuar ndërkufitar. Ky bashkëpunim kombinon inteligjencën policore me koordinimin gjyqësor, duke krijuar një sistem më efektiv dhe më të integruar të luftës kundër krimit të rëndë ndërkombëtar. Megjithëse përballet me sfida të ndryshme, rëndësia e tij mbetet e padiskutueshme në garantimin e sigurisë dhe drejtësisë në hapësirën evropiane.

9. Roli i Shqipërisë në bashkëpunimin ndërkombëtar kundër kriminalitetit të organizuar ndërkufitar

Shqipëria ka një pozicion strategjik në Ballkanin Perëndimor, gjë që e bën atë një aktor të rëndësishëm në luftën kundër kriminalitetit të organizuar ndërkufitar. Për shkak të afërsisë gjeografike me vendet e Bashkimit Evropian dhe rrugëve të tranzitit që kalojnë përmes rajonit, Shqipëria është e përfshirë drejtpërdrejt në përpjekjet rajonale dhe ndërkombëtare për parandalimin dhe goditjen e rrjeteve kriminale. Në vitet e fundit, Shqipëria ka bërë hapa të rëndësishëm në përmirësimin e kuadrit ligjor dhe institucional në fushën e drejtësisë penale dhe sigurisë publike. Këto reforma synojnë përafrimin e legjislacionit shqiptar me acquis communautaire të Bashkimit Evropian, duke krijuar kushte më të favorshme për bashkëpunim ndërkombëtar. Ky proces është veçanërisht i rëndësishëm në kuadër të integrimit evropian, ku lufta kundër krimit të organizuar është një nga prioritetet kryesore. Një nga aspektet më të rëndësishme të rolit të Shqipërisë është bashkëpunimi me institucionet evropiane si EUROPOL dhe EUROJUST. Përmes këtij bashkëpunimi, autoritetet shqiptare shkëmbejnë informacion, marrin pjesë në operacione të përbashkëta dhe kontribuojnë në hetime ndërkufitare që synojnë goditjen e rrjeteve kriminale.[95] Shqipëria ka forcuar gjithashtu kapacitetet e saj policore dhe gjyqësore përmes krijimit të strukturave të specializuara për luftën kundër krimit të organizuar dhe korrupsionit. Këto struktura janë të dizajnuara për të trajtuar raste komplekse që përfshijnë elementë ndërkombëtarë dhe për të bashkëpunuar në mënyrë efektive me partnerët e huaj.

Një element i rëndësishëm është pjesëmarrja e Shqipërisë në operacione të përbashkëta ndërkombëtare. Në bashkëpunim me vende të tjera dhe agjenci ndërkombëtare, Shqipëria ka qenë pjesë e aksioneve të koordinuara kundër trafikimit të drogës, trafikimit të qenieve njerëzore dhe krimeve kibernetike. Këto operacione kanë ndihmuar në çmontimin e disa rrjeteve kriminale me shtrirje rajonale dhe më gjerë. Në fushën e shkëmbimit të informacionit, Shqipëria ka përmirësuar ndjeshëm sistemet e saj të komunikimit me partnerët ndërkombëtarë. Kjo ka lehtësuar identifikimin e personave të dyshuar, gjurmimin e aktiviteteve kriminale dhe koordinimin e veprimeve ligjzbatuese në kohë reale. Ky aspekt është thelbësor për suksesin e hetimeve ndërkufitare. Gjithashtu, Shqipëria ka ndërmarrë hapa të rëndësishëm në luftën kundër pastrimit të parave dhe financimit të aktiviteteve kriminale. Forcimi i institucioneve financiare dhe rritja e kontrollit mbi transaksionet financiare kanë ndihmuar në kufizimin e burimeve ekonomike të grupeve kriminale. Një rol kryesor luan edhe bashkëpunimi rajonal, veçanërisht me vendet e Ballkanit Perëndimor. Ky bashkëpunim është i domosdoshëm për shkak të natyrës së rrjeteve kriminale që shpesh operojnë në disa shtete të rajonit njëkohësisht. Përmes marrëveshjeve dhe platformave rajonale, Shqipëria kontribuon në forcimin e sigurisë kolektive.[96]

[94]Council of the European Union, *EU Strategy to Tackle Organised Crime 2021-2025*, Brussels, 2021.
[95]Prokuroria e Posaçme (SPAK), *Raport Vjetor i Veprimtarisë*, 2023.
[96]Prokuroria e Posaçme (SPAK), *Raport Vjetor i Veprimtarisë*, 2023.

Megjithatë, Shqipëria përballet edhe me sfida në këtë fushë. Një nga sfidat kryesore është nevoja për forcimin e mëtejshëm të institucioneve dhe rritjen e kapaciteteve profesionale. Gjithashtu, korrupsioni dhe ndikimet e mundshme të grupeve kriminale mbeten sfida që kërkojnë vëmendje të vazhdueshme.

Një tjetër sfidë është përshtatja me zhvillimet e shpejta teknologjike, të cilat kanë ndryshuar mënyrën e funksionimit të kriminalitetit të organizuar. Krimet kibernetike dhe përdorimi i teknologjive të avancuara kërkojnë investime të vazhdueshme në pajisje dhe trajnime profesionale. Në këtë kontekst, bashkëpunimi me Europol dhe Eurojust mbetet një element kyç për rritjen e efektivitetit të Shqipërisë në luftën kundër krimit të organizuar ndërkufitar. Ky bashkëpunim ndihmon në transferimin e njohurive, përmirësimin e praktikave hetimore dhe forcimin e koordinimit ndërkombëtar roli i Shqipëria në luftën kundër kriminalitetit të organizuar ndërkufitar është gjithnjë në rritje dhe me rëndësi strategjike. Përmes reformave ligjore, bashkëpunimit ndërkombëtar dhe pjesëmarrjes në operacione të përbashkëta, Shqipëria po kontribuon në mënyrë aktive në sigurinë rajonale dhe evropiane, duke u pozicionuar si një partner i rëndësishëm në këtë luftë të përbashkët.

10. Sfidat aktuale dhe perspektivat e bashkëpunimit ndërkombëtar në luftën kundër kriminalitetit të organizuar ndërkufitar

Lufta kundër kriminalitetit të organizuar ndërkufitar mbetet një nga sfidat më komplekse të sigurisë bashkëkohore, pavarësisht zhvillimit të institucioneve evropiane dhe mekanizmave të bashkëpunimit ndërkombëtar. Edhe pse strukturat si Europol dhe Eurojust kanë rritur ndjeshëm efikasitetin e bashkëpunimit policor dhe gjyqësor, natyra dinamike e kriminalitetit të organizuar krijon vazhdimisht sfida të reja që kërkojnë përshtatje të vazhdueshme. Një nga sfidat kryesore është evolucioni i shpejtë i formave të kriminalitetit. Grupet kriminale përshtaten me teknologjitë e reja dhe zhvillimet globale shumë më shpejt sesa institucionet ligjzbatuese. Krimi kibernetik, përdorimi i inteligjencës artificiale për qëllime të paligjshme dhe komunikimet e enkriptuara kanë krijuar një mjedis ku gjurmimi i aktiviteteve kriminale është bërë më i vështirë. Një tjetër sfidë e rëndësishme lidhet me dallimet në sistemet ligjore të shteteve. Edhe pse ekziston një përpjekje për harmonizim ligjor në nivel evropian, ende mbeten ndryshime në procedurat penale, standardet e provave dhe mënyrat e ndjekjes penale. Këto dallime mund të krijojnë vonesa dhe pengesa në bashkëpunimin ndërkufitar.[97]

Problematik mbetet edhe shkëmbimi i informacionit ndërmjet shteteve. Efektiviteti i luftës kundër kriminalitetit të organizuar varet nga shpejtësia dhe saktësia e informacionit të ndarë. Në disa raste, kufizimet ligjore, shqetësimet për sigurinë e të dhënave ose mungesa e besimit institucional mund të kufizojnë shkëmbimin e plotë të informacionit. Një sfidë tjetër është financimi i krimit të organizuar dhe pastrimi i parave. Pavarësisht përpjekjeve ndërkombëtare, rrjetet kriminale vazhdojnë të gjejnë mënyra të reja për të legalizuar të ardhurat e tyre përmes sistemit financiar global. Kjo kërkon mekanizma më të avancuar monitorimi dhe bashkëpunim më të ngushtë ndërmjet institucioneve financiare dhe agjencive ligjzbatuese. Gjithashtu, korrupsioni mbetet një pengesë serioze në disa vende, duke dobësuar efektivitetin e institucioneve shtetërore dhe duke krijuar hapësira për veprimtarinë e grupeve kriminale. Lufta kundër korrupsionit është e pandashme nga lufta kundër kriminalitetit të organizuar. Në aspektin gjeopolitik, ndryshimet ndërkombëtare dhe krizat globale (si konfliktet, migracioni masiv apo paqëndrueshmëria ekonomike) ndikojnë drejtpërdrejt në rritjen e kriminalitetit të organizuar. Këto situata shpesh shfrytëzohen nga rrjetet kriminale për zgjerimin e aktivitetit të tyre.

Megjithatë, pavarësisht këtyre sfidave, perspektivat për bashkëpunimin ndërkombëtar janë pozitive. Forcimi i integrimit evropian dhe avancimi i mekanizmave të përbashkët të sigurisë pritet të rrisin më tej efikasitetin në luftën kundër krimit të organizuar. Zhvillimi i teknologjive të reja, si inteligjenca artificiale dhe analizat e avancuara të të dhënave, po krijojnë mundësi të reja për identifikimin dhe parandalimin e aktiviteteve kriminale. Një perspektivë e rëndësishme është rritja e rolit të bashkëpunimit rajonal, veçanërisht në Ballkanin Perëndimor, ku vendet po forcojnë koordinimin e tyre në luftën kundër rrjeteve kriminale që operojnë në disa shtete njëkohësisht. Në këtë proces, edhe Shqipëria luan një rol aktiv si partner në nismat rajonale dhe evropiane.

[97] Kuvendi i Shqipërisë, *Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë,* i përditësuar 2024.

Gjithashtu, pritet që bashkëpunimi ndërmjet Europol dhe Eurojust të thellohet edhe më tej, duke integruar më shumë sisteme të përbashkëta të informacionit dhe duke përmirësuar koordinimin operacional dhe gjyqësor. Kjo do të rrisë aftësinë për reagim të shpejtë ndaj kërcënimeve kriminale.[98]

11. Konkluzione

Analiza konfirmon se kriminaliteti i organizuar ndërkufitar përbën një fenomen kompleks që sfidon konceptet tradicionale të sovranitetit dhe juridiksionit, duke kërkuar një qasje të integruar dhe bashkëpunim të thelluar ndërkombëtar.

Në këtë kontekst, mekanizmat e Bashkimit Evropian, veçanërisht përmes Europol dhe Eurojust, përfaqësojnë një model të avancuar koordinimi. Megjithatë, efektiviteti i tyre varet nga kapacitetet institucionale dhe zbatimi real i standardeve nga shtetet pjesëmarrëse.

Në rastin e Shqipërisë evidentohet një hendek ndërmjet progresit normativ dhe zbatimit praktik, i ndikuar nga kufizime institucionale dhe faktorë joformalë. Për rrjedhojë, roli i saj mbetet kryesisht reaktiv, duke nënvizuar nevojën për forcim të mëtejshëm institucional

[98] Kuvendi i Shqipërisë, *Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë,* i përditësuar 2024.

Përgjegjësia penale për sulmet kibernetike ndërkombëtare

Serxhio Shehu

Program i Integruar i Ciklit të dytë "Master i Shkencave në Drejtësi"
Fakulteti i Shkencave Humane

Punim i paraqitur në Konferencën Shkencore Studentore

Abstrakt

Zhvillimi i teknologjisë së informacionit dhe përhapja masive e internetit kanë krijuar një hapësirë të re digjitale, e cila, përveçse ka lehtësuar komunikimin global, shkëmbimin e informacionit dhe zhvillimin ekonomik, ka kontribuar njëkohësisht në shfaqjen e formave të reja dhe gjithnjë e më të sofistikuara të kriminalitetit që tejkalojnë kufijtë shtetërorë. Në këtë realitet të ri, sulmet kibernetike ndërkombëtare paraqiten si një kërcënim serioz për sigurinë kombëtare dhe ndërkombëtare, duke ndikuar drejtpërdrejt në funksionimin e institucioneve shtetërore, infrastrukturave kritike, sistemeve financiare dhe mbrojtjen e të dhënave personale të individëve. Këto sulme manifestohen në forma të ndryshme të veprave penale, duke përfshirë vjedhjen dhe manipulimin e të dhënave, mashtrimin kompjuterik, spiunazhin shtetëror, ndërhyrjet e paautorizuara në sisteme informatike dhe terrorizmin kibernetik.

Në këtë kuadër, punimi synon të trajtojë dhe analizojë përgjegjësinë penale për sulmet kibernetike ndërkombëtare, duke u fokusuar si në kuadrin ligjor ndërkombëtar, ashtu edhe në atë vendas, si dhe në sfidat që burojnë nga natyra transnacionale e këtyre veprave penale. Një vëmendje e veçantë i kushtohet rolit të Konventës së Budapestit për Krimin Kibernetik, e cila përbën instrumentin kryesor ndërkombëtar në drejtim të harmonizimit të legjislacioneve penale dhe forcimit të bashkëpunimit ndërmjet shteteve, si dhe kontributit të NATO-s në garantimin e sigurisë kolektive dhe mbrojtjes kibernetike. Përmes kësaj analize synohet të evidentohen sfidat kryesore juridike dhe praktike që lidhen me hetimin dhe ndëshkimin e këtyre veprave, si dhe nevoja për përmirësimin e mekanizmave të bashkëpunimit ndërkombëtar.

***Fjalë kyçe**: Sulme kibernetike ndërkombëtare, Përgjegjësi penale, Krimi kibernetik, Konventa e Budapestit.*

1. Hyrje

Zhvillimi i shpejtë i teknologjisë së informacionit dhe përhapja masive e internetit kanë transformuar rrënjësisht mënyrën e funksionimit të shoqërisë moderne, duke e shndërruar hapësirën digjitale në një komponent thelbësor të jetës ekonomike, sociale dhe institucionale. Kjo hapësirë ka krijuar mundësi të reja për inovacion, efikasitet dhe ndërveprim global, por njëkohësisht ka sjellë edhe rreziqe të reja në fushën e sigurisë, duke lehtësuar kryerjen e veprave penale me kompleksitet të lartë teknik dhe shtrirje transnacionale. Në këtë kuadër, sulmet kibernetike ndërkombëtare përfaqësojnë një nga format më të avancuara dhe më të rrezikshme të kriminalitetit bashkëkohor, të cilat realizohen përmes sistemeve kompjuterike dhe rrjeteve elektronike, duke kapërcyer kufijtë shtetërorë dhe duke përfshirë aktorë të ndryshëm, si individë, grupe kriminale të organizuara apo edhe subjekte shtetërore. Natyra e tyre e padukshme, anonimiteti relativ dhe shpejtësia e kryerjes i bëjnë këto veprime veçanërisht të vështira për t'u hetuar, duke ngritur sfida serioze në identifikimin e autorësisë, përcaktimin e juridiksionit dhe vendosjen e përgjegjësisë penale.

Në këtë kontekst, sulmet kibernetike përbëjnë jo vetëm një çështje të rendit publik dhe të sigurisë së informacionit, por edhe një sfidë të rëndësishme juridike për sistemet moderne të së drejtës penale dhe procedurës penale. Konceptet tradicionale si territori, juridiksioni, prova penale dhe autorësia përballen me kufizime të dukshme në hapësirën digjitale, duke imponuar nevojën për rishikim dhe përshtatje të instrumenteve ligjore ekzistuese. Përgjegjësia penale për këto veprime kërkon një qasje të integruar që ndërthur harmonizimin e legjislacioneve kombëtare, forcimin e bashkëpunimit ndërkombëtar dhe përdorimin efektiv të instrumenteve juridike ndërkombëtare, ku një rol qendror luan Konventa e Budapestit për Krimin Kibernetik. Paralelisht, organizata si NATO kanë rritur angazhimin në mbrojtjen kibernetike, duke e konsideruar këtë dimension pjesë të sigurisë kolektive. Në këtë prizëm, artikulli analizon kuadrin ligjor ndërkombëtar dhe atë vendas mbi përgjegjësinë penale për sulmet kibernetike ndërkombëtare, duke vlerësuar efektivitetin e mekanizmave ekzistues dhe sfidat praktike, si dhe trajton rastin e sulmit kibernetik ndaj Republikës së Shqipërisë më 15 korrik 2022 si një studim konkret për të evidentuar vështirësitë në atribuimin e përgjegjësisë, bashkëpunimin ndërkombëtar dhe nevojën për mekanizma më të avancuar parandalimi dhe reagimi.

2. Metodologjia

Ky studim mbështetet në një qasje cilësore, analitike dhe interpretative për të shqyrtuar përgjegjësinë penale për sulmet kibernetike ndërkombëtare. Fokusi është në analizën kritike të kuadrit ligjor dhe mekanizmave të bashkëpunimit ndërkombëtar, duke interpretuar burimet juridike në raport me natyrën transnacionale të krimit kibernetik. Përdoret metoda juridiko-dogmatike për analizimin e normave penale në nivel ndërkombëtar dhe kombëtar, veçanërisht Konventa e Budapestit mbi Krimin Kibernetik, si dhe dokumenteve të NATO dhe Bashkimi Evropian, me synim identifikimin e standardeve dhe mekanizmave të bashkëpunimit juridik.

Një element i rëndësishëm është studimi i rastit, konkretisht sulmi kibernetik ndaj Republika e Shqipërisë më 15 korrik 2022, për të analizuar sfidat e juridiksionit, atribuimit dhe përgjegjësisë penale. Studimi mbështetet gjithashtu në analizë dokumentare dhe literaturë akademike, ndërsa metoda krahasuese përdoret në mënyrë të kufizuar për të nxjerrë përfundime dhe rekomandime praktike.

3. Atribuimi i autorësisë dhe sfidat e identifikimit në hapësirën digjitale

Atribuimi i autorësisë në rastet e sulmeve kibernetike përbën një nga sfidat më të ndërlikuara në fushën e së drejtës penale bashkëkohore, për shkak të natyrës së veçantë të hapësirës digjitale dhe mjeteve teknologjike që përdoren për kryerjen e këtyre veprave. Ndryshe nga krimet tradicionale, ku autori dhe vendi i kryerjes së veprës janë më të identifikueshme, në krimet kibernetike autorët operojnë përmes rrjeteve globale, duke përdorur serverë të ndërmjetëm, adresa IP të maskuara dhe mjete të tjera që fshehin gjurmët e tyre digjitale. Kjo situatë krijon një distancë të konsiderueshme ndërmjet autorit real dhe vendit ku manifestohen pasojat e veprës penale, duke e bërë të vështirë jo vetëm identifikimin e tij, por edhe ndërtimin

e një lidhjeje të qartë juridike ndërmjet autorit dhe veprës së kryer.

Një tjetër element që ndërlikon procesin e identifikimit është përdorimi i teknikave të avancuara të anonimitetit, si rrjetet virtuale private (VPN), rrjetet anonime si Tor, si dhe përdorimi i "botnet"-eve dhe sistemeve të kompromentuara për të kryer sulme në mënyrë indirekte. Në këto raste, autorët përdorin pajisje të palëve të treta pa dijeninë e tyre, duke krijuar një zinxhir kompleks veprimesh që e bën shumë të vështirë gjurmimin e burimit real të sulmit. Për më tepër, natyra dinamike e të dhënave digjitale dhe mundësia e fshirjes apo manipulimit të tyre në kohë reale e vështirëson mbledhjen dhe ruajtjen e provave, duke ndikuar drejtpërdrejt në cilësinë dhe besueshmërinë e provës penale.

Në këtë kontekst, atribuimi i autorësisë nuk është vetëm një çështje teknike, por edhe një problem kompleks juridik, që kërkon bashkëpunim të ngushtë ndërmjet ekspertëve të teknologjisë së informacionit dhe autoriteteve të drejtësisë penale. Hetimi efektiv i këtyre veprave kërkon përdorimin e metodave të avancuara të analizës digjitale, si dhe shkëmbimin e shpejtë të informacionit ndërmjet shteteve, duke qenë se provat shpesh ndodhen në juridiksione të ndryshme. Për këtë arsye, instrumentet ndërkombëtare dhe standardet e përbashkëta luajnë një rol kyç në lehtësimin e procesit të identifikimit dhe ndjekjes penale të autorëve të krimeve kibernetike, megjithatë sfidat mbeten të konsiderueshme dhe kërkojnë zhvillim të vazhdueshëm të kapaciteteve teknike dhe ligjore[99].

4. Juridiksioni penal dhe natyra transnacionale e sulmeve kibernetike

Juridiksioni penal në rastet e sulmeve kibernetike paraqet një nga çështjet më sfiduese në të drejtën penale moderne, për shkak të natyrës transnacionale të këtyre veprave. Ndryshe nga krimet tradicionale, të cilat zakonisht zhvillohen brenda kufijve të një shteti të vetëm, sulmet kibernetike shpesh përfshijnë disa juridiksione njëkohësisht: ato mund të planifikohen në një vend, të ekzekutohen përmes serverëve të vendosur në një shtet tjetër dhe të prodhojnë pasoja në një territor të tretë. Kjo shpërndarje gjeografike e veprimit penal e bën të vështirë përcaktimin e juridiksionit kompetent për hetimin dhe ndjekjen penale, duke krijuar konflikte të mundshme ndërmjet shteteve dhe boshllëqe në zbatimin e ligjit penal.

Një tjetër problematikë lidhet me kufizimet e parimeve tradicionale të juridiksionit penal, si parimi territorial, parimi i shtetësisë dhe ai i mbrojtjes, të cilat shpesh nuk janë të mjaftueshme për të adresuar realitetin kompleks të krimeve kibernetike. Për shembull, parimi territorial has vështirësi në aplikim kur nuk është e qartë se ku është kryer konkretisht veprimi kriminal, ndërsa parimi i shtetësisë mund të mos japë zgjidhje në rastet kur autorët veprojnë përmes identiteteve të rreme ose nga territore ku nuk është e mundur ekstradimi. Për më tepër, dallimet ndërmjet legjislacioneve kombëtare lidhur me kriminalizimin e veprave dhe standardet procedurale krijojnë pengesa shtesë në bashkëpunimin ndërkombëtar, duke e bërë më të vështirë ndjekjen penale efektive të autorëve.

Në këtë kontekst, nevoja për një qasje të koordinuar dhe të harmonizuar ndërkombëtare bëhet thelbësore për tejkalimin e sfidave që lidhen me juridiksionin penal në hapësirën digjitale. Instrumente ndërkombëtare si Konventa e Budapestit kanë kontribuar në përcaktimin e disa rregullave të përbashkëta mbi juridiksionin dhe bashkëpunimin ndërmjet shteteve, duke ofruar një bazë për ndjekjen penale të krimeve kibernetike në nivel ndërkombëtar. Megjithatë, zbatimi praktik i këtyre mekanizmave mbetet i ndërlikuar dhe shpesh varet nga vullneti politik, kapacitetet institucionale dhe niveli i bashkëpunimit ndërmjet shteteve. Për këtë arsye, forcimi i marrëveshjeve ndërkombëtare, rritja e besimit reciprok dhe zhvillimi i mekanizmave më efikas për ndarjen e juridiksionit dhe koordinimin e hetimeve paraqiten si elemente kyçe për garantimin e një reagimi efektiv ndaj sulmeve kibernetike ndërkombëtare[100].

5. Bashkëpunimi ndërkombëtar dhe harmonizimi i legjislacioneve penale

Bashkëpunimi ndërkombëtar përbën një element thelbësor në luftën kundër sulmeve kibernetike, duke qenë se natyra e këtyre veprave penale tejkalon kufijtë shtetërorë dhe kërkon ndërveprim të vazhdueshëm ndërmjet autoriteteve të vendeve të ndryshme. Hetimi dhe ndjekja penale e krimeve kibernetike shpesh

[99]Council of Europe, *Convention on Cybercrime (Budapest Convention)*, 2001, dhe raportet shpjeguese përkatëse mbi hetimin dhe provat digjitale.

[100]Council of Europe, *Convention on Cybercrime (Budapest Convention)*, 2001, veçanërisht dispozitat mbi juridiksionin dhe bashkëpunimin ndërkombëtar.

kërkon mbledhjen e provave digjitale që ndodhen në juridiksione të ndryshme, identifikimin e autorëve që veprojnë nga shtete të tjera dhe koordinimin e veprimeve procedurale ndërmjet institucioneve kombëtare dhe ndërkombëtare. Në këtë kuadër, instrumente si ndihma juridike reciproke dhe ekstradimi marrin një rëndësi të veçantë, por në praktikë këto mekanizma shpesh përballen me vonesa procedurale, burokraci dhe kufizime ligjore që ndikojnë negativisht në efektivitetin e hetimeve.

Një nga sfidat kryesore në këtë drejtim lidhet me mungesën e harmonizimit të plotë të legjislacioneve penale ndërmjet shteteve. Edhe pse shumë vende kanë përshtatur kuadrin e tyre ligjor në përputhje me standardet ndërkombëtare, ende ekzistojnë dallime të konsiderueshme në mënyrën e përcaktimit të veprave penale kibernetike, në sanksionet përkatëse dhe në procedurat hetimore. Këto dallime krijojnë vështirësi në bashkëpunimin praktik, pasi një veprim që konsiderohet vepër penale në një shtet mund të mos jetë i tillë në një tjetër, duke penguar ekstradimin ose shkëmbimin e provave. Për më tepër, standardet e ndryshme për mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe privatësinë e të dhënave mund të ndikojnë në kufizimin e aksesit në prova digjitale, duke krijuar tension ndërmjet nevojës për siguri dhe respektimit të të drejtave themelore.

Në këtë kontekst, harmonizimi i legjislacioneve penale dhe forcimi i mekanizmave të bashkëpunimit ndërkombëtar paraqiten si domosdoshmëri për përballimin efektiv të kriminalitetit kibernetik. Konventa e Budapestit për Krimin Kibernetik përbën një instrument kyç në këtë drejtim, duke vendosur standarde të përbashkëta për kriminalizimin e veprave kibernetike, procedurat hetimore dhe bashkëpunimin ndërkombëtar. Megjithatë, përtej ekzistencës së këtij instrumenti, mbetet e nevojshme rritja e kapaciteteve institucionale, zhvillimi i mekanizmave më të shpejtë për shkëmbimin e informacionit dhe forcimi i besimit ndërmjet shteteve. Vetëm përmes një qasjeje të koordinuar dhe të integruar mund të arrihet një reagim efektiv ndaj sulmeve kibernetike ndërkombëtare dhe të garantohet një nivel më i lartë sigurie në hapësirën digjitale globale[101].

6. Sfidat juridike

Sfidat juridike në lidhje me përgjegjësinë penale për sulmet kibernetike ndërkombëtare lidhen fillimisht me papërshtatshmërinë e koncepteve tradicionale të së drejtës penale përballë realitetit të ri digjital. Parime themelore si territori, juridiksioni dhe autorësia janë ndërtuar mbi një logjikë fizike dhe territoriale, e cila nuk përputhet plotësisht me natyrën virtuale dhe të shpërndarë të hapësirës kibernetike. Në shumë raste, është e vështirë të përcaktohet se ku është kryer konkretisht vepra penale, duke sjellë paqartësi në përcaktimin e juridiksionit kompetent dhe duke krijuar konflikte ndërmjet shteteve për ushtrimin e kompetencës penale. Kjo situatë kërkon një rishikim të thelluar të bazave teorike të juridiksionit penal dhe një qasje më fleksibile që të reflektojë realitetet digjitale.

Një sfidë tjetër e rëndësishme lidhet me provën penale dhe administrimin e saj në kontekstin e krimeve kibernetike, si dhe me mungesën e harmonizimit të plotë të legjislacioneve penale ndërmjet shteteve. Provat digjitale janë të natyrës shumë të brishtë, lehtësisht të manipulueshme dhe shpesh kërkojnë ndërhyrje të menjëhershme për t'u ruajtur dhe analizuar, ndërkohë që ato mund të ndodhen në serverë të vendosur në juridiksione të ndryshme, duke e vështirësuar sigurimin e tyre në përputhje me procedurat ligjore. Kjo sjell problematika në lidhje me vlefshmërinë, besueshmërinë dhe pranueshmërinë e provave në procesin penal. Paralelisht, dallimet në kriminalizimin e veprave, në sanksionet penale dhe në procedurat hetimore ndërmjet shteteve krijojnë pengesa në bashkëpunimin ndërkombëtar, duke ndikuar në efektivitetin e ekstradimit, ndihmës juridike reciproke dhe shkëmbimit të informacionit.

Një dimension tjetër sfidues lidhet me balancimin ndërmjet sigurisë dhe mbrojtjes së të drejtave themelore të njeriut, si dhe me ritmin e shpejtë të zhvillimit teknologjik. Hetimi i krimeve kibernetike shpesh kërkon masa invazive, si monitorimi i komunikimeve dhe aksesimi i të dhënave personale, të cilat mund të cenojnë të drejtën për privatësi dhe mbrojtjen e të dhënave personale, duke krijuar një tension të vazhdueshëm ndërmjet sigurisë dhe respektimit të të drejtave themelore. Në të njëjtën kohë, zhvillimi i shpejtë i teknologjisë, përfshirë përdorimin e

[101]Council of Europe, *Convention on Cybercrime (Budapest Convention)*, 2001, dhe Protokollet shtesë mbi bashkëpunimin ndërkombëtar dhe procedurat hetimore.

inteligjencës artificiale dhe mjeteve të automatizuara për kryerjen e krimeve, shpesh tejkalon aftësinë e legjislacionit penal për t'u përshtatur, duke krijuar boshllëqe ligjore dhe nevojën për përditësim të vazhdueshëm të kuadrit normativ dhe forcim të kapaciteteve institucionale.

7. Diskutim

Diskutimi i përgjegjësisë penale për sulmet kibernetike ndërkombëtare evidenton një kompleksitet të theksuar juridik dhe praktik, i cili buron kryesisht nga natyra e tyre transnacionale dhe nga karakteristikat teknologjike që i shoqërojnë këto veprime. Një ndër çështjet më problematike lidhet me atribimin e autorësisë, pasi anonimiteti relativ që ofron hapësira digjitale, përdorimi i serverëve të ndërmjetëm, rrjeteve virtuale private (VPN) dhe teknikave të avancuara të maskimit të identitetit e bëjnë jashtëzakonisht të vështirë identifikimin e autorëve realë. Kjo vështirësi ndikon drejtpërdrejt në efektivitetin e ndjekjes penale dhe në realizimin e drejtësisë, duke krijuar një hendek të dukshëm ndërmjet kryerjes së veprës penale dhe ndëshkimit të saj. Paralelisht, natyra ndërkufitare e sulmeve kibernetike ngre problematika serioze në lidhje me juridiksionin penal, pasi një sulm mund të planifikohet në një shtet, të ekzekutohet përmes infrastrukturave të vendosura në disa shtete të tjera dhe të prodhojë pasoja në një territor krejtësisht tjetër, duke e bërë të paqartë përcaktimin e autoritetit kompetent për hetimin dhe gjykimin e çështjes. Këto rrethana sfidojnë konceptet tradicionale të territorit dhe juridiksionit në të drejtën penale, duke kërkuar një rishikim të thelluar të qasjeve klasike dhe një përshtatje më fleksibile ndaj realiteteve të reja digjitale.

Nga ana tjetër, analiza nxjerr në pah edhe sfida të rëndësishme në drejtim të harmonizimit të legjislacioneve penale dhe të bashkëpunimit ndërkombëtar, pavarësisht ekzistencës së instrumenteve si Konventa e Budapestit për Krimin Kibernetik. Megjithëse kjo konventë ka kontribuar ndjeshëm në standardizimin e disa veprave penale dhe procedurave hetimore, dallimet ndërmjet sistemeve juridike kombëtare vazhdojnë të krijojnë pengesa në ekstradim, në ndihmën juridike reciproke dhe në shkëmbimin e provave digjitale, të cilat shpesh kërkojnë ndërhyrje të shpejtë dhe koordinim të lartë ndërinstitucional. Rasti i sulmit kibernetik ndaj Republikës së Shqipërisë më 15 korrik 2022 ilustron qartë këto vështirësi, duke treguar se edhe në prani të bashkëpunimit ndërkombëtar mbeten sfida në atribuimin e përgjegjësisë dhe në sigurimin e provave të mjaftueshme për ndjekje penale efektive. Ky realitet nënvizon nevojën për forcimin e kapaciteteve teknike dhe institucionale në nivel kombëtar, për rritjen e besimit dhe koordinimit ndërmjet shteteve, si dhe për zhvillimin e mekanizmave më të avancuar ligjorë dhe operacionalë që t'i përgjigjen dinamikës së shpejtë të kërcënimeve kibernetike. Në këtë kuptim, një qasje e integruar dhe shumëdimensionale, që ndërthur përmirësimin e kuadrit ligjor, bashkëpunimin ndërkombëtar dhe investimet në teknologji dhe burime njerëzore, paraqitet si domosdoshmëri për garantimin e një reagimi efektiv dhe të qëndrueshëm ndaj kriminalitetit kibernetik ndërkombëtar.

8. Konkluzione

Konkluzionet e këtij artikulli theksojnë se sulmet kibernetike ndërkombëtare përfaqësojnë një sfidë serioze dhe në rritje për sistemet juridike bashkëkohore, duke vënë në provë efektivitetin e së drejtës penale tradicionale përballë realiteteve të reja digjitale. Natyra transnacionale, kompleksiteti teknik dhe anonimiteti relativ që karakterizon këto veprime e bëjnë të vështirë identifikimin e autorëve, përcaktimin e juridiksionit dhe sigurimin e provave të vlefshme penale. Si rezultat, konceptet klasike juridike rezultojnë shpesh të pamjaftueshme, duke kërkuar një rishikim dhe përshtatje të tyre në përputhje me zhvillimet teknologjike dhe me natyrën dinamike të kriminalitetit kibernetik.

Analiza evidenton se, megjithëse ekzistojnë instrumente ndërkombëtare të rëndësishme, si Konventa e Budapestit për Krimin Kibernetik, dhe një rol në rritje i organizatave ndërkombëtare si NATO në fushën e sigurisë kibernetike, sfidat mbeten të konsiderueshme në drejtim të harmonizimit të legjislacioneve penale dhe forcimit të bashkëpunimit ndërkombëtar. Dallimet ndërmjet sistemeve juridike, procedurat e ngadalta për shkëmbimin e informacionit dhe kufizimet institucionale ndikojnë negativisht në hetimin dhe ndjekjen efektive të këtyre veprave. Rasti i sulmit kibernetik ndaj Republikës së Shqipërisë më 15 korrik 2022 ilustron qartë këto vështirësi dhe nënvizon nevojën për përmirësim të kapaciteteve teknike dhe ligjore në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar.

Në përfundim, artikulli arrin në konkluzionin se adresimi efektiv i sulmeve kibernetike ndërkombëtare kërkon një qasje të integruar dhe shumëdimensionale, e cila përfshin përditësimin e vazhdueshëm të kuadrit ligjor, harmonizimin e legjislacioneve penale, forcimin e bashkëpunimit ndërkombëtar dhe investimin në kapacitetet teknologjike dhe njerëzore. Vetëm përmes një koordinimi të tillë mund të garantohet një reagim i shpejtë dhe efektiv ndaj këtyre kërcënimeve, duke siguruar mbrojtjen e sigurisë kombëtare dhe ndërkombëtare në një mjedis digjital gjithnjë e më kompleks dhe në zhvillim të vazhdueshëm.

E drejta e kontratave tregtare në Shqipëri, sfida dhe perspektiva në kontekstin e marrëdhënieve ndërkombëtare

Xhuliano Mahilaj

Program i Integruar i Ciklit të dytë "Master i Shkencave në Drejtësi"
Fakulteti i Shkencave Humane

Punim i paraqitur në Konferencën Shkencore Studentore

Abstrakt

Ky punim analizon të drejtën e kontratave tregtare në Shqipëri, duke u fokusuar në sfidat aktuale dhe perspektivat e zhvillimit në kuadër të marrëdhënieve ndërkombëtare. Në një ekonomi të globalizuar, kontratat tregtare përbëjnë instrumentin kryesor juridik që rregullon marrëdhëniet ekonomike dhe garanton sigurinë e transaksioneve ndërmjet subjekteve tregtare. Megjithatë, sistemi juridik shqiptar përballet me sfida të rëndësishme, si mungesa e harmonizimit të plotë me standardet ndërkombëtare, interpretimi jo i njëtrajtshëm i dispozitave ligjore dhe zbatimi joefektiv i tyre në praktikë. Këto problematika ndikojnë drejtpërdrejt në nivelin e besimit të investitorëve dhe në funksionimin normal të tregut. Në të njëjtën kohë, zhvillimet ekonomike dhe teknologjike kërkojnë përshtatje të vazhdueshme të legjislacionit me praktikat moderne ndërkombëtare. Për këtë arsye, studimi thekson nevojën për reforma të thella ligjore dhe institucionale, me qëllim forcimin e sigurisë juridike dhe përmirësimin e klimës së biznesit në Shqipëri.

***Fjalë kyçe**: Kontrata tregtare, legjislacion shqiptar, harmonizim, marrëdhënie ndërkombëtare.*

1. Hyrje

Në kushtet e globalizimit ekonomik dhe zhvillimeve të shpejta teknologjike, marrëdhëniet tregtare ndërkombëtare kanë marrë një rol thelbësor në zhvillimin ekonomik të çdo vendi, përfshirë edhe Shqipërinë. Në këtë kuadër, e drejta e kontratave tregtare përbën një nga disiplinat më të rëndësishme juridike, pasi ajo përcakton rregullat dhe normat që rregullojnë marrëdhëniet ndërmjet subjekteve tregtare. Një sistem kontraktor i qartë, i qëndrueshëm dhe i besueshëm kontribuon drejtpërdrejt në

garantimin e sigurisë juridike të transaksioneve, si dhe në krijimin e një klime të favorshme për investime të huaja dhe bashkëpunim ekonomik në nivel rajonal dhe ndërkombëtar (Papadopoulos, 2019).

Megjithatë, Shqipëria, si një vend në tranzicion me aspirata për integrim në Bashkimin Evropian dhe në tregjet globale, përballet me një sërë sfidash në zhvillimin e së drejtës së kontratave tregtare. Këto përfshijnë pasiguri ligjore, mungesë të harmonizimit të plotë me standardet ndërkombëtare, mungesë përvoje në zbatimin praktik të normave të së drejtës ndërkombëtare private dhe dobësi në mekanizmat e zgjidhjes së mosmarrëveshjeve (Leka, 2018). Në këtë kontekst, ndërtimi i një sistemi kontraktor cilësor dhe efikas është thelbësor jo vetëm për rritjen e shkëmbimeve ekonomike, por edhe për forcimin e pozicionit të Shqipërisë si një vend i besueshëm dhe konkurrues në tregjet ndërkombëtare. Ky studim synon të analizojë sfidat kryesore dhe të evidentojë perspektivat e zhvillimit të kësaj fushe, duke marrë në konsideratë faktorët juridikë, ekonomikë dhe institucionalë.

Në këtë drejtim, artikulli synon të ofrojë një analizë të integruar dhe kritike të kuadrit ligjor dhe praktik të kontratave tregtare në Shqipëri, duke u mbështetur në literaturën shkencore, legjislacionin vendas dhe standardet ndërkombëtare. Përmes një qasjeje analitike dhe krahasuese, studimi identifikon boshllëqet ekzistuese dhe vlerëson ndikimin e tyre në funksionimin e tregut dhe në marrëdhëniet ndërkombëtare tregtare. Gjithashtu, artikulli paraqet rekomandime konkrete për përmirësimin e sistemit kontraktor, duke theksuar rëndësinë e reformave ligjore, forcimit të institucioneve dhe rritjes së kapaciteteve profesionale. Në këtë mënyrë, ai synon të kontribuojë në zhvillimin e një mjedisi juridik më të qëndrueshëm dhe konkurrues për Shqipërinë në arenën ndërkombëtare.

Në vijim të kësaj analize, rëndësi të veçantë merr edhe roli i bashkëpunimit ndërinstitucional dhe ndërkombëtar në përmirësimin e kuadrit juridik të kontratave tregtare. Përfshirja aktive e Shqipërisë në iniciativa dhe organizata ndërkombëtare, si dhe shkëmbimi i praktikave më të mira me vendet e Bashkimit Evropian, mund të kontribuojë ndjeshëm në modernizimin e legjislacionit dhe në rritjen e efektivitetit të zbatimit të tij. Po ashtu, rritja e ndërgjegjësimit të subjekteve tregtare për rëndësinë e kontratave të mirëstrukturuara dhe respektimit të tyre përbën një element thelbësor për forcimin e kulturës juridike dhe të besimit në marrëdhëniet ekonomike. Në këtë kontekst, kombinimi i reformave ligjore me zhvillimin e kapaciteteve njerëzore dhe institucionale përbën një hap të domosdoshëm drejt ndërtimit të një sistemi kontraktor modern dhe të qëndrueshëm.

2. Diskutim

E drejta e kontratave tregtare në Shqipëri përbën një nga shtyllat themelore të funksionimit të ekonomisë së tregut dhe të rregullimit të marrëdhënieve juridike ndërmjet subjekteve tregtare, duke reflektuar rëndësinë e saj në garantimin e stabilitetit dhe efikasitetit të transaksioneve ekonomike. Në themel të këtij sistemi qëndrojnë parime bazë si autonomia e vullnetit të palëve, parimi i mirëbesimit dhe siguria juridike, të cilat synojnë të krijojnë një mjedis të parashikueshëm dhe të drejtë për zhvillimin e marrëdhënieve kontraktuale. Megjithatë, në praktikën juridike shqiptare, zbatimi i këtyre parimeve përballet me një sërë sfidash të natyrës interpretative dhe institucionale, të cilat burojnë kryesisht nga mungesa e një jurisprudence të konsoliduar dhe nga interpretimi jo i njëtrajtshëm i dispozitave ligjore nga organet gjyqësore. Kjo situatë krijon pasiguri për palët kontraktuese dhe cenon parimin e parashikueshmërisë juridike, duke ndikuar negativisht në besimin e aktorëve ekonomikë dhe në funksionimin efektiv të tregut. Për më tepër, mungesa e standardizimit në praktikën gjyqësore dhe nevoja për rritjen e kapaciteteve profesionale në fushën e së drejtës tregtare përbëjnë elementë që kërkojnë vëmendje të veçantë në kuadër të reformave të ardhshme ligjore dhe institucionale.

Një nga problematikat kryesore që del në pah është mungesa e harmonizimit të plotë të legjislacionit shqiptar me standardet ndërkombëtare dhe ato të Bashkimit Evropian. Edhe pse janë ndërmarrë reforma ligjore, ende ekzistojnë boshllëqe që ndikojnë në zbatimin efektiv të kontratave tregtare, veçanërisht në marrëdhëniet ndërkombëtare. Kjo situatë krijon pasiguri për palët kontraktuese dhe ul besueshmërinë e sistemit juridik shqiptar në sytë e investitorëve të huaj.

Një tjetër aspekt i rëndësishëm lidhet me mekanizmat e zgjidhjes së mosmarrëveshjeve. Në Shqipëri, sistemi gjyqësor përballet me vonesa dhe ngarkesë të lartë, çka ndikon negativisht në zgjidhjen e shpejtë dhe efikase të konflikteve kontraktuale. Ndërkohë, përdorimi i

mekanizmave alternativë si arbitrazhi dhe ndërmjetësimi mbetet ende i kufizuar, pavarësisht avantazheve që ato ofrojnë në drejtim të fleksibilitetit dhe efikasitetit.

Për më tepër, mungesa e ekspertizës së specializuar në fushën e së drejtës tregtare ndërkombëtare përbën një sfidë serioze për zbatimin korrekt të kontratave. Kjo reflektohet si në nivelin e hartimit të kontratave, ashtu edhe në interpretimin dhe zgjidhjen e mosmarrëveshjeve. Në këtë kontekst, rritja e kapaciteteve profesionale dhe përmirësimi i trajnimeve për juristët dhe aktorët e sistemit gjyqësor është një domosdoshmëri.

Duke u bazuar në analizën e mësipërme, evidentohet se, megjithëse Shqipëria ka ndërmarrë hapa të rëndësishëm në drejtim të përmirësimit të kuadrit ligjor të kontratave tregtare, sfidat në këtë fushë vijojnë të jenë të pranishme dhe komplekse. Këto sfida lidhen ngushtë me nevojën për një harmonizim më të plotë me standardet ndërkombëtare, përmirësimin e zbatimit praktik të legjislacionit dhe forcimin e kapaciteteve institucionale. Në këtë kuadër, adresimi i tyre kërkon një qasje të integruar dhe të koordinuar, e cila përfshin ndërmarrjen e reformave të qëndrueshme ligjore, zhvillimin e institucioneve dhe rritjen e profesionalizmit të aktorëve të përfshirë në procesin kontraktor, me synim krijimin e një sistemi më efikas, të besueshëm dhe konkurrues në tregun vendas dhe ndërkombëtar.

3. Sfidat në zbatimin e kontratave tregtare në Shqipëri

Zbatimi i kontratave tregtare në Shqipëri përbën një nga sfidat më të rëndësishme të sistemit juridik dhe ekonomik, duke ndikuar drejtpërdrejt në funksionimin e tregut dhe në besueshmërinë e marrëdhënieve tregtare. Megjithëse ekziston një kuadër ligjor relativisht i strukturuar, përfshirë dispozitat e Kodit Civil dhe ligjeve tregtare, praktika tregon se zbatimi efektiv i kontratave has një sërë pengesash të natyrës juridike, institucionale dhe praktike. Një ndër problematikat kryesore është pasiguria juridike, e cila rrjedh nga interpretimi jo i njëtrajtshëm i normave ligjore nga gjykatat dhe mungesa e një jurisprudence të konsoliduar. Kjo krijon paqartësi për palët kontraktuese dhe zvogëlon nivelin e parashikueshmërisë në marrëdhëniet tregtare, duke ndikuar negativisht në klimën e biznesit dhe në vendimmarrjen e investitorëve (Leka, 2018).

Një tjetër sfidë e rëndësishme lidhet me efikasitetin e kufizuar të sistemit gjyqësor në trajtimin e mosmarrëveshjeve kontraktuale. Procedurat gjyqësore shpesh karakterizohen nga zvarritje, ngarkesë e lartë e çështjeve dhe kosto të konsiderueshme, çka pengon zgjidhjen e shpejtë dhe efektive të konflikteve. Si pasojë, palët shpesh përballen me vonesa në realizimin e të drejtave të tyre, duke dëmtuar stabilitetin e marrëdhënieve kontraktuale. Në këtë kuadër, përdorimi i mekanizmave alternativë të zgjidhjes së mosmarrëveshjeve, si arbitrazhi dhe ndërmjetësimi, mbetet ende i kufizuar, pavarësisht avantazheve që ofrojnë në drejtim të fleksibilitetit, konfidencialitetit dhe efikasitetit kohor.

Gjithashtu, mungesa e ekspertizës së specializuar në fushën e së drejtës tregtare dhe ndërkombëtare përbën një pengesë serioze në zbatimin korrekt të kontratave. Kjo reflektohet si në hartimin e kontratave, të cilat shpesh nuk përmbajnë klauzola të qarta dhe të detajuara, ashtu edhe në interpretimin dhe zgjidhjen e mosmarrëveshjeve. Në shumë raste, mungesa e njohurive mbi praktikat ndërkombëtare dhe standardet moderne kontraktuale krijon hapësirë për konflikte dhe keqkuptime ndërmjet palëve. Për më tepër, zhvillimi i tregtisë elektronike dhe përdorimi i teknologjive të reja kërkon përshtatjen e vazhdueshme të legjislacionit dhe praktikës juridike, gjë që ende mbetet një sfidë për sistemin shqiptar (World Bank, 2021).

Në tërësi, sfidat në zbatimin e kontratave tregtare në Shqipëri janë të ndërlidhura dhe kërkojnë një qasje të integruar për t'u adresuar. Përmirësimi i sigurisë juridike, rritja e efikasitetit të sistemit gjyqësor, promovimi i mekanizmave alternativë dhe forcimi i kapaciteteve profesionale janë elementë thelbësorë për krijimin e një sistemi kontraktor më të qëndrueshëm dhe konkurrues në përputhje me standardet ndërkombëtare.

4. Perspektivat për përmirësimin dhe harmonizimin e legjislacionit tregtar

Perspektivat për përmirësimin dhe harmonizimin e legjislacionit tregtar në Shqipëri lidhen ngushtë me procesin e integrimit në Bashkimin Evropian dhe nevojën për përshtatjen e kuadrit ligjor me standardet ndërkombëtare. Në këtë drejtim, afrimi me acquis communautaire përbën një hap thelbësor për krijimin e një sistemi juridik të unifikuar, që garanton siguri

juridike dhe rrit besimin e investitorëve në tregun shqiptar (European Commission, 2022).

Një drejtim i rëndësishëm është përmirësimi i cilësisë së legjislacionit përmes rishikimit të dispozitave ekzistuese dhe eliminimit të boshllëqeve ligjore. Hartimi i normave më të qarta dhe të detajuara në lidhje me kontratat tregtare do të kontribuonte në rritjen e parashikueshmërisë dhe stabilitetit në marrëdhëniet juridike, duke krijuar një mjedis më të favorshëm për zhvillimin ekonomik.

Po ashtu, forcimi i institucioneve dhe rritja e kapaciteteve profesionale të aktorëve juridikë përbëjnë një element kyç në këtë proces. Një sistem gjyqësor më efikas dhe promovimi i mekanizmave alternativë si arbitrazhi dhe ndërmjetësimi do të ndikonin në zgjidhjen më të shpejtë dhe efektive të mosmarrëveshjeve tregtare, duke përmirësuar funksionimin e përgjithshëm të sistemit kontraktor.

Së fundi, përshtatja e legjislacionit me zhvillimet teknologjike dhe ekonomike, si tregtia elektronike dhe kontratat digjitale, është një domosdoshmëri për kohën moderne. Bashkëpunimi me organizatat ndërkombëtare dhe adoptimi i praktikave më të mira do të ndihmojnë në ndërtimin e një sistemi juridik më konkurrues dhe të besueshëm në nivel ndërkombëtar (World Bank, 2021).

5. Krahasim

Në krahasim me Shqipërinë, Gjermania paraqet një sistem juridik shumë më të konsoliduar dhe të zhvilluar në fushën e kontratave tregtare. Legjislacioni gjerman karakterizohet nga qartësia, stabiliteti dhe një traditë e gjatë juridike, e cila garanton siguri të lartë juridike për palët kontraktuese. Për më tepër, praktika gjyqësore në Gjermani është e konsoliduar dhe ofron një interpretim të qëndrueshëm të ligjit, duke reduktuar ndjeshëm pasiguritë juridike që shpesh hasen në Shqipëri.

Një dallim i rëndësishëm lidhet me efikasitetin e sistemit gjyqësor dhe përdorimin e mekanizmave alternativë të zgjidhjes së mosmarrëveshjeve. Në Gjermani, procedurat gjyqësore janë më të shpejta dhe më efikase, ndërsa arbitrazhi dhe ndërmjetësimi përdoren gjerësisht si mjete efektive për zgjidhjen e konflikteve tregtare. Në Shqipëri, përkundrazi, sistemi gjyqësor përballet me vonesa dhe ngarkesë të lartë të çështjeve, ndërsa përdorimi i këtyre mekanizmave mbetet ende i kufizuar, duke ndikuar negativisht në zbatimin praktik të kontratave.

Gjithashtu, Gjermania ka një nivel më të lartë të harmonizimit me standardet ndërkombëtare dhe të Bashkimit Evropian, si dhe një kulturë më të zhvilluar juridike dhe profesionale në fushën e së drejtës tregtare. Kjo reflektohet në cilësinë e hartimit të kontratave dhe në aftësinë e aktorëve juridikë për të menaxhuar marrëdhënie komplekse ndërkombëtare. Në këtë aspekt, Shqipëria ka ende nevojë për reforma të mëtejshme ligjore dhe për rritjen e kapaciteteve profesionale, në mënyrë që të afrohet me standardet e vendeve të zhvilluara të BE-së dhe të përmirësojë konkurrueshmërinë e saj në tregjet ndërkombëtare.

6. Konkluzione

Në përfundim të këtij studimi, rezulton se e drejta e kontratave tregtare në Shqipëri përbën një element kyç për zhvillimin ekonomik dhe për funksionimin efikas të marrëdhënieve tregtare, si në nivel kombëtar, ashtu edhe ndërkombëtar. Megjithëse kuadri ligjor ekzistues përmban baza të rëndësishme për rregullimin e këtyre marrëdhënieve, zbatimi praktik i tij vijon të përballet me sfida të konsiderueshme, të cilat lidhen kryesisht me pasiguritë juridike, mungesën e harmonizimit të plotë me standardet ndërkombëtare dhe dobësitë institucionale.

Gjithashtu, analiza evidenton se problemet në efikasitetin e sistemit gjyqësor, përdorimi i kufizuar i mekanizmave alternativë të zgjidhjes së mosmarrëveshjeve dhe mungesa e ekspertizës së specializuar ndikojnë drejtpërdrejt në besueshmërinë e sistemit kontraktor. Këto faktorë jo vetëm që pengojnë zbatimin korrekt të kontratave, por edhe ndikojnë negativisht në klimën e biznesit dhe në tërheqjen e investimeve të huaja, duke e bërë të domosdoshme ndërmarrjen e reformave të thelluara në këtë fushë.

Në këtë kuadër, përmirësimi i së drejtës së kontratave tregtare kërkon një qasje të integruar që përfshin harmonizimin me legjislacionin evropian, forcimin e institucioneve dhe rritjen e kapaciteteve profesionale. Vetëm përmes këtyre ndërhyrjeve mund të ndërtohet një sistem juridik më i qëndrueshëm, i besueshëm dhe konkurrues, i cili do të kontribuojë në zhvillimin ekonomik dhe në integrimin më të suksesshëm të Shqipërisë në tregjet ndërkombëtare.

Siguria kibernetike

Rael Hoxhaj, Eranda Velaj

Program i Integruar i Ciklit të dytë "Master i Shkencave në Drejtësi"
Fakulteti i Shkencave Humane

Punim i paraqitur në Konferencën Shkencore Studentore

Abstrakt

Zhvillimi i Teknologjisë së Informacionit dhe përdorimi i AI mbart në vetvete riskun e kërcënimeve kibernetike, të cilat prekin ndjeshëm sigurinë kombëtare.
Siguria kibernetike është bërë një fushë kritike në epokën digjitale, ku hapësira kibernetike shërben si mjedisi global i ndërlidhur ku krijohet, transmetohet dhe përpunohet informacioni. Zgjerimi i shpejtë i teknologjive të informacionit, rritja e varësisë nga sistemet digjitale dhe shfaqja e kërcënimeve gjithnjë e më komplekse kanë rritur nevojën për mekanizma të fortë mbrojtës. Ky studim shqyrton marrëdhënien thelbësore ndërmjet hapësirës kibernetike dhe sigurisë kibernetike, duke analizuar mënyrën se si zhvillimi i infrastrukturave digjitale ndikon në rritjen e rreziqeve dhe si masat e sigurisë synojnë të mbrojnë konfidencialitetin, integritetin dhe disponueshmërinë e të dhënave. Përmes një qasjeje analitike, trajtohen sfidat kryesore, kërcënimet aktuale dhe rëndësia e politikave të sigurisë kibernetike duke identifikuar asetet me rrezik të lart dhe të rëndësishme. Identifikimin e fazave nëpërmjet së cilës kalojnë strategjitë e sigurisë kibernetike si dhe shtyllat e bashkëpunimit për garantimin e sigurisë në hapësirën kibernetike. Gjetjet theksojnë se siguria kibernetike është një parakusht për funksionimin e qëndrueshëm të hapësirës kibernetike dhe për garantimin e besueshmërisë së shërbimeve digjitale në nivel individual, institucional dhe shtetëror.

***Fjalë kyçe**: hapësira kibernetike, siguria kibernetike, strategjia kibernetike, asete me rrezik të lartë .*

1. Hyrje

Siguria kibernetike përbën një komponent thelbësor të funksionimit të hapësirës kibernetike, pasi ajo garanton mbrojtjen e të dhënave, sistemeve dhe shërbimeve që operojnë brenda këtij mjedisi digjital. Hapësira

kibernetike, e përkufizuar si rrjeti global i pajisjeve të ndërlidhura, platformave dhe infrastrukturave që mundësojnë krijimin dhe shkëmbimin e informacionit, është bërë një shtyllë qendrore e shoqërisë moderne. Rritja e varësisë nga teknologjitë digjitale ka sjellë një zgjerim të rreziqeve dhe kërcënimeve, duke e bërë sigurinë kibernetike një domosdoshmëri për ruajtjen e konfidencialitetit, integritetit dhe disponueshmërisë së informacionit. Lidhja ndërmjet këtyre dy koncepteve është e pandashme: siguria kibernetike siguron funksionimin e qëndrueshëm dhe të besueshëm të hapësirës kibernetike, ndërsa zhvillimi i kësaj hapësire kërkon masa gjithnjë e më të avancuara mbrojtëse. Në këtë mënyrë, siguria kibernetike shërben si mekanizëm mbrojtës që ruan stabilitetin e ekosistemit digjital dhe mundëson përdorimin e tij të sigurt nga individët, institucionet dhe shtetet.

2. Hapësira kibernetike

Hapësira kibernetike konceptohet si një mjedis dixhital, i cili është i aftë të krijojë, të procesoj dhe të shkëmbej informacione krijuar nga sistemet, shërbimet e shoqërisë së informacionit si dhe rrjetet e komunikimit.[Ligji nr 25/2024]

Përcaktimi i nocionit të hapësirës kibernetike është i lidhur ngushtësisht me nocionin e internetit dhe për këtë arsye hapësira kibernetike përcaktohet ndryshe si një realitet virtual, mjedis ku zhvillohen aktivitetet në internet, kjo për faktin se nga njëra anë interneti shihet si një "*një meta-rrjet global që shërben si një platformë e hapur për transmetimin e informacionit midis përdoruesve fundorë që lidhin kompjuterët me rrjetin*;" dhe nga ana tjetër, Interneti shihet "*në kuptimin e aplikacioneve që mundëson dhe mënyrave në të cilat ato aplikacione prekin përdoruesit përfundimtarë.* [Frischmann, Brett M. (2003)]

Po ti referohemi Samitit Botëror për Shoqërinë e Informacionit (WGIG), i cili është një forum global i organizuar nga Kombet e Bashkuara, qeverisja e internetit i referohet "*zhvillimit dhe aplikimit nga qeveritë, sektori privat dhe shoqëria civile, në rolet e tyre përkatëse, të parimeve të përbashkëta. normat, rregullat, procedurat e vendimmarrjes dhe programeve që formësojnë evolucionin dhe përdorimin e internetit*' [Working Group on Internet Governance. (2005)].

Me zhvillimin e teknololigjisë së informacionit dhe komunikimit në të njëjtën kohë ka evoluar edhe interneti nga një platformë për shkëmbimin dhe ndarjen e informacionit - në përputhje me parimin e hapjes, në një platformë për ndërveprimet sociale, tregtinë dhe ofrimin e shërbimeve qeveritare. [Morgus, Robert and Justin Sherman. (2018)], duke bërë që interneti të drejtohet ndërkombëtarisht nga shumë aktorë, si: qeveritë, sektori privat, shoqëria civile etj.

Duke analizuar lidhjen midis nocionit të internetit dhe hapësirës kibernetike, mund të indetifikojme dhe komponentët e hapësirës kibernetike. Hapësira kibernetike përcaktohet nga dy komponentë nga kuadri ligjor që vepron si dhe subjektet që marrin pjesë, konkretisht si më poshtë:

a. nga ligjet, kodi i programimit kompjuterik, arkitektura e sistemit dhe arkitektura e internetit; [Lessig, Lawrence. (2006)]
b. individë, biznese dhe organizata që kanë një sistem vetrregullimi;
c. individët, bizneset dhe organizatat që ndajnë përgjegjësinë për qeverisjen e hapësirës kibernetike.

Përsa kohë që hapësira kibernetike është një hapësirë pa kufijë gjeografik, shtetet duhet të hartojnë, miratojnë dhe të zbatojnë strategjitë e sigurisë kibernetike, duke garantuar sigurinë kombëtare të tyre si dhe sektorët e tjerë. Hapësira kibernetike dhe siguria kibernetike janë të lidhura ngushtësisht me njëra tjetra, pasi ato funksionojnë si një marrëdhënie ' mjedis-mbrojtje' në të cilën hapësira kibernetike është ambienti ku ndodh aktiviteti dixhital dhe siguria kibernetike është mekanizmi që e mbron këtë ambient nga sulmet.[Mphatheni, M. R. (2023)]

3. Siguria kibernetike dhe strategjitë e saj.

Siguria kibenretike është një mekanizëm mbrojtës i hapësirës kibernetike ku përfshihen të gjitha masat teknike, organizative dhe ligjore.

Masat e sigurisë kibernetike zbatohen për të mbrojtur asetet, të cilat janë të cënueshme ndaj formave të ndryshme të krimit kibernetik. Asetet përkufizohen si "*diçka me rëndësi ose vlerë"*,dhe mund të përfshijnë njerëzit, pronë, informacionin, sistemet, pajisje dixhitale, softuer kompjuterik dhe të dhënat. [ITU. (2008)] Këto masa përfshijnë parandalimin, identifikimin, reagimin dhe rikuperimin nga incidentet e sigurisë kibernetike, masa këto të pasqyruar në strategjinë e sigurisë kibernetike.

Srategjitë e sigurisë kibernetike ofrojnë udhëzime për çështjet e sigurisë kibernetike (të cilat mund të

përfshijnë parandalimin e krimit kibernetik) dhe hartojnë objektivat, planet e veprimit, masat dhe përgjegjësitë e institucioneve në përmbushjen e këtyre objektivave. Këto strategji përfshijnë masa ligjore, procedurale, teknike dhe institucionale për të mbrojtur sistemet, rrjetet, shërbimet dhe të dhënat.

Strategjitë e sigurisë kibernetike përshkruajnë parimet mbi të cilat bazohet strategjia, përshkruajnë interesat që kjo strategji kërkon të mbrojë, identifikojnë mjetet e përdorura për të promovuar dhe mbrojtur këto interesa, identifikojnë kërcënimet kibernetike dhe sfidat që këto kërcënime paraqesin për sigurinë kombëtare dhe ekonomike, Këto strategji "*inkurajojnë ... politikëbërësit të identifikojnë objektivat strategjikë ("përfundimet"), të përcaktojnë burimet e disponueshme për të arritur ato objektiva ("mjetet") dhe të ofrojnë një udhëzues se si këto burime do të përdoren për të arritur objektivat e deklaruara ('mënyrë')*"([Lindstrom, Gustav and Eric Luiijf. (2012)].

Në Bashkimin Evropian, për shembull, shumica e strategjive kombëtare të sigurisë kibernetike identifikojnë krijimin e standardeve, normave dhe ligjeve të sigurisë kibernetike, nxitjen e një kulture të sigurisë kibernetike jo vetëm midis palëve përkatëse të interesuara (d.m.th., agjencitë qeveritare, institucionet akademike, bizneset, dhe organizatat) por edhe publiku i gjerë, si dhe ndërmjet rritjes së bashkëpunimit kombëtar dhe ndërkombëtar.

Objektivat e Strategjisë së Sigurisë Kibernetike fokusohen në forcimin e mbrojtjes së infrastrukturave kritike dhe të rëndësishme të vendit, që përfshin rrjetet, sistemet dhe shërbimet që mbështesin funksionimin e shtetit dhe jetën e përditshme të qytetarëve. Kjo politikë ka për qëllim sigurimin e vazhdimësisë së shërbimeve dhe mbrojtjen e sistemeve të informacionit që mbajnë në funksion energjinë, transportin, shëndetësinë, financat, administratën publike dhe sektorë të tjerë kyç. Pjesë e kësaj politike janë masat parandaluese dhe mbrojtëse për identifikimin dhe minimizimin e rreziqeve, si dhe zhvillimi i mekanizmave të reagimit të shpejtë në rastet e incidenteve kibernetike.[Strategjia Kombëtare për Sigurinë Kibernetike 2025-2030]

Sipas Direktivës së BE-së 2022/2555, infrastruktur kritike konsiderohet, energjitika, transporti, bankat, shëndetësia, uji i pijshëm, hapësira dhe struktura digjitale, ndërsa sektor të rëndësishëm konsiderohen shërbimet postare, menaxhimi i mbetjeve, industria kimike, prodhimi i ushqimit, prodhimi industrial.

Është e rëndësishme që në hartimin e strategjive të sigurisë kibernetike, fillimisht duhet të identifikohet rreziku, vlerësimi i rrezikut dhe të bëhet zbulimi i cënueshmërisë së aseteve.

Indetifikimi i rrezikut është i rëndësishëm në përcaktimin e strategjive të krimit kibernetik sepse vendimet për mbrojtjen e aseteve merren në kushte pasigurie; domethënë, ato bëhen në mungesë të njohurive absolute për kërcënimet e mundshme, dobësitë dhe shfrytëzimin e këtyre dobësive.

Strategjitë e sigurisë kibernetike kanë një cikël jete që kalojnë në disa faza. Fazat e sigurisë kibernetike përfaqësojnë një cikël të vazhdueshëm veprimesh që duhet të ndiqen për të parandaluar, zbuluar dhe sulmuar sulmet kibernetike.

Ky cikël bazohet në gjashtë funksionet thelbësore të Kornizës së Sigurisë Kibernetike e Institutit Kombëtar të Standartëve dhe Teknologjisë, Versioni 2.0 (NIST CSF 2.0) dhe Organizatës Ndërkombëtare për Standartizimin/Komisioni Ndërkombëtar Elektroteknik 27001:2022 (ISO/IEC 27001:2022).

Sipas këtyre standarte faza e parë është qeverisja. Kjo fazë konsiston në përcaktimin e politikave të sigurisë, strategjitë e menaxhimit të riskut dhe përfshin identifikimin e palëve të interesit, si dhe rolet e tyre në procesin e zhvillimit dhe krijimin e një plani. Faza e dytë është faza e analizës, e cila konsiston në inventarizimin e të gjitha pajisjeve harduerike, softuerëve, serverët dhe të dhënave sensitive të kompanive si dhe në analizimin e vlerësimit të sigurisë kibernetike të vendit, identifikimin e kërcënimeve të sigurisë kibernetike dhe vlerësimin e rreziqeve aktuale dhe të ardhshme të sigurisë kibernetike. Faza e tretë është faza parandalues, e fokusuar në zbatimin e masave për të ndaluar dhe minimizuar sa më shumë impaktin e një sulmi kibernetik nëpërmjet aktivizimit të firewall-ve enkriptimit të të dhënave, përdorimit të autentifikimit me shumë faktorë dhe zbatimi i parimit Zero Trust. Faza e katër është faza e zbulimit nëpërmjet së cilës bëhet identifikimi i menjëhershëm i aktiviteteve të dyshimta në rrjet përpara se ato të shkaktojnë dëme në rrjet. Kjo fazë realizohet duke beër një monitorim të vazhdueshëm të trafikut përmes sistemeve të automatizuara dhe zbulimit të anomalive. Faza reaktive është faza e pestë, ku bëhet izolimi i sistemeve të infektuara për të parandaluar përhapjen e virusit, duke minimizuar kërcënnimin dhe marrjen e masave .

Rikuperimi është faza e fundit e cila konsiston në rikthimin e sistemeve dhe shërbimeve në gjendjen normale të punës.

Me qëllim pasjen e një hapësire kibernetike të sigurt, shtetet e përqëndrojnë bashkëpunimin e tyre në çështjet e sigurisë kibernetike në pesë shtylla strategjike: ligjore, teknike, organizative, ngritjen e kapaciteteve dhe bashkëpunimin.

Shtylla ligjore përqendrohet në rregulloret dhe ligjet e harmonizuara që kanë të bëjnë me sigurinë kibernetike, janë ligjet për krimin kibernetik, ligjet dhe rregulloret për mbrojtjen e të dhënave, ligjet e sigurisë kibernetike dhe ligje të tjera të lidhura. [ITU. (2017)].

Shtylla teknike mbulon institucionet ekzistuese teknike, standardet dhe protokollet e sigurisë kibernetike, si dhe masat e nevojshme për t'u marrë me kërcënimet e sigurisë kibernetike. Një shembull i një institucioni teknik është një Ekip Kompjuterik i Reagimit Emergjent (CERT), i cili përkufizohet si "një organizatë ose ekip që ofron, për një zonë të mirëpërcaktuar, shërbime dhe mbështetje për parandalimin dhe reagimin ndaj incidenteve të sigurisë kompjuterike" CERT-të ndryshojnë në aftësi në varësi të gamës dhe kombinimit të shërbimeve reaktive, proaktive ose të menaxhimit të cilësisë së sigurisë të ofruara. Për shembull, këto shërbime mund të përfshijnë reagimin e menjëhershëm ndaj një incidenti në mënyrë që sulmi të mund të frenohet dhe hetohet shpejt, dhe për të lehtësuar rikuperimin e shpejtë në një gjendje para incidentit.

Përveç reagimit ndaj incidentit, një CERT mund të angazhohet në aktivitete të tjera, të tilla si kryerja e vlerësimeve të cenueshmërisë dhe sigurimi i informimeve të sigurisë; këto aktivitete shtesë varen nga organizata. [Proffitt, Timothy. (2007)]. Vendet mund të kenë CERT kombëtare, qeveritare dhe sektore specifike dhe ekipe të reagimit ndaj incidenteve të sigurisë kompjuterike (ose CSIRT), ose një kombinim të disa ose të gjitha këtyre.

Shtylla organizative përfshin strukturat organizative dhe politikat për sigurinë kibernetike dhe agjencitë përgjegjëse për koordinimin e politikave të sigurisë kibernetike. Strategjitë kombëtare të sigurisë kibernetike dhe kornizat kombëtare të sigurisë kibernetike përfshihen në këtë shtyllë, si dhe organet rregullatore që mbikëqyrin zbatimin e këtyre strategjive dhe kornizave.

Shtylla e ndërtimit të kapaciteteve mbulon përpjekjet për të promovuar ndërgjegjësimin, edukimin dhe trajnimin për sigurinë kibernetike. Shembujt përfshijnë fushatat e ndërgjegjësimit të publikut, kërkimin dhe zhvillimin e sigurisë kibernetike, trajnimin profesional, programet dhe kurrikulat kombëtare të edukimit.

7. Lidhja midis hapësirës kibernetike dhe strategjisë kibernetike.

Lidhja midis këtyre dy koncepteve është e pandashme, pasi hapësira kibernetike është fusha ku ndodhin aktivitetet digjitale, ndërsa siguria kibernetike është mekanizmi që e mbron këtë fushë nga kërcënimet.

Hapësira kibernetike dhe siguria kibernetike kanë një ndërvarësi funksionale, kjo për faktin se siguria kibernetike është në funksion të hapësirës kibernetike çfarë nënkupton se sa më shumë zgjerohet hapësira kibernetike, aq më shumë rritet nevoja për siguri kibernetike. Çdo teknologji e re krijon hapësirë të re kibernetike e cila kërkon masa të reja sigurie. Gjithashtu midis hapësirës kibernetike dhe sigurisë kibernetike ekziston një lidhje strategjike , pasi nga njëra anë hapësira kibernetike konsiderohet si një fushë operacionale ndërsa siguria kibernetike si një mjet mbrojtës. Kapaciteti mbrojtjës konsiston në mbrojtjen e infrastrukturës kritike dhe të rëndësishme, sigurisë kombëtare, stabilitetin ekonomik si dhe privatësin e qytetarëve.

Në këtë kontekst, siguria kibernetike nuk është vetëm një çështje teknike, por një domosdoshmëri strategjike që kërkon politika të harmonizuara në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar. Studimet krahasuese tregojnë se kuadri ligjor global dhe ai kombëtar duhet të zhvillohen paralelisht për të adresuar rreziqet në rritje dhe për të garantuar një nivel të qëndrueshëm mbrojtjeje. [Comparative Analysis of National and International Legal Frameworks for Cybersecurity. (2023)]

8. Sfidat e sigurisë kibernetike.

Siguria kibernetike është shndërruar në një nga fushat më kritike të epokës digjitale, pasi rritja e varësisë nga teknologjitë e informacionit ka sjellë një zgjerim të ndjeshëm të rreziqeve dhe kërcënimeve. Sipas Iberhysaj (2021), sigurimi i informacionit është bërë një nga sfidat më të mëdha të kohëve moderne, duke detyruar qeveritë dhe organizatat të ndërmarrin masa të vazhdueshme për të parandaluar qasjet e paautorizuara

dhe sulmet kibernetike . Kjo tregon se sfidat nuk janë vetëm teknike, por edhe strategjike, organizative dhe shoqërore.

Një nga sfidat kryesore është rritja e sulmeve të sofistikuara, të cilat evoluojnë paralelisht me zhvillimin teknologjik. Hapësira kibernetike përmban çështje që paraqesin rrezik të lartë sigurie, duke përfshirë sulme të avancuara që synojnë dobësitë e sistemeve moderne . Këto sulme përfshijnë ransomware, shfrytëzimin e dobësive zero-day dhe teknika të infiltrimit të automatizuar.

Mungesa e ekspertëve të specializuar në sigurinë kibernetike është një sfidë tjetër I për faktin se nstitucionet shpesh përballen me vështirësi në menaxhimin e rreziqeve për shkak të mungesës së stafit të trajnuar dhe burimeve të mjaftueshme teknike . Kjo krijon një hendek midis kërkesës për siguri dhe kapaciteteve reale të organizatave.

Një sfidë tjetër e rëndësishme është mungesa e bashkëpunimit të mjaftueshëm ndërmjet institucioneve publike, sektorit privat dhe aktorëve ndërkombëtarë. Studimet tregojnë se menaxhimi efektiv i incidenteve kërkon shkëmbim të shpejtë informacioni dhe koordinim të strukturuar, i cili shpesh mungon në praktikë.

9. Konkluzione

Siguria kibernetike përbën një element themelor për funksionimin e qëndrueshëm të hapësirës kibernetike, e cila është bërë një infrastrukturë kritike për shoqërinë moderne. Zgjerimi i vazhdueshëm i teknologjive digjitale, rritja e ndërlidhjes së sistemeve dhe varësia e institucioneve nga shërbimet online kanë krijuar një mjedis ku kërcënimet kibernetike janë gjithnjë e më të sofistikuara dhe të shpeshta. Analiza tregon se siguria kibernetike nuk është vetëm një çështje teknike, por një domosdoshmëri strategjike që ndikon në stabilitetin ekonomik, politik dhe shoqëror. Mbrojtja e konfidencialitetit, integritetit dhe disponueshmërisë së informacionit është thelbësore për ruajtjen e besimit publik dhe funksionimin e pandërprerë të infrastrukturave kritike. Përfundimisht, marrëdhënia ndërmjet hapësirës kibernetike dhe sigurisë kibernetike është e pandashme: zhvillimi i njërës kërkon forcimin e tjetrës, duke e bërë sigurinë kibernetike një faktor kyç për të ardhmen digjitale.

Sfidat e sigurisë kibernetike janë të shumëanshme dhe lidhen ngushtë me zhvillimin e teknologjisë, rritjen e kërcënimeve dhe mungesën e kapaciteteve të mjaftueshme mbrojtëse. Siguria kibernetike nuk është vetëm një çështje teknike, por një domosdoshmëri strategjike që kërkon qasje të integruar, investime të qëndrueshme dhe bashkëpunim të gjerë institucional. Përballja me këto sfida është thelbësore për të garantuar funksionimin e sigurt të hapësirës kibernetike dhe mbrojtjen e interesave të individëve, organizatave dhe shteteve.

Birësimi dhe e drejta e fëmijës për identitet: një analizë juridike dhe praktike

Violeta Qirjaqi

Program i Integruar i Ciklit të dytë "Master i Shkencave në Drejtësi"
Fakulteti i Shkencave Humane

Punim i paraqitur në Konferencën Shkencore Studentore

Abstrakt

Birësimi përfaqëson një nga institucionet më të rëndësishme dhe më delikate të së drejtës familjare, pasi ka në qendër mbrojtjen e interesit më të lartë të fëmijës dhe garantimin e të drejtës së tij themelore për t'u rritur në një mjedis familjar të qëndrueshëm, të sigurt dhe mbështetës. Ky institut juridik synon të zëvendësojë mungesën e kujdesit prindëror biologjik, duke krijuar një marrëdhënie të re juridike dhe sociale midis fëmijës dhe prindërve birësues, e cila prodhon efekte të plota personale dhe pasurore, të barasvlershme me ato të filiacioneve natyrore. Ky punim do të trajtojë në mënyrë të zgjeruar evolucionin e institutit të birësimit në legjislacionin shqiptar, duke analizuar zhvillimet historike dhe juridike që nga rregullimet e hershme ligjore, të fragmentuara dhe të kufizuara në efektet e tyre, deri te përfshirja e plotë dhe e reformuar e këtij instituti në Kodin e Familjes të Republikës së Shqipërisë. Vëmendje e veçantë i kushtohet reformave të sjella nga Kodi i Familjes, i cili shënoi një hap cilësor në konsolidimin e birësimit si një institut i mirëfilltë i së drejtës familjare moderne, duke saktësuar nocionin juridik të birësimit, kushtet materiale dhe procedurale për realizimin e tij, si dhe pasojat juridike që lindin nga ky akt.

Në fokus të veçantë vendosen ndryshimet thelbësore që solli Kodi i Familjes në krahasim me legjislacionin pararendës, ndër të cilat dallojnë forcimi i parimit të interesit më të lartë të fëmijës si kriter udhëheqës në çdo fazë të procedurës së birësimit, rregullimi më i detajuar dhe më transparent i procedurave administrative dhe gjyqësore, përcaktimi i qartë i roleve të institucioneve shtetërore kompetente, si dhe garantimi i kontrollit gjyqësor efektiv për të shmangur abuzimet dhe për të siguruar ligjshmërinë e procesit. Këto risi kanë kontribuar në rritjen e sigurisë juridike, transparencës procedurale dhe mbrojtjes së të drejtave të fëmijës dhe të prindërve birësues. Në përfundim, studimi do të evidentojë se reformat ligjore në fushën e birësimit në Shqipëri kanë synuar jo vetëm përmirësimin formal të kuadrit normativ, por edhe forcimin e mbrojtjes juridike dhe sociale të fëmijëve në nevojë, duke krijuar mekanizma më efektivë për garantimin e të drejtave të tyre, duke kontribuar në konsolidimin e birësimit si një

instrument thelbësor të së drejtës familjare moderne, i cili reflekton angazhimin e shtetit shqiptar për të respektuar standardet ndërkombëtare dhe për të vendosur fëmijën në qendër të çdo vendimmarrjeje që lidhet me të ardhmen e tij.

***Fjalë kyçe**: Birësimi, E drejta familjare, Procedurat e birësimit, Mbrojtja juridike e fëmijëve*

1. Hyrje

Birësimi përbën një nga institucionet më të rëndësishme dhe më delikate të së drejtës familjare, pasi lidhet drejtpërdrejt me mbrojtjen e të drejtave themelore të fëmijës dhe garantimin e mirëqenies së tij sociale, emocionale dhe juridike. Ky institut synon krijimin e një marrëdhënieje juridike të qëndrueshme midis fëmijës dhe prindërve birësues, duke zëvendësuar ose plotësuar lidhjet biologjike në funksion të interesit më të lartë të fëmijës. Në këtë kuptim, birësimi nuk përfaqëson vetëm një akt juridik formal, por një mekanizëm mbrojtës me ndikim të drejtpërdrejtë në zhvillimin e personalitetit, identitetit dhe integrimit shoqëror të fëmijës. Për këtë arsye, rregullimi ligjor i birësimit ka qenë objekt i vazhdueshëm i zhvillimeve normative, në funksion të garantimit të një mbrojtjeje sa më efektive të të miturve.

Në legjislacionin shqiptar, instituti i birësimit ka pësuar një evolucion të ndjeshëm, i ndikuar nga ndryshimet shoqërore, ekonomike dhe kulturore, si dhe nga nevoja për harmonizim me standardet ndërkombëtare për mbrojtjen e fëmijëve. Nga rregullime të hershme të fragmentuara dhe me garanci të kufizuara procedurale, ky institut është zhvilluar drejt një kuadri më të konsoliduar dhe bashkëkohor, i konkretizuar veçanërisht me miratimin e Kodit të Familjes të Republikës së Shqipërisë. Ky kod solli risi të rëndësishme, duke forcuar parimin e interesit më të lartë të fëmijës si kriter udhëheqës, duke saktësuar kushtet për birësuesit dhe duke vendosur procedura më të detajuara dhe transparente, si dhe duke garantuar kontroll gjyqësor efektiv për të parandaluar abuzimet dhe për të siguruar ligjshmërinë e procesit. Në këtë kuadër, artikulli synon të analizojë zhvillimin historik dhe juridik të institutit të birësimit në Shqipëri, duke evidentuar ndikimin e reformave ligjore në forcimin e mbrojtjes së të drejtave të fëmijës dhe rolin e këtij institucioni në ndërtimin e një sistemi juridik më të orientuar drejt nevojave reale të fëmijëve dhe standardeve të së drejtës familjare moderne.

2. Diskutim

Diskutimi mbi institutin e birësimit në legjislacionin shqiptar evidenton se ky mekanizëm juridik ka kaluar nga një qasje formale dhe e kufizuar drejt një sistemi më të strukturuar dhe të orientuar qartësisht drejt mbrojtjes së të drejtave të fëmijës. Analiza tregon se miratimi i Kodit të Familjes ka përfaqësuar një moment kyç në këtë zhvillim, duke vendosur parimin e interesit më të lartë të fëmijës në qendër të çdo vendimmarrjeje dhe duke forcuar garancitë procedurale për realizimin e birësimit. Megjithatë, në praktikë, zbatimi i këtyre parimeve përballet me sfida që lidhen me interpretimin e tyre nga institucionet kompetente dhe me vlerësimin konkret të kushteve që duhet të plotësojnë prindërit birësues, çka mund të ndikojë në njëtrajtshmërinë dhe cilësinë e vendimmarrjes.

Një aspekt tjetër i rëndësishëm që del nga analiza lidhet me rolin e institucioneve shtetërore dhe mekanizmave të kontrollit në procesin e birësimit. Ndërhyrja e gjykatës dhe institucioneve sociale është thelbësore për garantimin e ligjshmërisë dhe transparencës së procedurës, si dhe për parandalimin e abuzimeve. Megjithatë, mungesa e koordinimit të plotë ndërinstitucional, si dhe kufizimet në kapacitetet profesionale dhe administrative, mund të ndikojnë negativisht në efektivitetin e këtij procesi. Kjo situatë thekson nevojën për forcimin e bashkëpunimit ndërmjet strukturave përgjegjëse dhe për përmirësimin e mekanizmave të monitorimit dhe vlerësimit të rasteve të birësimit.

Në këtë kontekst, diskutimi nxjerr në pah edhe rëndësinë e harmonizimit të vazhdueshëm të legjislacionit shqiptar me standardet ndërkombëtare për mbrojtjen e fëmijëve, si dhe nevojën për përditësim të vazhdueshëm të kuadrit ligjor dhe institucional. Birësimi duhet të trajtohet jo vetëm si një akt juridik, por si një proces kompleks social dhe emocional që kërkon një qasje gjithëpërfshirëse dhe të ndjeshme ndaj nevojave të fëmijës. Për këtë arsye, përmirësimi i praktikave institucionale, rritja e transparencës dhe forcimi i mbështetjes për familjet birësuese përbëjnë elemente thelbësore për garantimin e një sistemi birësimi më efektiv, të drejtë dhe të orientuar drejt

mirëqenies së fëmijës.

3 Efektiviteti i zbatimit të procedurave të birësimit në praktikë

Efektiviteti i zbatimit të procedurave të birësimit në praktikë përbën një element kyç për garantimin e një procesi të drejtë, transparent dhe në përputhje me interesin më të lartë të fëmijës. Legjislacioni shqiptar, në veçanti Kodi i Familjes, parashikon një sërë hapash të detajuar procedurale që duhet të ndiqen për realizimin e birësimit, duke përfshirë vlerësimin e kushteve të prindërve birësues, ndërhyrjen e institucioneve sociale dhe kontrollin gjyqësor përfundimtar. Megjithatë, në praktikë, zbatimi i këtyre procedurave shpesh përballet me vështirësi që lidhen me kohëzgjatjen e proceseve, kompleksitetin burokratik dhe mungesën e koordinimit të plotë ndërmjet institucioneve të përfshira. Këto faktorë mund të ndikojnë në zgjatjen e procedurave dhe në vonesën e integrimit të fëmijës në një mjedis familjar të qëndrueshëm.

Një tjetër aspekt i rëndësishëm lidhet me cilësinë e vlerësimit të prindërve birësues dhe të kushteve që ata ofrojnë për zhvillimin e fëmijës. Në praktikë, vlerësimet sociale dhe psikologjike jo gjithmonë realizohen me të njëjtin standard profesional, çka mund të ndikojë në vendimmarrjen përfundimtare. Për më tepër, mungesa e një sistemi të unifikuar monitorimi dhe ndjekjeje pas përfundimit të procedurës së birësimit e bën të vështirë verifikimin e vazhdueshëm të mirëqenies së fëmijës. Kjo tregon se efektiviteti i procedurave nuk varet vetëm nga ekzistenca e normave ligjore, por edhe nga mënyra se si ato zbatohen në praktikë dhe nga kapacitetet e institucioneve përgjegjëse.

Në këtë kontekst, përmirësimi i efektivitetit të procedurave të birësimit kërkon një qasje të integruar, që përfshin përshpejtimin e proceseve administrative dhe gjyqësore, rritjen e standardeve profesionale në vlerësimin e rasteve dhe forcimin e bashkëpunimit ndërinstitucional. Po ashtu, është e domosdoshme krijimi i mekanizmave të qëndrueshëm për monitorimin pas birësimit, me qëllim garantimin e vazhdueshëm të interesit të fëmijës dhe parandalimin e çdo forme të mundshme abuzimi apo neglizhence. Vetëm përmes një zbatimi efektiv dhe të koordinuar të procedurave mund të sigurohet që instituti i birësimit të përmbushë qëllimin e tij themelor, duke garantuar një mjedis të sigurt dhe mbështetës për zhvillimin e fëmijës[102].

4 Roli i institucioneve dhe kontrolli gjyqësor në procesin e birësimit

Roli i institucioneve shtetërore në procesin e birësimit është thelbësor për garantimin e një procedure të ligjshme, transparente dhe në përputhje me interesin më të lartë të fëmijës. Në këtë drejtim, institucionet e shërbimeve sociale kanë një funksion të rëndësishëm në identifikimin e fëmijëve që mund të birësohen, në vlerësimin e kushteve sociale dhe psikologjike të prindërve birësues, si dhe në përgatitjen e dokumentacionit përkatës për procesin e birësimit. Megjithatë, në praktikë shpesh vërehen kufizime në kapacitetet profesionale dhe burimet njerëzore të këtyre institucioneve, si dhe mungesë e standardizimit të plotë të procedurave të vlerësimit, çka mund të ndikojë në cilësinë dhe objektivitetin e vendimmarrjes.

Një rol qendror në këtë proces i takon gjykatës, e cila ushtron kontrollin gjyqësor mbi ligjshmërinë dhe përshtatshmërinë e birësimit, duke verifikuar nëse janë përmbushur të gjitha kushtet ligjore dhe nëse vendimi për birësim është në interesin më të lartë të fëmijës. Kontrolli gjyqësor përbën një garanci të rëndësishme kundër abuzimeve dhe shkeljeve të mundshme, duke siguruar që procesi të zhvillohet në përputhje me parimet themelore të së drejtës familjare. Megjithatë, në disa raste, praktika gjyqësore mund të karakterizohet nga mungesa e një qasjeje të unifikuar në interpretimin e kritereve ligjore, si dhe nga vonesa procedurale që ndikojnë në përfundimin në kohë të proceseve të birësimit.

Në këtë kuadër, forcimi i rolit të institucioneve dhe i kontrollit gjyqësor kërkon përmirësimin e koordinimit ndërmjet strukturave përkatëse, rritjen e kapaciteteve profesionale të aktorëve të përfshirë dhe standardizimin e procedurave të vlerësimit dhe vendimmarrjes. Gjithashtu, është e nevojshme që gjykatat të kenë një rol më aktiv dhe të specializuar në çështjet e birësimit, duke u mbështetur në ekspertizë të specializuar dhe në praktika të mira ndërkombëtare. Vetëm përmes një funksionimi efektiv dhe të koordinuar të institucioneve dhe kontrollit gjyqësor

[102] Kodi i Familjes i Republikës së Shqipërisë, dispozitat mbi procedurat dhe kushtet e birësimit.

mund të garantohet një proces birësimi i drejtë, i sigurt dhe në përputhje me të drejtat dhe interesat e fëmijës[103].

5 Harmonizimi me standardet ndërkombëtare dhe zhvillimet bashkëkohore

Harmonizimi i legjislacionit shqiptar në fushën e birësimit me standardet ndërkombëtare për mbrojtjen e fëmijëve përbën një element thelbësor për garantimin e një sistemi juridik të drejtë, bashkëkohor dhe të orientuar drejt interesit më të lartë të fëmijës. Në këtë drejtim, instrumentet ndërkombëtare, veçanërisht Konventa e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e Fëmijës, kanë ndikuar ndjeshëm në formësimin e kuadrit ligjor vendas, duke vendosur parime themelore si mbrojtja e të drejtave të fëmijës, respektimi i dinjitetit të tij dhe garantimi i një mjedisi të qëndrueshëm familjar. Këto standarde kërkojnë që çdo procedurë birësimi të zhvillohet me transparencë, me kontroll të rreptë institucional dhe me pjesëmarrjen e aktorëve të specializuar, në mënyrë që të shmangen çdo formë abuzimi apo shfrytëzimi i të miturve.

Një aspekt i rëndësishëm i këtij harmonizimi lidhet me përfshirjen e parimeve bashkëkohore në praktikën juridike, si e drejta e fëmijës për t'u dëgjuar dhe për të marrë pjesë në vendimmarrje në përputhje me moshën dhe pjekurinë e tij. Po ashtu, zhvillimet moderne në të drejtën familjare kërkojnë një qasje më gjithëpërfshirëse, që merr në konsideratë jo vetëm aspektin juridik të birësimit, por edhe dimensionet sociale, psikologjike dhe emocionale të tij. Në këtë kuadër, është e domosdoshme që institucionet përgjegjëse të jenë të pajisura me kapacitete profesionale të specializuara dhe të ndjekin praktika të standardizuara që reflektojnë zhvillimet më të fundit në mbrojtjen e fëmijëve.

Në përfundim, harmonizimi me standardet ndërkombëtare dhe përshtatja me zhvillimet bashkëkohore nuk duhet të mbetet vetëm në nivel normativ, por duhet të reflektohet në mënyrë konkrete në zbatimin praktik të procedurave të birësimit. Kjo kërkon përmirësim të vazhdueshëm të kuadrit ligjor, forcim të mekanizmave institucionalë dhe rritje të bashkëpunimit ndërkombëtar, veçanërisht në rastet e birësimeve ndërkufitare. Vetëm përmes një qasjeje të tillë të integruar mund të sigurohet që sistemi i birësimit të jetë në përputhje me standardet ndërkombëtare dhe të garantojë një mbrojtje reale, të qëndrueshme dhe të gjithanshme për fëmijët në nevojë.

6 Sfidat juridike

Sfidat juridike në lidhje me institutin e birësimit lidhen, para së gjithash, me kompleksitetin e vetë procesit dhe me nevojën për të balancuar interesin më të lartë të fëmijës me të drejtat dhe interesat e palëve të tjera të përfshira. Megjithëse legjislacioni shqiptar ka bërë përparime të rëndësishme në rregullimin e këtij instituti, në praktikë shpesh hasen vështirësi në interpretimin dhe zbatimin e parimeve themelore, veçanërisht të parimit të interesit më të lartë të fëmijës. Ky parim, për shkak të natyrës së tij të përgjithshme, mund të interpretohet në mënyra të ndryshme nga institucionet kompetente, duke çuar në vendimmarrje jo gjithmonë të njëtrajtshme dhe në raste të caktuara në pasiguri juridike.

Një tjetër sfidë e rëndësishme lidhet me procedurat administrative dhe gjyqësore të birësimit, të cilat shpesh karakterizohen nga kohëzgjatje e zgjatur dhe kompleksitet burokratik. Vonesat në përfundimin e procedurave mund të ndikojnë negativisht në mirëqenien e fëmijës, duke e mbajtur atë për periudha të gjata në situata të pasigurta sociale dhe familjare. Po ashtu, mungesa e një sistemi të qëndrueshëm monitorimi pas birësimit përbën një mangësi të rëndësishme, pasi nuk garanton gjithmonë verifikimin e vazhdueshëm të kushteve në të cilat jeton fëmija dhe të respektimit të të drejtave të tij në familjen birësuese.

Së fundi, një dimension tjetër sfidues lidhet me harmonizimin e legjislacionit kombëtar me standardet ndërkombëtare dhe me zhvillimet bashkëkohore në fushën e mbrojtjes së fëmijëve. Edhe pse janë bërë hapa të rëndësishëm drejt përafrimit me këto standarde, mbetet nevoja për përmirësim të vazhdueshëm të kuadrit ligjor dhe institucional, si dhe për rritjen e kapaciteteve profesionale të aktorëve të përfshirë në proces. Në këtë kuptim, sfidat juridike kërkojnë një qasje të integruar që ndërthur përmirësimin e legjislacionit me forcimin e praktikave institucionale dhe garantimin e një mbrojtjeje efektive dhe të qëndrueshme për fëmijët në procesin e birësimit[104].

[103] Kodi i Familjes i Republikës së Shqipërisë, dispozitat mbi rolin e gjykatës dhe institucioneve në procedurat e birësimit.

[104] United Nations, *Convention on the Rights of the Child*, 1989.

7. Konkluzione

Konkluzioni i këtij artikulli thekson se instituti i birësimit përbën një mekanizëm thelbësor të së drejtës familjare, i cili luan një rol vendimtar në garantimin e mbrojtjes juridike, sociale dhe emocionale të fëmijëve që nuk gëzojnë kujdesin e prindërve biologjikë. Analiza e zhvillimit historik dhe juridik të këtij instituti në Shqipëri tregon se legjislacioni ka pësuar një evolucion të rëndësishëm, duke kaluar nga një kuadër i kufizuar dhe fragmentar drejt një sistemi më të konsoliduar dhe bashkëkohor, të orientuar qartësisht drejt interesit më të lartë të fëmijës. Miratimi i Kodit të Familjes ka përfaqësuar një hap cilësor në këtë drejtim, duke forcuar garancitë procedurale, rolin e institucioneve dhe kontrollin gjyqësor në procesin e birësimit.

Megjithatë, pavarësisht këtij progresi normativ, analiza evidenton se sfidat mbeten të pranishme në nivelin e zbatimit praktik, duke përfshirë vonesat procedurale, mungesën e monitorimit të vazhdueshëm dhe nevojën për një interpretim më të njëtrajtshëm të parimeve ligjore. Këto sfida tregojnë se efektiviteti i institutit të birësimit nuk varet vetëm nga cilësia e legjislacionit, por edhe nga funksionimi i institucioneve dhe kapacitetet profesionale të aktorëve të përfshirë. Për këtë arsye, përmirësimi i praktikave institucionale dhe forcimi i bashkëpunimit ndërmjet strukturave përgjegjëse paraqiten si elemente kyçe për garantimin e një procesi birësimi të drejtë dhe efektiv.

Në përfundim, artikulli arrin në përfundimin se birësimi duhet të trajtohet si një proces kompleks dhe shumëdimensional, që kërkon një qasje të integruar juridike, sociale dhe institucionale. Përditësimi i vazhdueshëm i kuadrit ligjor, harmonizimi me standardet ndërkombëtare dhe forcimi i mekanizmave të mbikëqyrjes dhe mbështetjes për familjet birësuese janë thelbësore për garantimin e një mbrojtjeje të qëndrueshme dhe gjithëpërfshirëse për fëmijët. Vetëm përmes një sistemi të tillë të koordinuar mund të sigurohet që çdo fëmijë të ketë mundësinë të rritet në një mjedis familjar të sigurt, të qëndrueshëm dhe në përputhje me dinjitetin dhe të drejtat e tij themelore.

BULETINI SHKENCOR

Tetor, 2026